TIBERIU TRONCOTĂ
Evoluţia serviciilor secrete ruse după prăbuşirea U.R.S.S.

CUPRINS

Capitolul I. Introducere ... 1

Capitolul II. Aspecte privind serviciile secrete ruseşti ... 4
II.1. Serviciile secrete din Federaţia Rusă după Războiul Rece ... 6
II.1.1. Glasnost şi perestroika ... 6
II.1.2. Serviciile secrete în timpul lui Gorbaciov ... 7
II.1.3. Reminescențele KGB în vremea lui Elțîn ... 10
II.2. Contraspionajul şi securitatea internă ... 12
II.3. "Arhiva Mitrokhin" ... 18
II.4. Informaţiile externe ... 20
II.5. Informaţii şi contrainformaţii militare ... 28
II.6. Alte instituţii ... 32
II.7. Alte structuri instituţionalizate şi domenii de activitate ... 35
II.8. „Noul terorism" ... 38
II.9. Reorganizări ... 49
II.9.1. Reorganizări ale serviciilor secrete ruseşti ... 49
II.9.2. Noi surse de informații ... 54

Capitolul III. Studiu de caz: KGB la vârful puterii politice în Rusia contemporană ... 60
III.1. Corupţia în sistemul politic rusesc ... 62
III.2. Echipa lui Putin ... 65
III.3. Alegerea urmaşului ... 67
III.4. Alegerile parlamentare din decembrie 2007 ... 69
III.5. Rusia după alegerile prezidenţiale din 2008 ... 72
III.6. Oligarhii buni şi oligarhii răi ... 78
III.7. KGB în SUA ... 82
III.8. Atentatele teoriste de la Moscova ... 88

Capitolul IV. Concluzii finale şi perspective cu privire la serviciile secrete ruseşti ... 92
BIBLIOGRAFIE ... 97

Capitolul I. Introducere

Serviciile secrete ale URSS şi astăzi ale Federației Ruse, fie că s-au numit KGB, GRU, FSB sau altfel, prezintă o serie de caracteristici care le diferențiază de omoloagele lor din alte state.

Prima diferențiere se referă la faptul că serviciile secrete sovietice în afară de spionaj şi contraspionaj au şi caracter de poliție politică.

O a doua diferențiere rezultă din utilizarea lor ca instrument al conducerii, fie că a fost vorba de conducerea partidului comunist sau de guvernul şi administrația statului.

Istoria serviciilor secrete ruseşti este strâns legată de istoria partidului comunist bolşevic şi a URSS-ului. Dat fiind faptul că adevărata istorie nu o cunoaştem şi nici nu o vom cunoaşte vreodată pe deplin voi reda în cele ce urmează câteva citate din lucrarea lui Richard Pipes despre revoluția rusă la care fac referire Gorman Gun în Le Figaro Magazine şi Sîrbu Crina în România Liberă[1].

"Revoluția rusă din octombrie 1917 nu a fost o revoluție populară, ci o lovitură de stat militară, pusă la cale în secret de aproximativ douăzeci de persoane. Țarul şi întreaga sa familie au fost asasinați în 1918 din ordinul personal al lui Lenin şi tot Lenin a fost cel care, din 1918, a creat Gulagul. El a instaurat teroarea şi a inițiat luarea de ostatici încă de la venirea sa la putere, ordonând execuții masive fără procese.

Adevărata revoluție, potrivit ultimelor documente de arhivă, ar fi avut loc în februarie 1917 când răscoalele soldaților de la garnizoana din St. Petersburg au condus la debandadă în rândul ofițerilor, la abdicarea țarului şi la preluarea puterii de către social-democrați şi Kerenski. Ceea ce în mod greşit a fost denumită revoluția din octombrie nu este decât un complot pregătit în secret de Lenin şi complicii săi. Lovitura de stat a lui Lenin este atât de puțin revoluționară, încât el nu a anunțat programul său decât cu privire la un singur punct: pacea cu germanii. Păstrarea puterii cu orice preț era o obsesie a sa şi legitima totul, acordul cu Germania şi apoi teroarea."

Astăzi ne putem întreba ce îl deosebeşte pe Lenin de Stalin... Lenin a fost cel care a inventat totul: teroarea şi execuțiile în masă, Gulagul ... totodată, planificarea centralizată a economiei, colectivizarea pământurilor, toate figurau în programul lui Lenin, dar nu a avut posibilitatea să le aplice. Stalin nu face altceva decât să dezvolte principiile fixate de Lenin. Într-un singur punct Stalin se distanțează: el ucide şi comunişti. Atins de delirul persecuției, Stalin ucide şi tovarăşii de luptă bolşevici.

Ca primă consecință a celor de mai sus, în decursul anilor, a existat o legătură strânsă între Biroul politic şi conducerea serviciilor secrete. Astfel se

[1] *România Liberă*, 10.10.1991

poate explica instaurarea unui regim de teroare caracterizat prin nenumărați deținuți politici, lagăre, închisori şi milioane de victime. Comunismul nu putea exista fără servicii secrete, cărora le-a acordat, încă de la început, deplină libertate de acțiune.

Caracterul aparte pe care l-au manifestat timp de decenii la rând, mai ales pe plan intern, serviciile secrete ruseşti, nu poate fi înțeles pe deplin azi decât dacă se ține seama de condițiile istorice, ca instrument al partidului comunist, şi de continuarea metodelor fostei poliții secrete țariste, vestită petru cruzime. Nu se poate nega existența unei legături între vechiul serviciu secret rus Ohrana şi KGB, cu toate transformările care au avut loc şi cu toate denumirile care s-au perindat.

Evenimentele legate de frământările sociale din Rusia țaristă ce au culminat cu revoluția din octombrie 1917, sunt o consecință directă a regimului de asuprire impus şi cu ajutorul Ohranei. Metodele poliției secrete țariste s-au transmis prin tradiție şi moştenire către unealta noului regim, care se vroia socialist.

Educarea noilor cadre s-a făcut pe bazele fostei instituții şi a specialiştilor ce o serviseră. Conținutul era deci acelaşi, perfecționat numai de progresele din domeniu, după împrejurări. De aici se trage KGB-ul şi virulența de care a dat dovadă.

Încă din cele mai vechi timpuri, secretul militar şi de stat constituiau secret al statului. Statul s-a confundat în Rusia cu monarhul şi este lesne de înțeles de ce serviciile secrete ruseşti l-au servit mereu pe acesta din urmă. Poporul s-a temut mereu de privirea străină pe care a considerat-o iscoditoare. Vechea Rusie bănuia ca spion pe orice străin care venea în țară şi oricine călătorea în străinătate devenea automat spion. De aici şi aici a luat naştere KGB-ul.

A scrie o lucrare completă despre istoria serviciilor secrete ruseşti adusă la zi este o încercare ce nu poate avea sorți de izbândă. În această lucrare m-am rezumat doar la a descrie unele episoade din această istorie.

Ca şi concluzie a materialelor consultate de mine şi prezentate în această lucrare, trebuie să spun că serviciile secrete reprezintă o forță pe care se sprijină puterea în fiecare stat. Aşa a fost în trecut şi aşa este şi astăzi şi cel mai probabil aşa va fi şi în viitor. Niciun serviciu secret nu este curat şi toate au executat în istorie o serie de operațiuni condamnabile, de la suprimarea de oameni, până la lovituri de stat sau declanşări de conflicte internaționale, cu existența unor nenumărate victime nevinovate.

Meseria de agent secret cere o anumită personalitate şi structură. Ea devine nobilă numai atunci când este pusă în slujba poporului.

Activitatea acestor servicii şi istoria lor nu vor fi nicicând cunoscute pe deplin şi nici nu se poate.

Capitolul II. Aspecte privind serviciile secrete ruseşti

Opinia aproape unanim acceptată a specialiştilor în domeniul frontului secret, mai mult sau mai puțin implicați direct, este aceea că serviciile secrete ruso-sovietice au fost foarte eficiente în activitatea întreprinsă de-a lungul timpului. Această activitate a contribuit în mod decisiv la producerea, influențarea sau gestionarea crizelor politice, economice, militare ori de altă factură. Dincolo de cruzimea şi duritatea caracteristice, serviciile secrete ruso-sovietice şi-au spus cuvântul – un cuvând cu foarte mare greutate – în multe evenimente cu impact istoric.

În ciuda apariției unor "bile negre", aceste instituții au meritul necontestat de a fi supraviețuit regimurilor politice care le-au creat. Paşii greşiți au fost de regulă generați de o serie de inabilități ale regimurilor politice sub ordinele cărora s-au aflat şi aceasta le sporeşte aura de invincibilitate. KGB, de exemplu, a supraviețuit prăbuşirii URSS din 1991 şi dăinuie şi astăzi. Aşa numita "adaptare la noile condiții impuse de regimul democratic" nu reprezintă altceva decât o cosmetizare de fațadă, adoptată doar la nivel declarativ pentru respingerea criticilor.

Ceea ce este de-a dreptul hilar, dar şi periculos pentru întreaga securitate, este faptul că foşti ofițeri ai securității sovietice, fie KGB ori GRU, agenți şi colaboratori, care s-au transformat subit în autori de lucrări ştiințifice sau în memorialişti sunt primiți cu mare căldură în țările occidentale şi tratați ca adevărați eroi, exact în sânul vechilor adversari. Aici li se oferă condiții excepționale de trai în scopul aşa-numitei cercetări pentru evocarea adevărului istoric. În acest sens, domnii profesori Troncotă şi Blidaru prezintă în lucrarea "Careul de aşi: serviciile secrete ale Marii Britanii, SUA, Rusiei, Israelului: o cronică a frontului secret la răspântie de milenii"[2] un anunț publicitar apărut în SUA. Acest anunț ce aparține Centrului de Studii pentru Contraspionaj şi Securitate din Alexandria, statul Virginia, lansează către amatorii cu bani invitația de participare la o activitate care să-i introducă pe aceştia în tainele serviciilor secrete. Se mai spună că turiştii vor participa la o croazieră cu spioni în Bahamas, în perioada 10-17 martie şi 14-21 aprilie 2002, vor lua parte la seminarii unde li se vor prezenta spioni la pensie din CIA, FBI şi KGB, precum şi autori de cărți despre spioni. În această croazieră se oferă oportunitatea dezbaterii unor cazuri bine-cunoscute de spionaj, care au intrat în istorie şi prelegeri cu privire la literaturia de spionaj, tehnologia specifică acestui domeniu, impactul spionajului, agenți dubli şi cârtițe. Curioşii pot vedea şi manevra echipamente reale de spionaj, folosite de elitele din KGB şi CIA, colecționate de H.Melton şi pot cina alături de diverşi ofițeri în rezervă de la care vor afla relatări

[2] Troncotă, C., Blidaru, H. – *Careul de aşi: serviciile secrete ale Marii Britanii, SUA, Rusiei, Israelului: o cronică a frontului secret la răspântie de milenii,* Editura Elion, Bucureşti, 2003, pg. 155

spectaculoase despre experiențele din spionajul şi contraspionajul mondial. Printre foştii spioni prezenți la manifestare se numără David Major, rezervist FBI, care l-a consiliat pe Ronald Reagan în materie de contraspionaj la Consiliul Național de Securitate, Oleg Kalughin, fost general maior al KGB, care a condus contraspionajul sovietic extern, Peter Ernest, fost ofițer CIA pentru Europa şi ulterior conducător al CIA, Nigel West, autor de numeroase cărți de spionaj şi istorie militară. Alte personalități în informații prezenți în croazieră sunt Rusty Capps şi John Gaskill, agenți în retragere de la FBI, Ken Crosby care a lucrat la serviciul de Sponaj al FBI în America de Sud în timpul celui de-al doilea război mondial, Iuri Şveț, fost general maioe KGB, care a lucrat sub acoperire de corespondent la agenția TASS, pe lângă Ambasada Sovietică la Washington, Hayden Peake, romancier şi biograf, Bart Bechtel, ofițer în retragere de la CIA, şeful programului croazierei cu spioni.[3] Astfel sunt atraşi aventurierii cu bani, dornici de excentricități, cărora foştii securişti le "vând" picanterii mai mult sau mai puțin adevărate despre serviciile de spionaj.

Aceeaşi foşti adversari se reunesc la seminarii, colocvii, mese rotunde şi congrese unde dezbat teme legate de rolul şi de locul serviciilor secrete în ansamblul istituțiilor statului de drept sau evoluția lor în contextul globalizării şi al luptei împotriva terorismului sinucigaş, atipic ori asimetric. Aceste realități ale lumii prezente sunt atacate de noi factori de risc ce exercită presiune foarte puternică asupra sistemelor clasice de securitate națională, zonală, regională, continentală sau globală.

În această lume în perpetuă schimbare un loc aparte este rezervat foştilor protagonişti ai frontului secret din perioada Războiului Rece în aşa numita pregătire contrainformativă a populației. Informațiile dezvăluite sunt savurate de publicul larg, adică "situația operativă rămâne sub control" întrucât totul este dirijat şi monitorizat de instituții specializate în gestionarea crizelor, instituții din rândul cărora serviciile secrete nu lipsesc. În acest context, cărțile despre spionaj, contraspionaj, istorie militară şi cărțile de memorialistică pe aceste teme se transformă în best-seller-uri pentru că, în general, publicul iubeşte lecturile istorice cu şi despre spioni.

Ceea ce nu este deloc lipsit de importanță este faptul că, în majoritatea cazurilor, concluziile studiilor academice din Moscova se află pe aceeaşi lungime de undă ca şi "dezvăluirile" occidentalilor. Profesorul Troncotă[4] menționează lucrarea apărută în patru volume, sub egida Academiei Federației Ruse, în coordonarea lui Evgheni Primakov, despre istoria URSS. De fapt, majoritatea posturilor de înalți funcționari în stat, portofoliile ministeriale, funcția de prim-ministru şi chiar de şef al statului au fost şi sunt ocupate de foşti ofițeri ai serviciilor secrete sovietice. Exemple sunt nenumărate, începând de la însuşi

[3] Lumea magazin, an IX, nr.11 (103), 2002, pg. 7
[4] Troncotă, C., Blidaru, H. – *Op.cit.*, pg. 155

Evgheni Primakov, care a ocupat funcția de prim-ministru, şi până la Vladimir Putin, fost preşedinte şi actual prim-ministru al Rusiei. Cercetătoarea americană Amy Knight[5] plasa această realitate sub sintagma "KGB după KGB", iar Jean-François Deniau, sub fraza "sovieticii au plecat pentru a rămâne".

II.1. Serviciile secrete din Federaţia Rusă după Războiul Rece

II.1.1. Glasnost şi perestroika

Mihail Gorbaciov prelua puterea în martie 1985, la scurtă vreme după moartea lui Konstantin Cernenko. Meritul recunoscut al lui Gorbaciov a fost acela de a fi instituit o serie de reforme politice cunoscute sub numele de *glasnost*. Aceste reforme includeau democratizarea, relaxarea cenzurii şi a represiunii politice, paralel cu reducerea puterilor KGB-ului. Reformele au fost gândite în aşa fel încât să doboare rezistența elementelor conservatoare din Partidul Comunist la inițiativele economice propuse de Gorbaciov. Ca urmare a acestor reforme, au intervenit şi o serie de modificări în funcționarea Partidului Comunist, astfel că introducerea unor alegeri competitive pentru posturile de conducere din interiorul partidului au reprezentat noutăți tulburătoare pentru vechii lideri.

Contrar tuturor aşteptărilor, relaxarea cenzurii şi încercarea de a crea o mai mare deschidere politică au produs de fapt efectul opus: de re-deşteptare a sentimentelor anti-ruseşti şi naționaliste care fuseseră până atunci ținute sub control în republicile constituente. Pe tot parcursul anilor `80 s-au auzit tot mai tare voci cerând o mai mare independență față de Moscova. Aceste sentimente s-au resimțit în mod special în Republicile Baltice: Estonia, Lituania şi Letonia, care au fost anexate Uniunii Sovietice de către Stalin. Sentimente naționaliste au renăscut şi în alte republici sovietice precum Ucraina şi Azerbaijan. Mişcările naționaliste au fost întărite şi mai mult de declinul economiei sovietice şi de aceea conducerea Moscovei s-a transformat în țapul ispăşitor generator de probleme economice.

La sfârşitul anilor `80, procesul de deschidere şi de democratizare din Uniunea Sovietică a scăpat de sub control şi a atins culmi pe care Gorbaciov nu le dorise şi nici nu le prevăzuse.

În realitate, relaxarea cenzurii a avut ca rezultat pierderea de sub control a mijloacelor de informare în masă de către Partidul Comunist. Mai mult, media a început să arate gravele probleme economice şi sociale pe care guvernul sovietic le negase şi muşamalizase îndelung. Probleme precum aceea a lipsei de locuințe, a alcoolismului, a statutului social inferior al femeii primeau o atenție din ce în ce mai crescută. Mijloacele de informare în masă au început să scoată la iveală

[5] Knight, A. – *KGB după KGB. Scurtă istorie a eternei securități de stat*, Editura Elit, Bucureşti, 1999

crimele comise de Stalin şi de regimul sovietic şi au prezentat publicului situațiile reale privind Gulagurile şi Marea Epurare.

Ca rezultat, imaginea pozitivă a vieții în Uniunea Sovietică ce fusese prezentată până la acel moment de media oficială a fost rapid distrusă, ceea ce a condus la pierderea încrederii publicului în sistemul sovietic.

Aşadar, deschiderea politică a produs consecințe neaşteptate şi nedorite. În alegerile pentru Sovietele republicilor constituente ale Uniunii Sovietice, naționaliştii au preluat conducerea şi, cum Gorbaciov slăbise sistemul intern de represiune, puterea guvernului central de la Moscova de a-şi impune voința în republicile constituente a fost subminată în mod semnificativ.

Prin programele lui de *glasnost* (deschidere politică – transparență) şi *perestroika* (reconstrucție economică), Mihail Gorbaciov a creat involuntar un proces care a avut ca urmare producerea colapsului politic al Uniunii Sovietice şi demolarea economiei centralizate. Contextul politic a fost dublat de contextul economic nefavorabil în care inflația ascunsă şi aprovizionarea precară din toate domeniile au contribut la destrămarea unei mari puteri.

II.1.2. Serviciile secrete în timpul lui Gorbaciov

În afară de procurarea unui impresionant volum de informații politice, ştiințifice şi tehnologice, KGB a contribuit din plin la elaborarea noului mod de gândire al epocii Gorbaciov. *Glasnostul* şi *perestroika* au fost susținute instituțional de KGB, deoarece au fost considerate un mijloc de a revitaliza un sistem politic şi economic muribund.

În octombrie 1988, la conducerea KGB a fost numit Vladimir Kriucikov. Acesta a dăinuit timp de 14 ani ca şef al Direcției I Principale. La scurt timp după numire, acesta a declanşat o campanie de relații cu publicul fără precedent. Ofițerii KGB au dat numeroase interviuri în presa sovietică şi în cea occidentală şi au realizat chiar şi un film de televiziune intitulat „KGB astăzi”.

Pentru prima dată în istoria relațiilor bilaterale sovieto-americane, un director al CIA apărea la posturile de televiziune din întreaga lume în timp ce vizita sediul central al KGB din Moscova. De fapt, mesajul fundamental pe care această campanie îl lansa era acela potrivit căruia KGB-ul contemporan respectă legalitatea sovietică, se delimitează de ororile trecutului stalinist şi propune un sistem care să garanteze că astfel de orori nu vor mai fi posibile în viitor.

Convins că Gorbaciov dirija dezintegrarea sistemului sovietic, în august 1991, Kriucikov a fost unul dintre liderii implicați în tentativa de puci îndreptată împotriva şefului statului. La încercarea de lovitură de stat din 22 august au participat şi alți personalități aflate în funcții de comandă în cadrul KGB, printre care şeful Serviciului de gardă, general-maior Iuri Plehanov şi comandantul grupei speciale Alfa, general-maior Viktor Karpuhin. Cu numai cinci zile înainte,

Kriucikov emisese un ordin secret prin care dispunea arderea celor mai importante dosare din arhiva KGB. În urma eşecului tentativei de lovitură de stat, preşedintele KGB a fost arestat sub acuzația de „conspirație în scopul asumării puterii" şi „trădare de patrie", împreună cu alți 11 participanți la complot, iar ministrul de interne, Boris Pougo, s-a sinucis.[6]

Ca urmare a acestor evenimente, pe data de 28 august 1991, Colegiul de conducere al KGB a fost dizolvat, unitățile de luptă ale acestuia au fost transferate sub conducerea Ministerului Apărării şi a fost înființată o comisie de anchetă care să lămurească rolul KGB în cadrul tentativei de lovitură de stat. La conducerea KGB a fost numit generalul-locotenent Leonid Scerbaşin, şeful Directoratului I Principal, dar în urma opoziției lui Boris Elțîn, după numai două zile, el a fost înlocuit cu Vadim Bakatin[7]. Nici acesta din urmă nu s-a aflat la conducerea instituției prea mult timp pentru că, după aproximativ trei luni şi câteva încercări eşuate de reformare a sistemului, a fost înlăturat.[8]

A fost instituit un program care s-a dorit drastic de restructurare a KGB, în cadrul căruia Directoratul V a fost înlocuit cu Directoratul pentru Protecția Constituției, iar în cadrul Directoratului II Principal a fost înființat un Directorat de Luptă împotriva Criminalității. Modificările au vizat însă mai mult structurile centrale, în teritoriu vechile structuri rămânând, în cea mai mare parte, intacte.[9]

KGB a fost desființat ca instituție în mod oficial pe data de 11 octombrie 1991, pe baza unei hotărâri a Consiliului de Stat. Două săptămâni mai târziu au luat naştere alte trei servicii plasate sub responsabilități diferite:

- Serviciul Interrepublican de Securitate *(Mejrespublikanskaia Slujba Bezopasnosti* – M.S.B.), având atribuții contrainformative şi de combatere a terorismului, în fruntea căruia a fost numit Vadim Bakatin, fost ministru de interne al URSS;
- Serviciul Central de Informații *(Tsentralnaia Slujba Razvedki* – TsSR), care a înlocuit Direcția I Principală a KGB, subordonându-şi întregul personal, extern al acesteia şi
- Comitetul pentru Apărarea Frontierelor de Stat *(Komitet po Ohrana Gosudarstvenoi Graniti* – K.O.G.G.), care va prelua efectivele Direcției Principale de Grăniceri a KGB.

Directoratul VIII Principal (Comunicații şi criptografie), Directoratul XVI (Informații electronice) şi trupele de transmisiuni ale KGB sunt apoi reunite într-un Comitet pentru Comunicații Guvernamentale *(Komitet Pravitelstvenoi Sviazi* – K.P.S.).

---

[6] Gorbaciov, M. – *Memorii*, Editura Nemira, Bucureşti, 1994, pg. 350
[7] Korjakov, A. – *Boris Elțîn. Din zori până în amurg*, Editura Antet, Bucureşti, 1997, pg. 109
[8] Bukovski, V. – „Noi niciodată nu am câştigat Războiul Rece" în *Revista 22*, 14 octombrie 2002
[9] Tudor, R. – „Pulverizarea KGB" în *Dosarele istoriei*, anul III, numărul I (17)/1998, pg. 24

Pe 8 decembrie 1991, odată cu semnarea de către Rusia, Ucraina şi Belarus a acordului de constituire a Comunității Statelor Independente (CSI), organele suprarepublicane de informații îşi pierdeau orice competență.[10]

După destrămarea URSS, fostele republici din cadrul acesteia au procedat la constituirea unor servicii de informații proprii, pe baza structurilor KGB. Astfel, în Ucraina a luat naştere Serviciul de Securitate al Ucrainei (S.B.U.), în Belarus, Comitetul pentru Securitatea Statului, în Republica Moldova, Azerbaidjan şi Tadjikistan – Ministere ale Securității Naționale, în Armenia, Directoratul de Stat al Securității Naționale, în Georgia, Ministerul Securității Statului, în Kazahstan, Kirghiztan şi Turkmenistan – Comitete pentru Securitatea Națională, iar în Uzbckistan, Serviciul Securității Naționale.[11]

Federația Rusă nu a întârziat nici ea să creeze propriile structuri de informații noi. Încă din 26 noiembrie 1991, prin decret prezidențial, a fost înființată Agenția Federală de Securitate a Federației Ruse *(Agenstvo Federalnoi Bezopasnosti – A.F.B.),* pe structura KGB-ului R.S.F.S.R., în fruntea căreia a fost numit generalul Viktor Ivanenko.

II.1.3. Reminescenţele KGB în vremea lui Elţîn

Pe 19 decembrie 1991, Boris Elțîn a semnat un decret prin care desființa Ministerul de Interne al Uniunii Sovietice şi Serviciul Interrepublican de Securitate (M.S.B.), acestea urmând să fuzioneze cu Agenția Federală de Securitate (A.F.B.) în cadrul Ministerului Securității şi Afacerilor Interne *(Ministerstvo Bezopasnosti i Vnutrennîh Del* – M.B.V.D.). În urma protestelor Parlamentului şi a rezervelor manifestate de Curtea Constituțională, această structură, care îşi propunea să reunească, toate organele de informații şi securitate internă, a fost desființată şi în locul acestui „superminister" au fost create, pe 24 ianuarie 1992, Ministerul Securității *(Ministerstvo Bezopasnosti – M.B.),* care a înglobat A.F.B. şi M.S.B., pus sub comanda lui Viktor Barannikov şi Ministerul de Interne al Federației Ruse *(Ministerstvo Vnutrennîh Del* – M.V.D.), condus de Viktor Erin. [12]

Ministerul Securității a absorbit 17 structuri principale ale KGB-ului, între care cele de contrainformații, spionaj militar, securitatea transporturilor, paza frontierelor, securitate industrială, filaj, investigații, luptă împotriva crimei organizate, interceptarea corespondenței şi convorbirilor telefonice, represiune politică. Singurele responsabilități majore ale KGB-ului care îi lipseau Ministerului Securității erau informațiile externe, codurile şi cifrurile, unitățile de

[10] Graciov, A. – *Naufragiul lui Gorbaciov. Adevărata istorie a destrămării URSS*, Editura Nemira, Bucureşti, 1995
[11] Troncotă, C., Blidaru, H. – *Op.cit.*, pg. 158

[12] Troncotă, C., Blidaru, H. – *Op.cit.*, pg. 159

telecomunicații şi serviciul de protecție a preşedintelui. Numărul total al angajaților era de 137.900.

Avalanşa de reorganizări şi schimbări de personal, la care s-a adăugat publicitatea negativă la care au fost supuse serviciile de securitate după august 1991, şi-au pus în mod semnificativ amprenta asupra angajaților. Un ziarist din presa centrală rusă vorbea chiar de o „criză psihologică”[13] a celor care îşi desfăşurau activitatea în domeniu: „Există o campanie de discreditare a organelor de securitate, chiar cu încercări de a le distruge complet, există dorința de a privi munca agenților ca fiind clandestină şi imorală, există demascarea, fără discriminare, a agenților... În plus, angajații Ministerului Securității au trecut printr-o perioadă de lungă reorganizare în urma căreia unele subunități au fost eliminate, uneori nechibzuit. Ei s-au confruntat cu instabilitatea şi nu au avut linii directoare precise în activitate. Ca rezultat, unii angajați au început să-şi caute de lucru în structuri comerciale profitabile, iar alții sunt în expectativă sau stau retraşi într-o lume a intereselor şi preocupărilor personale.”[14]

Într-adevăr, foştii ofițeri de informații sunt deosebit de solicitați în domeniul privat, unii analişti ai serviciilor secrete vorbind de o adevărată „hemoragie” a personalului de înaltă calificare, atras tot mai mult de avantajele economiei de piață.[15] Astfel, Leonid Şcerbaşin, fost şef al Departamentului de Informații Externe al KGB, a pus bazele Serviciului de Securitate Economică Națională, care se ocupa de verificarea bonității firmelor partenerilor străini şi oferea asistență analitică în afaceri. Alexei Kisilov, alt fost ofițer de informații, a creat Serviciul de Securitate Comercială, specializându-se în protejarea secretelor financiare şi studiul pieței pentru firmele străine.

O problemă la fel de gravă a constituit-o pierderea surselor secrete umane. După dezmembrarea URSS, agenții nu au mai avut cui să jure credință sau pentru ce să lupte, nemaifiind nimeni care să le garanteze onoarea. „Astăzi, unica bază pentru colaborarea secretă, sunt cei treizeci de arginți la actuala rată de schimb”[16], declara cu amărăciune un fost ofițer de contrainformații.

La 21 decembrie 1993, Ministerul Securității a fost desființat, dovedindu-se, conform decretului prezidențial, „nereformabil”, locul său fiind preluat de Serviciul Federal de Contrainformații (*Federalnaia Slujba Kontrrazvedki* – F.S.K.), condus de Nikolai Goluşko, fostul şef al KGB-ului ucrainean, căruia îi va succeda Serghei Stepaşin. Chestionat cu privire la reformarea fostului KGB, Stepaşin declara mai târziu: „Experiența Europei de Est arată cât de inutilă şi periculoasă este distrugerea în grabă a fostelor servicii de informații şi la ce greşeli ireversibile poate conduce aceasta. Țările acelea plătesc scump pentru o asemenea decizie impulsivă şi neînțeleaptă, oricât ar fi de uşor de înțeles în termeni umani... Un

[13] Knight, A. – *Op. cit.*, pg. 54
[14] *Ibidem*, pg. 54
[15] Tudor, R. – *Art. cit.*, pg. 24
[16] Knight, A. – *Op. cit.*, pg. 49

stat democratic are nevoie de servicii de securitate puternice, în special în timpul perioadei de tranziție."[17] Efectivele serviciului au fost limitate la 75.000 de cadre (cu 16% mai puțin decât cele ale M.B.), din care 45.000 îşi desfăşurau activitatea în structuri informative. În urma restructurărilor, din fostul Minister al Securității au rămas intacte numai patru direcții specializate în contrainformații, asigurare contrainformativă a instalațiilor strategice, contrainformații militare şi combaterea terorismului.[18]

II.2. Contraspionajul şi securitatea internă

Pe 12 aprilie 1995, F.S.K. s-a transformat în *Serviciul Federal de Securitate* (*Federalnaia Slujba Bezopasnosti* – F.S.B.), organ executiv federal condus de generalul Mihail Barkusov, fost şef al Direcției Principale de Pază. În 1996, acestuia i-a succedat Nikolai Kovalev, iar din iulie 1998 la conducerea F.S.B. a fost numit Vladimir Putin, fost ofițer acoperit al K.G.B., în cadrul rezidenței din Dresda, între 1985 şi 1990. Începând cu luna ianuarie 1999, F.S.B. este condus de Nikolai Patruşev.[19]

Pe 6 iulie 1998, a fost aprobat prin decret prezidențial „Regulamentul Serviciului Federal de Securitate", care prevede că F.S.B. este subordonat preşedintelui Federației Ruse, care-1 numeşte în funcție pe directorul serviciului şi că activitatea sa este coordonată de către guvern. La rândul lui, guvernul stabileşte modul în care F.S.B. colaborează cu organele puterii de stat ale Federației Ruse. Printre atribuțiile F.S.B. se numără: apărarea suveranității naționale, integrității teritoriale şi sistemului constituțional al Federației Ruse; informarea preşedintelui, organelor legislative şi a celor executive asupra pericolelor la adresa securității statului; coordonarea activității de contraspionaj; apărarea secretului de stat; asigurarea securității complexului industrial-militar de apărare, energie atomică, transport şi comunicații; asigurarea securității reprezentanțelor străine pe teritoriul Rusiei; combaterea criminalității organizate; organizarea măsurilor de securitate a reprezentanțelor şi cetățenilor Federației Ruse în străinătate.

Legea organelor Serviciului Federal de Securitate acorda F.S.B. dreptul de a efectua operațiuni de culegere de informații şi peste hotare, în cooperare cu S.V.R., în scopul de a „spori potențialul economic, tehnico-ştiințific şi de apărare al Rusiei". De asemenea, a fost restabilită autoritatea de anchetare a serviciului, în administrarea sa fiind incluse 14 închisori de arest preventiv. Potrivit articolului 9 al legii, „exercitarea activității de contrainformații care afectează păstrarea secretului corespondenței, convorbirilor telefonice, mesajelor poştale,

---

[17] *Ibidem*, pg. 49
[18] Troncotă, C., Blidaru, H. – *Op.cit.*, pg. 160
[19] Givorkyan, N., Kolisnikov, A., Timakova, N. – *La persoana întâi. Convorbiri cu Vladimir Putin*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2000, pg. 60

telegrafice şi de alt gen" este permisă numai cu aprobarea organelor de procuratură. Serviciile de securitate sunt autorizate să intre în locuințele particulare fără restricție în cazul în care există „motive suficiente pentru a crede că acolo era sau fusese comis un act ilegal, ori în cazul urmăririi unor persoane suspectate de comiterea unui act ilegal". În astfel de cazuri, este obligatorie informarea procurorului în termen de douăzeci şi patru de ore.[20]

Conform regulamentului de organizare şi funcționare a serviciului, din 6 iulie 1998, F.S.B. este condus de un director, şase directori adjuncți şi un colegiu de comandă format din 17 persoane cu funcții de conducere, printre care şefii Directoratelor pentru Moscova şi Regiunea Moscova, respectiv pentru Sankt Petersburg şi Regiunea Leningrad.

F.S.B. include următoarele directorate: Contrainformații *(Upravlenie kontrrazvedki* – U.K.), Contrainformații Militare, Investigarea şi Eliminarea Activității Organizațiilor Criminale (*Upravlenie razrabotki i presecheniya deiatelnosti prestputnikh organizatsii* -URPDPO), Contrainformații Economice (*Upravlenie ekonomicheskoi kontrrazvedki* — UEK), Securitate Economică *(Upravlenie ekonomicheskoi bezopasnosti* – UEB), Securitatea Constituției (*Upravlenie konstitutsionnoi bezopasnosti* – UKB), Antiterorism (include Centrul Antiterorist, forțele speciale antiteroriste „Alfa", precum şi forțe cu destinație specială, totalizând 2500 de luptători: „Beta", „Zenit", „Vîmpel" – „Flamura", „Kaskad" – „Cascada", „Grom" – „Fulgerul", transformată în 1998 în „Screen" – „Scutul"), Combaterea Fraudei Informatice, Securitate Internă, Supraveghere Operativă, Investigații, Tehnică Operativă, Cercetare Ştiințifică, Anchete Penale, Planificare şi Analiză, Personal (în subordinea căreia se află Academia F.S.B.), Arhivă şi Logistică. Acestora li se adaugă un Departament pentru Operații Speciale, aflat în subordinea nemijlocită a directorului şi structurile din teritoriu.[21]

În noiembrie 1997, în cadrul F.S.B. s-a constituit o unitate specială pentru asigurarea securității investițiilor străine în economia Federației Ruse.

Printre prioritățile F.S.B. se numără: asigurarea securității economice (conform declarației lui Serghei Kirilenko, evaziunea fiscală şi scurgerile de capital reprezintând principalele cauze ale crizelor economice care au afectat Federația Rusă); contracararea manifestărilor cu caracter extremist; combaterea terorismului, crimei organizate şi traficului de droguri, domenii în care colaborează cu serviciile similare ale statelor membre C.S.I., precum şi cu cele occidentale.[22]

În iulie 1998, F.S.B. lansa Programul „Sorm 2", care impunea tuturor furnizorilor de servicii Internet din Rusia să stabilească, pe propria cheltuială, o linie care să lege computerele lor de cele ale Serviciului Federal de Securitate,

---

[20] http://ro.altermedia.info/politica/scurta-istorie-a-fsb_5936.html accesat la data de 1.11.2010
[21] Troncotă, C., Blidaru, H. – *Op.cit.*, pg. 161-162
[22] *Curentul*, 14 august 1998

permițându-i practic acestuia să monitorizeze, în timp real, întreg traficul de pe Internet, de la e-mailuri la e-commerce".[23]

În ultimii ani, Serviciul rus de contrainformații a făcut publice mai multe arestări spectaculoase ale unor spioni occidentali care acționau sub acoperire la Moscova. Potrivit declarației lui Nicolai Patruşev, director al F.S.B., "activitățile serviciilor străine de informații din Rusia au tot mai mult un caracter coordonat"[24]. Astfel, în aprilie 1996, F.S.B. l-a arestat pe Platon Obukov, secretar II în Departamentul America de Nord din cadrul Ministerului rus de Externe, sub acuzația de a fi divulgat secrete oficiale cu privire la apărarea strategică unor agenți britanici. Acesta a fost surprins în timp ce transmitea prin radio informații secrete către sediul central al MI6, fiind condamnat de către un tribunal din Moscova la 11 ani de închisoare. Ca urmare a incidentului, Rusia expulza patru diplomați britanici.[25]

La sfârşitul lunii iunie 1999, locotenent-colonelul Pete Hoffman, ataşat militar la ambasada S.U.A. din Moscova, a fost declarat „persona, non-grata" de către autoritățile ruse, fiind acuzat de spionaj. Conform cotidianului „Washington Times", expulzarea sa a reprezentat o măsură de represalii la îndepărtarea în primăvara aceluiaşi an a unui ofițer S.V.R. care lucra la misiunea Moscovei de pe lângă ONU.

Pe 15 aprilie 2000, purtătorul de cuvânt al F.S.B., generalul Aleksandr Zdanovici, a anunțat arestarea în capitala estoniană, Talin, a unui alt cetățean rus suspectat că este spion al Marii Britanii. Arestarea s-a produs la numai câteva zile după vizita premierului britanic, Tony Blair, la Sankt-Petersburg.[26]

Pe 17 noiembrie 2000, F.S.B. percheziționa sediul publicației săptămânale „Versia", care publicase o serie de fotografii luate prin satelit ale unui submarin american ce ar fi provocat naufragiul submersibilului Kursk, pe 12 august, în Marea Barents, şi care se afla pentru reparații într-un port norvegian. Potrivit purtătorului de cuvânt al F.S.B., anchetatorii doreau să stabilească originea fotografiilor, cel mai probabil interceptate de un satelit militar rus.[27]

La sfârşitul lunii februarie a anului 2001, F.S.B. 1-a reținut pe Igor Suhaigin, cercetător la un important institut militar din Moscova, acuzat că a transmis informații secrete firmei britanice de consultanță „Alternative Futures", folosită drept acoperire de către serviciile secrete britanice.[28]

Problemelor financiare şi celor determinate de reducerea personalului cu care F.S.B. se confruntă în ultimii zece ani li se adaugă şi cele legate de imagine. În repetate rânduri, F.S.B. a fost acuzat în presa internă şi internațională de perpetuarea unor practici ale fostului KGB. De exemplu, pe 13 noiembrie 1998,

---

[23] *Ziua*, 1 aprilie 2000
[24] *Cotidianul*, 21 decembrie 2000
[25] *Ziua*, 5 august 2000
[26] *Adevărul*, 16 martie 2000
[27] *Cronica română*, 17 noiembrie 2000
[28] Goşu, A. – „În Rusia serviciile secrete vânează istorici", în *Revista 22*, 19 octombrie 2009

miliardarul Boris Berezovski, cel care a sponsorizat campania electorală a lui Boris Elțîn cu mai multe zeci de milioane de dolari, fost secretar adjunct al Consiliului de Securitate al Federației Ruse, într-o scrisoare deschisă adresată lui Vladimir Putin, a acuzat doi înalți responsabili ai F.S.B. că au ordonat asasinarea sa în noiembrie 1997. Acuzațiile au fost întărite în cadrul unei conferințe extraordinare de presă, susținută, pe 17 noiembrie 1998, de către alți cinci ofițeri ai F.S.B.. La această conferință generalul Evgheni Koholkov, şeful Directoratului pentru Combaterea Crimei Organizate şi adjunctul său, Aleksandr Kamisnikov, au fost acuzați că au ordonat mai multe asasinate şi arestări fără mandat, serviciul fiind folosit „pentru reglări de conturi cu persoane indezirabile, îndeplinirea unor ordine cu caracter particular referitoare la acțiuni de natură politică, ori drept instrument pentru câştigarea unor sume de bani". Participanții la conferința de presă au declarat că scopul acțiunii lor este „de a atrage atenția opiniei publice asupra devierilor de la linia oficială de activitate a F.S.B.-ului, nedorind ca efectele nefaste ale activităților criminale desfăşurate de câteva oficialități să se repercuteze asupra serviciului şi asupra ofițerilor oneşti".[29]

Acest incident a survenit pe fondul altor evenimente mediatizate de presă în care au fost angrenate cadre ale F.S.B.: destituirea, în 1995, a directorului serviciului, Viktor Baranikov, acuzat că a primit mită de la mai mulți oameni de afaceri străini; înregistrarea ilegală a convorbirilor telefonice ale şefului campaniei electorale a lui Boris Elțîn, Anatoli Ciubais, cu o serie de oameni de afaceri ruşi în timpul afacerilor prezidențiale din 1996; acuzațiile de corupție şi implicare în activități ilicite aduse generalului F.S.B. Viktor Kondratov;[30] anchetarea de către Parchetul General a mai multor ofițeri din grupa specială „Alfa" pentru desfăşurarea de activități de recuperare de datorii[31]; implicarea unor angajați ai F.S.B, în traficul cu armament nuclear[32]; arestarea căpitanului F.S.B. Alexandr Okladnikov, în martie 2000, sub acuzația de furt în vederea comercializării de metale prețioase din sisteme de filtrare a aerului pe submarine[33]; folosirea unor elemente criminale în îndeplinirea unor misiuni „delicate", în schimbul unor informații cu privire la grupările mafiote rivale şi la stadiul investigațiilor poliției[34]; participarea unor foşti angajați la comiterea unor execuții de tip mafiot.[35]

Cea mai gravă acuzație adusă FSB-ului a avut ca punct de plecare declarațiile făcute la Londra de un fost angajat al serviciului, pe 25 iulie 2002. În luna noiembrie 2000, locotenent – colonelul FSB Alexander Litvinenko, împreună cu soția şi fiul său, au solicitat azil politic în Marea Britanie. Potrivit unor surse din cadrul serviciilor secrete britanice, Alexander Litvinenko a fost înlăturat din FSB şi

---

[29] *Cotidianul*, 20 noiembrie 1998
[30] *Ibidem*
[31] *Cronica română*, 23 noiembrie 1998
[32] *Jurnalul Național*, 20 noiembrie 1998
[33] *Cronica română*, 3 februarie 2001
[34] *Cotidianul*, 22 februarie 1999
[35] *Cotidianul*, 16 noiembrie 1998

condamnat la opt luni de închisoare pentru refuzul de a-1 asasina pe magnatul rus Boris Berezovski[36]. Stabilit la Londra, Litvinenko a făcut o serie de dezvăluiri incendiare despre corupția din FSB şi despre legătura dintre serviciile secrete, crima organizată şi clasa politică din Rusia.

O altă acuzație adusă de presa rusă FSB-ului se referă la implicarea acestuia în asasinarea la Moscova, pe 22 aprilie 2003, a deputatului liberal rus Serghei Iuşenko. luşenko, co-fondator împreună cu „inamicul public numărul unu" al Kremlinului, miliardarul Boris Berezovki, al Partidului Rusia Liberală, era cunoscut ca unul dintre cei mai importanți activişti în domeniul drepturilor omului şi ca un vehement critic al autorităților ruse pe marginea războiului din Cecenia. În calitate de preşedinte al Comisiei Dumei de Stat pentru investigarea atentatelor produse pe teritoriul Federației Ruse în 1999, Iuşenko a afirmat că a obținut informații din care reieşea implicarea FSB în aceste atentate.[37]

Când Vladimir Putin i-a urmat lui Elțîn la preşedinția Rusiei în 2000, FSB-ul a beneficiat de o creştere masivă de fonduri. Deşi cifrele exacte nu sunt cunoscute, se pare că finanțarea FSB a crescut cu aproximativ 40% numai în 2006. După atentatul din 11 septembrie şi declararea de către preşedintele american George W. Bush a războiului global împotriva terorismului, FSB a beneficiat chiar de mai multă putere. Războiul din Cecenia şi eforturile de a-i menține pe ruşi la adăpost de teroare a devenit un impuls pentru extrădări extraordinare, asasinate ale teroriştilor şi programe interne extinse de supraveghere. Deşi negată vehement vreo legătură, pare că toate aceste puteri crescânde ale FSB se nasc tocmai din implcarea lui Putin în activitatea serviciilor secrete. El însuşi a fost Director al Serviciului Federal de Securitate poziție care i-a oferit un loc şi în Comisia de Apărare Națională Interdepartamentală. Putin şi-a păstrat funcția din cadrul FSB până la data de 9 august 1999, când Boris Elțîn l-a numit Prim-Ministru interimar. Poziția sa din FSB a fost acordată, cu încredere, lui N.P Patrushev.

În 2003, Statutul Serviciului Federal de Securitate al Federatiei Ruse şi Structura Agențiilor de Servicii Federale de Securitate au permis FSB să absoarbă un număr de alte agenții. Cea mai notabilă este preluarea de către FSB a Serviciului de Comunicații Speciale şi Informații, care avea numai 5 luni de existență, şi era succesorul lui FAPSI. FAPSI, Agenția Federală pentru Comunicații şi Informații Guvernamentale era echivalentul rusesc al Agenției Naționale Americane de Securitate. FSB a devenit atunci responsabilă cu supravegherea electronică şi culegerea de informații. Această extindere a activității a fost controversată, pentru că FAPSI opera sistemul computerizat care procesa şi raporta rezultatele alegerilor.

---

[36] *Libertatea,* 12 noiembrie 2000
[37] *Ziua,* 6 mai 2003

Statutul din 2003 a restructurat în continuare FSB-ul în următoarele 9 servicii[38]: Serviciul de Contrainformații, Serviciul pentru Protecția Sistemului Constituțional şi Luptă Împotriva Terorismului, Direcția de Contrainformații Militare, Serviciul de Securitate Economică, Serviciul de Analiză, Prognozare şi Planificare Strategică, Serviciul Organizațional şi de Personal, Serviciul de Frontieră, Serviciul de Control şi Serviciul de Ştiință şi Tehnică.

În 2006, FSB a intrat în cercetarea internațională pentru moartea suspectă a doi dintre cei mai importanți opozanți: Anna Stepanova Politkovskaya şi Alexander Litvinenko. Anna Stepanova Politkovskaya, o jurnalistă rusoaică, ce relata despre conflictul din Cecenia, a fost împuşcată mortal în apartamentul său la data de 7 octombrie 2006. Politkovskaya era cunoscută pentru opoziția pe care o manifesta față de politicile lui Putin. Susținătorii acesteia au acuzat FSB-ul de implicare, pentru că aceasta se pregătea să publice un articol în care vorbea despre implicarea premierului cecen, Ramzan Akhmadovich Kadyrov, în încălcări flagrante ale drepturilor omului. Moartea suspectă a lui Alexander Litvinenko, fost ofițer KGB, şi opozant fățiş al FSB, a devenit următorul capitol în saga. Litvinenko scria o carte despre abuzurile FSB (inclusiv crime grave) în timpul erei Putin şi se pare că ar fi cules informații despre implicarea FSB în moartea Annei Politkovskaya. Litvinenko a murit în urma unei otrăviri dubioase cu poloniu-210 la data de 23 noiembrie 2006. Se pare că ar fi fost infectat în timpul unei întâlniri cu o persoană de legătură.

Deşi niciun guvern sau organ internațional nu a acuzat Rusia de vreun fel de implicare în aceste morți, există o suspiciune nerostită, care însoțeşte o prezentare mai deschisă a dezaprobării pentru felul în care Putin se ține tot mai strâns de putere. FSB este considerat principalul simbol al unui Guvern central rus mai revoluționar şi tot mai puternic.[39]

II.3. "Arhiva Mitrokhin"

De o intensă mediatizare s-au bucurat şi dezvăluirile fostului colonel KGB, Vasili Mitrokhin.[40]

Vasili Nikitici Mitrokhin, născut în Rusia în 1922, a debutat ca ofițer de informații în 1948. Începând cu anul 1956 a lucrat într-o structură operativă la arhiva DGU[41] şi, în 1972, odată cu mutarea sediului spionajului sovietic în sediul din Iasenovo, în apropiere de Moscova, a primit misiunea de a verifica şi tria aproximativ 300.000 de dosare care urmau să fie transferate în noua locație. Timp de 12 ani, Mitrokhin a copiat cele mai importante documente la care a avut acces, îngropându-le în curtea casei sale de odihnă aflate în afara Moscovei.

---

[38] http://ro.altermedia.info/politica/scurta-istorie-a-fsb_5936.html accesată la data de 1.11.2010
[39] Analiză a Kross Press Agency – http://www.kross.ro/main/ accesată la data de 1.11.2010
[40] *Ziua,* 6 mai 2003
[41] Structura de informații externe a KGB

După pensionare, Mitrokhin şi-a propus să îşi transporte arhiva într-o țară occidentală pentru a o publica, însă prilejul nu i s-a oferit decât în martie 1992, după desființarea URSS.

Aşadar, la începutul anului 1992, Mitrokhin s-a prezentat la ambasada americană din Riga, Letonia, solicitând azil politic în schimbul unui important volum de note „sovershenno sekretno" (strict secrete) copiate de el din arhiva KGB timp de mai bine de zece ani. În urma refuzului autorităților americane, care s-au temut că au de-a face cu o capcană întinsă de serviciile speciale ex-sovietice, Mitrokhin s-a prezentat la ambasada Marii Britanii, care i-a acceptat propunerea. El a pus la dispoziția serviciilor secrete britanice zeci de mii de documente secrete (fişe operative, dosare, instrucțiuni, note şi sinteze pe zone geografice şi țări), în schimbul cărora a primit cetățenia britanică, împreună cu familia.

Primele referiri la cazul Mitrokhin au apărut în Statele Unite, la nouă luni după stabilirea sa în Marea Britanie. În lucrarea intitulată „FBI", jurnalistul Ronald Kessler făcea o scurtă referire la achiziționarea de către Birou a „informațiilor aduse de un fost funcționar KGB care avusese acces la dosarele KGB". După alți trei ani, în 1996, prestigiosul cotidian francez „Le monde" relata că după 1993 spionajul britanic a transmis către DST o listă de aproximativ 300 de nume de diplomați şi oficiali din Ministerul Afacerilor Externe, care se presupunea că au lucrat pentru serviciile de informații din blocul sovietic. Lista fusese întocmită cu ajutorul unui defector KGB.

În luna decembrie a aceluiaşi an săptămânalul german „Focus" a dezvăluit la rândul său că şi BfV (serviciul german de securitate) primise de la colegii săi britanici o listă cu numele a sute de politicieni, oameni de afaceri, jurnalişti şi militari care avuseseră legături cu KGB. De această dată, era menționat ca sursă „un transfug rus cu acces la arhivele KGB". În iunie 1998 „Focus" a revenit, publicând pe larg povestea fostului colonel de la arhiva DGU, cu acces la „toate dosarele privind agenții Moscovei" şi care a transportat pe ascuns copii manuscrise ale acestora din sediul KGB la vila sa de lângă Moscova. Chestionat cu privire la acest subiect, Iuri Kobaladze, şeful biroului de presă al SVR, 1-a calificat drept „neverosimil".

Împreună cu Christopher Andrew, profesor la Universitatea din Cambridge, specializat în istoria serviciilor de informații, Mitrohin a publicat în septembrie 1999 la Londra o carte asupra „cârtițelor" KGB-ului din Marea Britanie, Franța, Germania, Italia şi Statele Unite, devenită best-seller: „Arhiva Mitrokhin. KGB în Europa şi în Vest" („The Mitrokhin Archive. The KGB in Europe and the West"). Cele mai importante documente, considerate ca având încă caracter operativ, au rămas în posesia serviciilor secrete occidentale direct interesate.

În ceea ce priveşte Marea Britanie, Mitrokhin a dezvăluit patru nume ale unor agenți KGB, care au stârnit un adevărat scandal politico-mediatic: Toni Driberg, fost deputat laburist şi homosexual notoriu, decedat în 1976; Raymond

Fletcher, deputat laburist; John Symonds, fost ofițer al Scotland Yard, având numele de cod „Scot", utilizat de KGB pentru a seduce angajate ale ambasadelor occidentale şi Melita Norwood, cunoscută sub numele de cod „Hola", considerată drept cea mai mare spioană care a acționat vreodată în Marea Britanie. Recrutată de către KGB, în 1937, pe când era asistenta directorului Asociației de Cercetare a Metalelor Neferoase – organism care se ocupa de dezvoltarea tehnologiei nucleare a Marii Britanii – „Hola" a furnizat Moscovei informații de maximă importanță referitoare la proiectul englez de construire a bombei atomice, ceea ce a făcut, conform cotidianului „The Times", „ca Stalin să fi fost mai bine informat despre programele nucleare britanice decât majoritatea miniştrilor cabinetului de la Londra". Mai mult, potrivit cotidianului „Sunday Mirror", în anii '70, KGB a reuşit să infiltreze doi agenți chiar în Palatul Buckingam, având misiunea de a o supraveghea pe regina Elisabeta a II-a şi de a-1 recruta pe unul din verii suveranei, ducele de Kent.

La câteva săptămâni după publicarea lucrării lui Christopher Andrew, în Parlamentul italian a fost făcută cunoscută identitatea reală a 260 de agenți ai K.G.B.-ului care au acționat în Italia între anii '60-'80. Incidentul a determinat reacții dure din partea guvernului italian la adresa oficialităților britanice, acuzate că au periclitat securitatea statului italian, necomunicând informațiile pe care le dețineau cu privire la agenții sovietici din Italia timp de câțiva ani.

Pe baza dezvăluirilor lui Mitrokhin, în Statele Unite au fost arestați Robert Lipka, angajat al Agenției Naționale de Securitate, acuzat în februarie 1996 că a sustras documente secrete pe care le-a transmis unui agent KGB cu numele de cod „Ivan" şi Felix Bloch, angajat al Departamentului de Stat, fost ambasador la Viena, care în 1989 a predat unui ofițer KGB din Paris o valiză conținând documente cu caracter strict secret.

Procurorul general al Germaniei, Kay Nehm, a ordonat Oficiului Federal Judiciar (B.K.A.), efectuarea unei anchete, pornind de la dezvăluirile lui Mitrokhin, pentru a identifica potențialii spioni sovietici de pe teritoriul german.

Potrivit purtătorului de cuvânt al F.S.B., dezvăluirile din „arhiva Mitrokhin" referitoare la activitățile de spionaj de pe teritoriul unor state occidentale în favoarea Uniunii Sovietice sunt „o compilație după un mic număr de fapte reale, la care putea avea acces un ofițer de nivelul lui Mitrokhin, angajat la arhivele KGB, căreia i se adaugă informații false, menite să dezinformeze, pregătite de serviciile speciale britanice".[42]

II.4. Informaţiile externe

În afară de Ministerul Securității, din vechiul KGB au mai luat naştere alte patru servicii: Serviciul de Informații Externe, Agenția Federală pentru

[42] *Cotidianul,* 22 septembrie 1999

Comunicații Guvernamentale, Serviciul Federal de Protecție şi Serviciul Federal de Grăniceri.

Ca şi Ministerul Securității şi Afacerilor Interne (M.B.V.D.), *Serviciul de Informații Externe (Slujba Vnejnieznâi Razvedki* – S.V.R.) a fost înființat prin decretul care a intrat în vigoare la 20 decembrie 1991, la cea de-a 74-a aniversare a înființării C.E.K.A. Potrivit decretului, S.V.R. urma să organizeze activitatea de informații în interesul securității Rusiei, urmând să preia în decurs de o lună de la apariție toate proprietățile, băncile de date şi documentele Serviciului Central de Informații al U.R.S.S. (TsSR). În fruntea S.V.R. a fost desemnat academicianul Evgheni Primakov, directorul Institutului de Orientalistică de pe lângă Academia de Ştiințe, vechi agent PGU cu numele de cod „Maxim"[43]. În timpul crizei din Golful Persic, izbucnită în august 1991, Primakov fost diplomatul care a asigurat legătura dintre Moscova şi Bagdad. La numai două zile după numire, Primakov a organizat o conferință de presă, în care a declarat că este un mare admirator al romancierului-spion britanic John Le Carre. În afară de dezvăluirea preferințelor sale literare, Primakov şi-a prezentat cu acest prilej opiniile în legătură cu ceea ce trebuia să facă de acum înainte serviciul său: preîntâmpinarea revenirii la Războiul Rece, oprirea proliferării armelor nucleare, lupta împotriva terorismului internațional şi a traficului cu narcotice, crearea condițiilor favorabile pentru dezvoltarea economică şi ştiințifică a Federației Ruse.

Din februarie 1996 S.V.R. este condus de generalul de armată Veaceslav Trubnikov, ofițer de informații de carieră, fost şef al Departamentului Asia de Sud al P.G.U.

Cartierul general al S.V.R. este situat la Iasenovo (20 kilometri sud-est de Moscova), iar efectivele sale sunt estimate la circa 15.000 de angajați.

Comparativ cu Directoratul 1 Principal al K.G.B.-ului, sfera de activitate la scară globală a S.V.R. a fost substanțial redusă prin trecerea în stare de conservare a rețelelor de spionaj din circa 40 de state aparținând lumii a treia. De asemenea, numărul ofițerilor de informații cu acoperire diplomatică din cadrul ambasadelor Federației Ruse din Europa Occidentală şi SUA a fost redus cu circa 20%.[44]

Sistemul operațional central al S.V.R. este organizat pe 11 departamente geografice, care coordonează activitatea cadrelor proprii rezidente în străinătate. În cadrul S.V.R. funcționează şi grupa specială „Grom" (Lumină), însărcinată cu organizarea de activități clandestine. S.V.R. dispune de o Academie de Informații Externe, care a fost condusă de general-locotenent Nikolai Gribin. Creată în 1938, această academie este una din cele mai vechi instituții de învățământ superior din Rusia. La admiterea în academie, candidații trebuie să îndeplinească următoarele condiții: să aibă cetățenie rusă, vârsta cuprinsă între 22 şi 35 de ani, să fie

[43] *Cotidianul,* 2 noiembrie 2000
[44] Troncotă, C., Blidaru, H. – *Op.cit.*, pg. 168

absolvenți de studii superioare, să dispună de o sănătate foarte bună, să dea dovadă de aptitudini pentru învățarea limbilor străine şi pentru activități analitice, să nu fie membri ai unor partide sau mişcări politice.[45]

În urma reorganizărilor repetate, S.V.R. s-a axat pe activități de combaterea terorismului internațional, traficului de droguri şi armelor de distrugere în masă, fără a neglija sfera activităților tradiționale din domeniul spionajului politic, economic, comercial şi tehnico-ştiințific.

Legea privind informațiile externe, promulgată în august 1992, prevede faptul că S.V.R. „trebuie să sprijine dezvoltarea economică şi progresul tehnico-ştiințific al țării prin culegerea de informații economice şi tehnice şi să furnizeze aceste informații organelor guvernamentale". Conform articolului 15, „Ministerele şi departamentele Federației Ruse vor acorda asistență instituțiilor de informații externe ale Federației Ruse (S.V.R., G.R.U. şi F.A.P.S.I.) în activitatea lor informativă". De asemenea, legea prevede că „personalul de carieră poate să ocupe funcții în ministere, departamente, instituții, întreprinderi şi organizații conform prevederilor prezentei legi fără ca prezența lor să compromită acele instituții şi să le facă pasibile de acuzația de asociere cu instituțiile de informații externe."[46]

Concomitent cu refacerea legăturilor cu unele dintre serviciile de informații ale republicilor desprinse din fosta Uniune Sovietică, S.V.R. a căutat să stabilească noi alianțe în domeniul informațiilor cu fostele servicii de informații adversare. Ca urmare a acestor eforturi, în august 1992, între S.V.R. şi B.N.D.[47] s-a încheiat un acord de cooperare în domeniul combaterii terorismului, narcoticelor, crimei organizate, proliferării armelor nucleare şi spălării banilor. La 1 octombrie în acelaşi an, ambele servicii îşi deschiseseră birouri de legătură în cadrul ambasadelor.[48]

În ianuarie 1993, Primakov s-a deplasat la Berlin, unde s-a întâlnit cu coordonatorul informațiilor şi a vizitat sediul din Pullach al B.N.D. În aceeaşi lună, Primakov purta la Moscova convorbiri cu directorul CIA, Robert Gates, eveniment la care au fost prezente şi alte oficialități din domeniul informațiilor. În urma acestor discuții, au fost fixate ca obiective ale cooperării dintre CIA şi S.V.R. traficul de droguri, terorismul şi proliferarea armelor nucleare. În mai 1993, şeful S.V.R. s-a întâlnit la Washington cu directorul CIA, James Woolsey, iar pe 4 iulie 1994, la Moscova, s-a deschis prima reprezentanță oficială a F.B.I.- ului, în prezența directorului acestuia, Louis Freeh.

În vara anului 1992, la Beijing s-a semnat un acord de colaborare în domeniul activității de informații, menit să restabilească relațiile întrerupte în 1959. Acest acord vizează colaborarea G.R.U. şi S.V.R. cu Direcția de Informații Militare a Armatei de Eliberare a Poporului Chinez. În luna aprilie 2000, fostul şef

---

[45] *Adevărul,* 24 octombrie 2000
[46] Legea privind informațiile externe, august 1992
[47] serviciul german de informații externe
[48] Richelson, J. – *Un secol de spionaj*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2000, pg. 472

al F.S.B., Serghei Kovalov, a confirmat existența unui acord de cooperare şi de schimb de informații cu B.N.D.. Conform acestui acord, B.N.D. furnizase ruşilor, încă din timpul Primului război din Cecenia, informații necesare combaterii terorismului internațional din Caucazul de Nord.[49]

Conform declarațiilor directorului CIA, Robert Gates, din martie 1992, „în pofida schimbărilor politice, prioritatea numărul unu a ruşilor sunt în continuare Statele Unite şi, în acest context, principalul obiectiv continuă să îl reprezinte achiziționarea de echipamente de înaltă tehnologie". Arestările şi expulzările din numeroase țări ale Europei Occidentale (Germania, Suedia, Belgia, Franța, Olanda, Finlanda, Danemarca, Norvegia) au demonstrat existența unui serviciu rus de informații externe deosebit de agresiv. [50]

La începutul anului 1992, şeful contraspionajului suedez, Mats Borjesson, a declarat presei că serviciul pe care îl conduce nu va ajuta Rusia în încercarea de a împiedica proliferarea ilegală a armelor nucleare, până când aceasta nu va înceta activitățile de spionaj împotriva Suediei. La rândul său, serviciul militar de informații a semnalat incursiuni repetate în apele teritoriale ale Suediei ale unor minisubmarine ruseşti. Pe 19 februarie 2001, un purtător de cuvânt al serviciilor secrete de la Stockholm a anunțat că autoritățile suedeze au arestat un inginer în vârstă de 53 de ani care lucra în domeniul afacerilor, bănuit că ar fi agent al spionajului rus. O săptămână mai târziu, asupra acestuia a fost deschisă o anchetă şi în Germania, sub acuzația de „activitate ilegală de informații contra Germaniei şi în beneficiul unei puteri străine".[51]

În aprilie 1992, contraspionajul belgian a neutralizat o rețea a S.V.R, formată din 24 de persoane, care acționa în sectorul apărării. Din rețea făceau parte un ziarist flamand, expert în industria aeronautică, recrutat de KGB în 1965 (care a furnizat informații din domeniul tehnologiilor de comunicații militare utilizate de SUA, Franța şi Belgia), militari, oameni de afaceri, precum şi un înalt demnitar belgian. În urma acestei afaceri, patru cetățeni ruşi, dintre care doi diplomați, au fost expulzați. Activitatea rețelei a fost probată cu ajutorul colonelului Vladimir Konopliov, cadru S.V.R. aflat la post la Bruxelles sub acoperirea de prim-secretar al Ambasadei Ruse, care a contactat CIA, solicitând azil politic în SUA. Defecțiunea lui Konopliov a condus şi la expunerea ofițerilor S.V.R. din Danemarca, Franța şi Italia. Conform declarației ministrului de externe al Belgiei, Willy Claes, această acțiune a periclitat relațiile dintre întreaga Comunitate Europeană şi Rusia. O lună mai târziu, o oficialitate a contraspionajului danez declara că pe teritoriul Danemarcei operează spioni din Federația Rusă şi alte state ale C.S.I., preocupați în primul rând de domeniile militar şi industrial. Copenhaga a expulzat un cetățean rus şi a arestat un

[49] *Adevărul*, 15 aprilie 2000
[50] *Ibidem*
[51] *Azi*, 26 februarie 2001

funcționar propriu suspectat de a fi furnizat unor agenți ruşi informații secrete, necesare pentru obținerea unor identități false.

La sfârşitul lunii octombrie 1992, o rețea incluzând peste 20 de specialişti din domeniul ştiințific şi al apărării, condusă de Oleg Krigonov, cadru al S.V.R., aflat la Paris sub acoperire diplomatică, a fost neutralizată de către D.S.T. (contraspionajul francez). Informațiile care au dus la căderea rețelei au fost furnizate de către colonelul S.V.R. Viktor Oscenko, acoperit prin calitatea de consilier al Ambasadei Rusiei din Paris, care în august 1992 şi-a oferit serviciile MI6[52]. Printre cei arestați de D.S.T. s-au numărat un fizician atomist de la Centrul de Energie Nucleară, un inginer de la Direcția Generală a Armamentului, un specialist în radar, mai mulți ingineri specializați în telecomunicații prin satelit etc.

Voi cita în cele ce urmează două articole apărute în seria "Dosare Ultrasecrete" la data de 11 mai 2002 şi 11 iunie 2002:

Problema defectorilor nu era nouă pentru aparatul de informații externe rus. Între 1975 şi 1991, KGB- ul se confruntase cu zece astfel de cazuri, cel mai celebru fiind cel al lui Oleg Gordievski, membru al rezidenței din Londra, care a defectat la britanici în 1985, publicând, ulterior, două cărți despre K.G.B, apărute şi în limba română. Potrivit prim-vicepreşedintelui S.V.R., Viaceslav Trubnikov, în intervalul martie 1991-septembrie 1992, alți zece ofițeri de informații au defectat în Occident. Ultima defecțiune s-a produs în noiembrie 2000, când un locotenent colonel FSB, Alexander Litvinenko, împreună cu soția şi fiul său, au solicitat azil politic in Marea Britanic.

Autoritățile Federației Ruse nu au rămas indiferente la acest adevărat „exod". În luna aprilie 2002 fostul general K.G.B. Oleg Kalughin, stabilit în Statele Unite la începutul anilor '90, a fost acuzat de trădare. Parchetul militar din Moscova susține că, după stabilirea în SUA, fostul general le-a furnizat americanilor informații cu privire la o serie de agenți sovietici activi în perioada Războiului Rece.[53] Câteva săptămâni mai târziu la Moscova i s-a deschis proces, tot sub acuzația de trădare, dar în favoarea serviciilor secrete britanice, lui Alexander Litvinenko. În cadrul unei conferințe de presă, fostul F.S.B.-ist a negat acuzațiile care i s-au adus, declarându-se o victimă a persecuțiilor serviciilor secrete ruse, ale căror ilegalități le-a demascat.[54]

Tot în 1992, trei agenți activi ai S.V.R., care lucrau sub acoperirea de ziarişti la „Itar Tass" şi „Komsomolskaia Pravda", au fost expulzați din Olanda. Alți doi cetățeni ruşi, un bărbat şi o femeie, au fost reținuți pe aeroportul Vantaa din Helsinki, având asupra lor paşapoarte britanice falsificate şi suma de 120.000 de

---

[52] serviciul britanic de informații externe
[53] *Dosare ultrasecrete,* 11 mai 2002
[54] *Dosare ultrasecrete,* 11 iunie 2002

mărci în numerar. Conform declarației şefului serviciului finlandez de securitate, cei doi fuseseră trimişi în Finlanda de un serviciu de informații străin.[55]

Potrivit dezvăluirilor unor foşti înalți funcționari ai Oficiului Federal pentru Apărarea Constituției (BfV) din Germania, S.V.R. ar fi inițiat o operațiune specială cu numele de cod „Luci", în cooperare cu G.R.U., având drept obiectiv crearea condițiilor de acțiune a serviciilor ruse în Germania după unificare. În septembrie 1992, un colonel G.R.U. implicat în această operațiune, Victor Serdev, a fost arestat şi condamnat la trei ani de închisoare sub acuzația de spionaj. Conform unui raport al BfV, în Germania activau, în 1998, cel puțin 200 de agenți ruşi în domeniul spionajului economic.

Nici Statele Unite nu au scăpat de ofensiva spionajului rus. Printre spionii ruşi depistați de serviciile secrete americane în ultimii ani se numără: Aldrich Hazen Ames, fost şef al Secției Sovietice a Grupului CI (Contraspionaj) din cadrul Departamentului Sovietic/Europa de Est al CIA; Robert Lipka, funcționar în cadrul sediului de la Fort Bragg (Maryland) al NSA; Lari Edwin Pitts, angajat al Diviziei de investigații juridice a FBI din Washington; Harold Nicholson, şef de ramură în cadrul Centrului Antiterorist al Directoratului Operații al CIA; George Trofimoff, colonel în retragere, fostul şef al Centrului Reunit de Interogatorii din Nürnberg, Germania; Robert Philip Hanssen, ofițer de legătură al FBI pe lângă Biroul Misiunilor Străine din Departamentului de Stat (organism care supraveghează securitatea şi programele contrainformative ale tuturor reprezentanțelor diplomatice americane din lume) şi cea mai longevivă „cârtiță" a KGB/SVR în interiorul serviciilor secrete americane.[56]

Pe fondul „afacerii Hanssen", în mass-media americană au fost difuzate aprecieri ale unor „specialişti americani", potrivit cărora în anul 2001 numărul spionilor ruşi din Statele Unite a revenit la nivelul Războiului Rece, oscilând în jurul cifrei de 450. Potrivit unor surse FBI, majoritatea acestora se află la Ambasada Rusiei din Washington, Consulatul Rusiei şi Misiunea ONU din New York şi Consulatul Rusiei din San Francisco. La rândul său, publicația „Jane's Intelligence Digest" estima în numărul din 3 decembrie 2003 că numărul ofițerilor de informații ruşi care activează la Londra a crescut de la 1 în 1991, la 33.[57]

Astfel de cazuri, frecvente în perioada Războiului Rece, nu au dispărut după destrămarea URSS. Dintre scandalurile mai recente poate fi amintit cel legat de Stanislav Gusev, al doilea secretar al Ambasadei Rusiei la Washington, surprins în flagrant delict în timp ce încerca să conecteze un aparat de ascultare la un dispozitiv plasat într-o încăpere în care aveau loc şedințe ale Departamentului de Stat. Conform cotidianului „Washington Post", diplomatul rus a ascultat între 50 şi 100 dintre şedințele Departamentului de Stat, dar informațiile pe care le-a obținut

---

[55] Waller, J.M. – *The Secret Empire: Today's KGB in Russia,* Westwiew Press, 1994, pg. 156

[56] Maas, P. – *Aldrich Ames, ucigaşul de spioni*, Editura Antet, Bucureşti, 1998 şi "*Dosare ultrasecrete*", 22 ianuarie 2000

[57] *Dosare ultrasecrete*, 25 ianuarie 2003

erau false, întrucât se afla în supravegherea FBI de câteva săptămâni. Expulzarea lui Gusev a avut loc la puțin timp după ce Cheri Leberknight, ocupantă a unui post diplomatic la Ambasada SUA din Moscova, fusese acuzată că ar fi primit „documente clasificate ca fiind secrete de stat, conținând informații militare şi strategice".[58]

În aprilie 2000, FSB a arestat un cetățean american, conducător al unei societăți comerciale private, acuzat că a stabilit contacte cu mai mulți oameni de ştiință ruşi pentru a primi informații clasificate „secrete de stat". La domiciliul acestuia s-au găsit numeroase documente compromițătoare, îndeosebi planuri tehnice privind diverse echipamente, precum şi înregistrări ale unor convorbiri purtate de acesta cu funcționari ai Ministerului rus al Apărării.

Pe 15 iunie 2000, FBI 1-a arestat pe colonelul în retragere George Trofimoff, fostul şef al Centrului Reunit de Interogatorii din Nürnberg, Germania, sub acuzația de a fi furnizat KGB, timp de 25 de ani, începând din 1969, documente şi fotografii care conțineau informații despre sistemul național de apărare al Statelor Unite, prioritățile în materie de planificare strategică, informațiile obținute de americani cu privire la capacitățile militare ale URSS şi ale celorlalte state membre ale Tratatului de la Varşovia. Arestarea s-a produs într-un hotel din oraşul Tampa, Florida, în timp ce Trofimoff primea de la un agent FBI, care lucra sub acoperire, dându-se drept agent rus, suma de 250.000 de dolari, drept plată pentru serviciile sale. Conform relatărilor presei, Trofimoff, cunoscut sub numele de cod „Markiz", a fost recrutat de KGB prin intermediul celui mai bun prieten al său din copilărie, preotul ortodox Igor Vladimirovici Susemihl, care a devenit ulterior mitropolit al Vienei şi Austriei.[59]

Utilizarea unor înalți prelați ai Bisericii în activitatea de informații este o veche practică a serviciilor ruse de informații. Conform unor documente furnizate de arhiva Mitrokhin, ultimii trei patriarhi ai Bisericii Ortodoxe Ruse (Alexei 1, Pimen şi Alexei al II-lea) au colaborat cu KGB-ul. Alexei al II-lea, recrutat de către KGB în 1958, sub numele conspirativ „Drozdov", a fost singura față bisericească decorată de K.G.B. pentru „merite excepționale în munca informativă".[60]

Pentru a aprecia rolul şi locul rezervat Serviciului de Informații Externe al Federației Ruse de către autoritățile de la Kremlin este necesară numai o analiză succintă. Academicianul Evgheni Primakov, fost prim-ministru, ministru de externe şi director al S.V.R., afirma: „La sfârşitul secolului XX, Rusia traversează una dintre cele mai delicate etape ale istoriei sale. Criza economică, nereglementarea relațiilor între centru şi o parte a periferiei, amenințarea cu dezintegrarea teritorială sau, în orice caz, răpirea unor teritorii ce aparțin țării, rezistența la procesele de reintegrare pe teritoriul C.S.I., necesitatea politică de sedimentare a poziției sale de mare putere independentă pe eşicherul

[58] *Ziua*, 1 decembrie 2000
[59] *Ziua*, 16 iunie 2000
[60] *Ziua*, 30 octombrie 1999

internațional, temerile că Federația Rusă va intra în economia mondială preponderent prin materiile ei prime, în vreme ce alte mari puteri se manifestă deja ca puteri ale ştiinței, ca producătoare de tehnologie înaltă – toate acestea sunt trăsături ale unei perioade dificile. Dar şi în cele mai grele momente niciun om politic matur nu s-a temut că Rusia – cu enormul său potențial uman, cu marea sa istorie, cu imensa ei contribuție la civilizația mondială, cu resursele-i naturale nenumărate, cu marile rezerve din ştiința fundamentală – se va împotmoli în această etapă. Ea a fost, este şi va fi o mare putere. Alături de alte mecanisme de stat importante, serviciile secrete au ajutat-o, de-a lungul întregii sale istorii, să depăşească vremurile grele."[61]

În perspectivă, misiunea S. V.R., în opinia aceluiaşi Evgheni Primakov, este creşterea potențialului de apărare şi intensificarea ritmului de dezvoltare social-cconomică a Rusiei: „Mulți au prezis că dezideologizarea Serviciului de Informații Externe, în condițiile actuale, ne va priva de colaborarea unor surse străine de informații. S-a dovedit fals. Acum nu mai vorbim despre baza ideologică a obținerii colaborărilor străine. Dar continuă să acționeze interesarea politică a multor oameni în cooperarea cu serviciile noastre secrete, care sunt acum ruseşti, şi nu sovietice. Au un cuvânt de spus şi preocuparea de a nu se crea o lume «unipolară», şi amenințarea unor revizuiri de granițe europene postbelice, şi înțelegerea rolului Rusiei ca factor de stabilitate în Europa şi în lume. Aşa încât dezideologizarea serviciilor de informații nici nu le-a lichidat, nici nu le-a afectat statutul de cel mai important instrument al politicii ruse."[62]

II.5. Informaţii şi contrainformaţii militare

Serviciul de informații cel mai puțin afectat de tulburările din 1991 a fost Direcția Principală de Informații *(Glavnoe Razvedivatelnoe Upravlenie* – G.R.U.), care a urmat, pur şi simplu, Ministerul Apărării al U.R.S.S. atunci când a devenit Ministerul Apărării al Comunității Statelor Independente şi, apoi, Ministerul Rus al Apărării.

G.R.U. nu a suferit reduceri de personal de tipul celor care au afectat S.V.R. Transformările au fost mai mult „cosmetice", constând în pensionarea ofițerilor pentru limită de vârstă şi radierea posturilor neocupate din schemă. Numărul actual al angajaților este estimat la 12.000 de persoane (cifra nu include personalul administrativ şi efectivele Spetsnaz[63], forțe speciale, formate din ofițeri de elită – *„vîsautniki*" – pregătite pentru acțiuni de diversiune pe frontul sau în

[61] Primakov, E. – "Din secretele spionajului rus", în *Magazin istoric*, an XXX, nr. 6 (351), iunie 1996, pg. 21
[62] *Ibidem*
[63] Estimate de *Jane's Intelligence Review* la 5200

spațiul inamic şi care şi-au făcut simțită prezența în Cehoslovacia, în 1968 şi 1989, în Afghanistan, în 1979 şi, în opinia unor autori, în România, în decembrie 1989[64]).

Principala sarcină a G.R.U. o constituie culegerea de informații din exteriorul Federației Ruse cu privire la amenințările de ordin militar. O bună perioadă de timp, G.R.U. a fost condus de general-colonelul Valentin Korabelnikov fost şef al Directoratului V, cel care a organizat acțiunea de ucidere a liderului cecen Djokar Dudacv, în aprilie 1996.

Sediul central al G.R.U., cunoscut sub denumirea „Acvariul", se află într-un grup de clădiri situate la periferia Moscovei, în apropierea aeroportului militar Khodinka. G.R.U. este structurat pe directorate operaționale şi directorate de informații. Directoratele operaționale, organizate pe spații geografice sunt[65]:

- *Directoratul I* – Europa (Germania, Scandinavia, Franța, Țările de Jos, Italia, Spania, Europa de Est);
- *Directoratul II* – Asia (China, Japonia, Asia Centrală, Asia de Sud-Est, Australia, Noua Zeelandă);
- *Directoratul III* – SUA, Marea Britanie, America Latină şi Canada;
- *Directoratul IV* – Africa şi Orientul Mijlociu;
- *Directoratul V*- informații militare operaționale şi supravegherea zonelor de conflict.

Directoratele de informații includ:

- *Directoratul VII – NATO;*
- *Directoratul VIII* – estimări informative pe țări şi probleme;
- *Directoratul IX* – tehnologie militară;
- *Directoratul X* – industrie şi economie militară;
- *Directoratul XI* – forțe strategice;
- *Directoratul XII* – conflicte regionale.

Din structura G.R.U. mai fac parte: Directoratul pentru Informații Electronice, Directoratul pentru Informații Spațiale, Centrul de Pregătire a Agenților Ilegali, Academia Diplomatică Militară, precum şi directorate de relații externe, securitate internă, tehnică operativă, comunicații, cifru şi arhivă.

În luna mai 1995, a fost creată Secția Specială Independentă, însărcinată cu lupta împotriva atentatelor la ordinea de stat şi regimul constituțional. În ultimii ani se constată o deplasare a preocupărilor G.R.U. de la informațiile mililar-strategice spre cele tehnico-ştiințifice pe profil de producție specială. Sunt vizate, prioritar, informații din domeniul microelectronicii, informaticii, industriei aerospațiale.

G.R.U. este autorizat să facă schimb de informații cu serviciile de informații militare din țările membre NATO pentru contracararea terorismului, proliferării tehnologiilor nucleare, traficului de droguri şi situațiilor ecologice periculoase.

---

[64] Saucă, A. – *KGB-ul şi revoluția română*, Editura Miracol, Bucureşti, 1994
[65] Suvorov, V. – *Acvarium – cenuşă fără epoleți*, Editura Elit, Bucureşti, 1992

Deşi G.R.U. este cunoscut ca unul dintre cele mai opace servicii secrete din lume, vălul care îl acoperă a început să se ridice. Prima breşă a realizat-o lucrarea *„Cenuşă fară epoleți”* a lui Viktor Suvorov, fost ofițer G.R.U., stabilit în Marea Britanie. La începutul anului 1999, G.R.U. a deschis, pentru prima dată, unele fonduri de arhivă vizând acțiuni îndreptate împotriva emigrației ruse în străinătate.

Deşi perceput ca un serviciu deosebit de eficient, nici G.R.U. nu a fost scutit de o serie de eşecuri, din care unele intens mediatizate. Dintre acestea, menționăm cazul căpitanului de rangul doi Grigori Pasko, arestat la 20 noiembrie 1997, sub acuzația de divulgare de secrete postului de televiziune nipon NHK, prin predarea unei înregistrări video referitoare la modul în care flota militară rusă deversează material radioactiv în Pacific, precum şi pe cel al fostului ofițer G.R.U., Aleksandr Nikitin, care, potrivit F.S.B., a divulgat informații privind flota nucleară rusă într-un raport alcătuit pentru organizația ecologistă norvegiană Bellona. În aprilie 1998, căpitanul G.R.U. Vladimir Yerokhin a fost arestat şi judecat pentru delapidarea a 400.000 de dolari din fondul operativ destinat plății agenților.[66]

Un recent caz de spionaj în care a fost implicat G.R.U. este cel al ataşatului naval al Ambasadei Federației Ruse la Tokyo, căpitanul Viktor Bogatenko. Invocând imunitatea diplomatică, acesta a părăsit Japonia a doua zi după ce a fost surprins de către contraspionajul nipon, într-un restaurant din centrul oraşului Tokyo, în timp ce prelua documente cu caracter secret de stat de la căpitanul de corvetă Shigehiro Hagisaki, şef de secție în cadrul Ministerului Apărării. Un purtător de cuvânt al guvernului japonez a declarat că ambasada rusă a respins categoric o solicitare, transmisă prin Ministerul Afacerilor Externe, ca Viktor Bogatenko să accepte să răspundă la unele întrebări ale autorităților japoneze. La plecarea de pe aeroportul internațional Narita, ofițerul G.R.U. a fost însoțit de mai mulți oficiali ai ambasadei, refuzând să facă orice declarație. Incidentul s-a produs la numai trei zile după vizita oficială a preşedintelui Vladimir Putin în Japonia.

În fața instanței, ofițerul japonez şi-a recunoscut vinovăția, arătând că, în intervalul martie-septembrie 2000, s-a întâlnit cu diplomatul sovietic de peste 10 ori, furnizându-i aproximativ 170 de documente secrete cu privire la tacticile militare, sistemul decomunicații şi unitățile militare navale americane desfăşurate în Japonia, contra sumei de 100.000 de yeni (aproximativ 900 de dolari) per întâlnire. „Afacerea Hagisaki” este considerată în Japonia cel mai grav caz de spionaj din ultimii 30 de ani, atunci când un general a vândut ruşilor copii ale unor telegrame oficiale primite de la Ministerul Afacerilor Externe. Pe 7 martie 2001, Shigehiro Hagisaki a fost condamnat la zece luni închisoare pentru transmiterea de secrete Federației Ruse.

---

[66] *România liberă*, 31 octombrie 1998

G.R.U. este unul dintre cele mai secrete servicii din lume şi nu are propriul serviciu de presă. Cu toate acestea, presa scrie în mod regulat despre G.R.U. şi asociații săi. Se fac programe serial de spionaj şi filme artistice, iar succesul forțelor speciale ale G.R.U. în lichidarea liderilor teroriştilor din Cecenia a fost câteodată capturat de camerele agențiilor de ştiri. Ultima dată când G.R.U. a fost de-a dreptul în centrul atenției a fost după arestarea în Georgia a patru ofițeri ruşi din Grupul Trupelor Ruseşti din Transcaucaz (GRVZ). "La acel moment serviciile speciale georgiene i-au acuzat pe ofițerii noştri de spionaj, dar pentru că nu au avut nicio dovadă a acelui tip de activitate au scris despre ofițeri ca despre asociați ai G.R.U.", spune Valentin Korabelnikov, şef al acestui serviciu[67]. Chiar la Direcția Principală de Informații există o abordare ironică a jurnaliştilor "venerabili" şi "versați" şi a acuzațiilor referitoare la toate păcatele mortale. "Lucrăm cu informații şi ştim cât valorează o informație sau alta", afirmă asociații G.R.U..

Şef al Direcției, Generalul de Armată Valentin Vladimirovich Korabelnikov, acordă rareori interviuri presei. Într-un interviu luat de jurnalistul de la Izvestiya, Aleksandr Sadchikov, acesta afirmă: "G.R.U. este un serviciu rus de informații al cărui scop principal este susținerea informațională a misiunilor date de Ministerul Apărării, Statul Major General şi Armata Federației Ruse. Suntem un element al sistemului de securitate națională a statului. Obținem, analizăm şi sumarizăm informații despre situația politico-militară care ia contur în jurul Rusiei, prezicem evoluțiile sale, şi, într-o manieră oportună, raportăm conducerii statului şi liderilor militari amenințările potențiale pentru interesele naționale şi securitatea Federației Ruse. În sfera intereselor noastre se află conflictele armate regionale şi locale, armatele țărilor străine şi echipamentele lor tehnice şi armamentul, utilarea posibilelor teatre de operațiuni combative, şi în plus economia folosită în interesul trupelor armate. Tot ce s-a întâmplat, se întâmplă şi se va întâmpla în lume sau în apropierea granițelor țării noastre va fi în interesul serviciului militar de informații şi va fi evaluat cu atenție de acesta... Dacă va fi necesar suntem gata să acționăm în orice punct de pe glob. Serviciul nostru de informații militare a demonstrat în mod repetat şi convingător eficiența sa în timpul războiului din Vietnam şi Cambodja, în timpul conflictului arabo-israelian şi în Angola, Etiopia, Afganistan, Iugoslavia, Irak şi în alte puncte şi regiuni critice din lume."[68]

Astăzi, raza de amenințări pentru securitatea oricărei țări nu mai este delimitată de granițele țării sau a regiunilor. Mai mult, "geografia operațiunilor" se poate întinde foarte mult. Noile amenințări – acel celebru război internațional – nu cunoaşte granițe. Din aceste motive, ideea de bază a G.R.U. este că trebuie să

---

[67] http://ro.altermedia.info/politica/gru-e-gata-sa-intervina-in-orice-punct-de-pe-glob_5630.html accesat la data de 1.11.2010

[68] http://ro.altermedia.info/politica/gru-e-gata-sa-intervina-in-orice-punct-de-pe-glob_5630.html accesat la data de 1.11.2010

producă prognoze anticipat, şi nu doar să se mulţumească cu duplicarea informaţiilor care apar în mass-media despre evenimentele care s-au întâmplat deja. Deci, de exemplu, chiar şi înainte ca autorităţile georgiene să întreprindă exacerbarea fără precedent a relaţiilor cu Rusia, G.R.U. ştia care sunt obiectivele pe care le aceştia le urmăreau.

În era globalizarii, nu există "criză îndepărtată". Consecinţele indirecte ale evenimentelor care se întâmplă pe un alt continent pot afecta interesele Rusiei, se pare, şi chiar în cel mai direct mod. Astfel că problema unei rezolvări în Orientul Mijlociu sau situaţia din Irak, de exemplu – şi în general enormul conflict clădit acolo, îngemănarea de conflicte acute politice, economice, militare, etnice şi religioase – sunt în mod constant urmărite de specialiştii G.R.U.. Rapoartele detaliate asupra situaţiilor din punctele tulburi se află pe biroul ministrului Apărării şi şefului Statului Major al Armatei în fiecare dimineaţă, iar mai târziu sunt prezentate conducerii ţării pentru deciziile necesare.

În general, G.R.U. este compusă din soldaţi cu contract, care au o pregătire militară specială. Acestora li se cer foarte multe pentru a putea face parte din forţele speciale. În primul rând, un soldat trebuie să aibă o stare bună de sănătate, să fie înalt de cele puţin 1.70 m şi să fie un atlet de top. În al doilea rând, trebuie să aibă o educaţie superioară specială sau secundară tehnică şi pregătire în materie de limbi, şi să fie capabil să gândească creativ. Înainte de a deveni membri ai forţelor speciale, candidaţii trebuie să treacă printr-un parcurs dificil de pregătire într-o şcoală specială (ShMS). Fiecare district militar are astfel de şcoli, "uchebki". Un agent de informaţii antrenat care a trecut de cursul ShMS devine un soldat îndârjit, cu o mare putere de rezistenţă. Cărând după el o încărcătură de luptă de 30-40 kg, este pregătit să facă marşuri zilnice de 20-30 km, şi în acest timp poate intra în lupta împotriva duşmanului în orice moment. Ştie cum să aterizeze cu paraşuta zi sau noapte în condiţii dificile, are pregătire în vederea căţăratului pe munte, şi se poate orienta într-un teritoriu necunoscut. Soldatul din serviciile speciale ştie cum să îşi procure hrana şi cum să îşi clădească un adapost din materialele de care dispune, rămânând neobservat.

II.6. Alte instituţii

Înfiinţată prin decret prezidenţial pe 19 februarie 1993, ***Agenţia Federală pentru Comunicaţii şi Informaţii Guvernamentale*** (*Federalnoe Agenstvo Pravitelstveno Svyazi Informatsii* – F.A.P.S.I.), apreciată ca fiind omologul rus al Agenţiei Naţionale de Securitate (N.S.A.) americane sau a Cartierului General de Comunicaţii Guvernamentale (GCHQ) britanic, a preluat atribuţiile Comitetului de Stat pentru Comunicaţii Guvernamentale. La conducerea F.A.P.S.I. a fost numit general-colonelul Alexandr Starovoitov. O bună bucată de vreme, din

februarie 1998, F.A.P.S.I. a fost condus de general-colonelul Vladislav Şerstiuk, ofițer de carieră, fost şef al Directoratului Principal de Comunicații.

Agenția a fost un organism independent, subordonat direct preşedintelui, specializat în culegerea de informații prin mijloace tehnice şi asigurarea legăturilor de telecomunicații guvernamentale.

Din structura F.A.P.S.I. făceau parte: Institutul de Criptografie, Comunicații şi Informații (*Institut kriptografii, sviazii infonnazii* – IKSI)*;* Institutul Militar pentru Comunicații Guvernamentale (*Voennîi institut pravitelstvennoi sviazi* – VIPS); Directoratul Principal de Informații; Directoratul Principal de Comunicații; Directoratul Principal Criptologie; Directoratul Principal de Contrainformații; Centrul Federal de Protecție a Informațiilor Economice; Centrul Tehnico-Ştiințifice; Directoratul Sistemului Informațional Electronic; Directoratul Contracte şi Informare; Directoratul Licențe; Directoratul Financiar; Directoratul Personal şi Serviciul de Securitate.[69]

Se estimează că F.A.P.S.I. dispunea de aproximativ 12.000 de angajați, din care 2.000 îşi desfăşurau activitatea la stația de la Lourdes, Cuba, în baza unui acord ruso-cubanez, încheiat la 3 noiembrie 1992. Conform defectorului G.R.U. Stanislav Lunev, care a solicitat, în 1992, azil politic în SUA, din această stație au fost interceptate comunicațiile pe baza cărora a fost stabilită strategia americană de luptă în războiul din Golf.[70]

Potrivit unor date vehiculate în presă, F.A.P.S.I. monitoriza comunicațiile cifrate a peste 65 de țări, iar bugetul anual al F.A.P.S.I. era estimat la 1,8 miliarde dolari.

Din 1994, F.A.P.S.I. este angajată într-un program ambițios de instituire a unei rețele naționale de birouri conectate la sediul central al agenției. Ea dispune de Centre de analiză a informațiilor în Sankt Petersburg, Novgorod, Krasnodar, Novosibirsk, Ekaterinburg şi Khabarovsk. În afara acestora, F.A.P.S.I. mai dispune de Centre regionale de analiză a informațiilor *(Regionalni informatsionno-analiticheskii tsentr* – RIAT) şi Centre departamentale de analiză a informațiilor *(Vedomstvenni informatsionno-analiticheskii tsentr* – VIAT) în alte 260 de oraşe. Aceste structuri aveau rolul de a transmite centralei din Moscova informații obiective cu privire la situația operativă locală. De asemenea, ele puteau furniza date statistice cu privire la tendințele politice, economice şi demografice.

Conform unor articole apărute în presa rusă, angajați ai F.A.P.S.I. au comis abuzuri în serviciu, au fost implicați în scandaluri financiare sau în comiterea unor infracțiuni. Semnificativ este cazul şefului Direcției Financiare, generalul Monastîrețki, acuzat că a încheiat un contract dezavantajos cu firma germană Siemens, pe care a preferat-o în mod nejustificat firmei Alcatel. În luna octombrie 1998, la Moscova au fost arestați doi ofițeri F.A.P.S.I. pentru trafic de arme furate

---

[69] "Heirs of the KGB: Russias Intelligence and Security Services" în *Jane's Intelligence Review*, iulie 1998

[70] *Curierul Național,* 6 martie 1998

din depozite ale serviciilor secrete ruse, iar la sfârşitul anului 2001, Valery Ojamae, ofițer F.A.P.S.I., a fost arestat pentru spionaj în favoarea Marii Britanii.[71]

Preşedintele Putin a fost cel care a desființat Serviciul de informații şi comunicații guvernamentale (F.A.P.S.I.). Înființat după colapsul URSS pe ruinele Direcțiilor 8 şi 16 din KGB, F.A.P.S.I. a controlat sistemul de comunicații, operatorii de telefonie mobilă, eliberarea licențelor pentru programele de computere, mijloacele de criptare şi decriptare, toată informația electronică, de la conturile bancare şi până la banalele mesaje prin poşta electronică. Adevărul este că F.A.P.S.I. nu avea concurență în domeniu. Acesta este şi motivul pentru care conducerea F.A.P.S.I. a fost multă vreme vânată de FSB. La începutul anului 1996, o anchetă a FSB-ului aducea grave acuzații de corupție şefului Direcției economico-financiare, V. Monastiretki şi chiar directorului general al F.A.P.S.I., Al. Staravoitov. În cele din urma, cei doi au fost destituiți. Dar FSB n-a putut înghiți atunci F.A.P.S.I.. Poate şi pentru că Elțîn prefera F.A.P.S.I. – sau cel puțin aşa lăsa impresia – altor structuri de informații. Un singur exemplu: Elțîn a avansat de 18 ori mai mulți ofițeri F.A.P.S.I. la gradul de general, decât ofițeri din orice alt serviciu secret.[72]

Acum, F.A.P.S.I. este împărțit între FSB şi Ministerul Apărării, aşa cum a decis Putin. Cele mai râvnite componente ale fostei structuri informative au trecut la FSB. Ca şi cea mai mare parte a celor 38.500 de militari, 15.000 de funcționari civili şi a bugetului, cifrat anual la 500 de milioane de ruble. Pentru F.A.P.S.I. a existat un interes special. Explicabil, de vreme ce F.A.P.S.I. controla "maşina" de numărat voturile în alegerile generale şi prezidențiale, celebrul sistem "GAS Vâborî", deservit de specialiştii serviciului. Controlul rezultatelor alegerilor trecea deci în mâinile FSB-ului, motiv de îngrijorare pentru unii oameni politici şi pentru organizațiile civice de la Moscova. FSB-ul prelua şi institutele de analiză politică, centrele de cercetare ştiințifică ca şi instituțiile de învățământ superior ale F.A.P.S.I.. Pentru ultimul director F.A.P.S.I., Vladimir Matiuhin, s-a înființat un Comitet de Stat pentru comenzi de înzestrare a armatei şi un post de prim-adjunct al ministrului Apărării. "FSB mai are puțin până să refacă vechiul Comitet al Securității Statului. Doar două din fostele direcții ale KGB-ului, spionajul (actualul SVR – *Slujba Vnesnei Razvetki*, fosta Direcție 1 a KGB) şi paza demnitarilor (actualul FSO – *Federalnaia Slujba Ohranî*, fosta Direcție a 9-a) îşi păstrează independența. 11 martie ar putea fi serbată în viitor de cekişti ca ziua renaşterii KGB-ului."[73]

Direcția Principală de Pază (*Glavnoe Upravlenie Ohranî* – G.U.O.) s-a constituit pe baza fostei Direcții a IX-a (Protecție), desprinsă din KGB după puciul din august 1991, fiind condusă de Alexandr Korjakov. Subordonată direct preşedintelui, această direcție avea un număr de aproximativ 1.500 de angajați.

---

[71] *Evenimentul zilei*, 19 noiembrie 1998
[72] Goşu, A. – „Nostalgie după KGB" în *Revista 22*, 31 martie 2003
[73] Goşu, A. – „Nostalgie după KGB" în *Revista 22*, 31 martie 2003

Direcția dispunea de propriile structuri de informații şi contrainformații şi a înglobat grupările „Alfa" (specializată în intervenții antiteroriste), „Beta" (specializată în acțiuni externe) şi „Vimpel" (specializată în acțiuni de luptă şi sabotaj în spatele liniilor inamice în timp de război). În decembrie 1993, la G..U.O. a fost adăugat şi Serviciul de Securitate Prezidențial *(Slujba Bezopasnosti Prezidenta* – S.P.B.), condus de generalul-locotenent Mihail Barkusov. În luna iulie 1996, G.U.O. a fost înlocuit cu ***Serviciul Federal de Protecție*** *(Federalnaia Slujba Ohranî* – F.S.O.), în fruntea căruia a fost numit general-colonelul Iuri Krapivin. F.S.O. include, alături de Serviciul de Securitate Prezidențial, Serviciul de Comunicații Prezidențiale şi Serviciul de Pază al Kremlinului, efectivul său fiind estimat la 25.000 de persoane. Principalele atribuții ale F.S.O. sunt asigurarea securității demnitarilor şi clădirilor guvernamentale.

Serviciul Federal de Grăniceri *(Federalnaia Pogranicinaia Slujba* – F.P.S.) a fost înființat în 1993 pe baza Trupelor de Grăniceri ale C.S.I., aflate, din iunie 1992, sub tutela Ministerului Securității, având statutul unui minister federal direct subordonat preşedintelui. Efectivul F.P.S. a fost estimat la circa 180.000 de oameni. La conducerea F.P.S. s-a aflat general-colonelul Konstantin Toțki, care i-a succedat general-colonelului Nikolai Bordiuzka, numit secretar al Consiliului de Securitate şi şef al Administrației Prezidențiale. Deşi principala sarcină a serviciului este de a asigura protecția frontierelor, conform legii el este autorizat să desfăşoare activități de investigații operative, precum şi de a crea rețele de informatori proprii în apropierea granițelor.[74]

II.7. Alte structuri instituționalizate şi domenii de activitate

În afara serviciilor prezentate anterior, în cadrul Federației Ruse îşi desfăşoară activitatea şi alte servicii sau instituții guvernamentale autorizate să desfăşoare activități de informații şi contrainformații.

Ministerul Afacerilor Interne *(Ministerstvo Vnutrennih Del),* deşi în esență este un organism de impunere a legii, îndeplineşte şi funcții de securitate şi contrainformații, prin intermediul unor compartimente specializate în combaterea criminalității economice, traficului de droguri şi crimei organizate. A fost condus de Boris Grizlov, om de afaceri, fost lider parlamentar al blocului politic unionist, care a susținut programul lui Vladimir Putin în prima campanie electorală pentru preşedinție, iar efectivul instituției este estimat la 540.000 de angajați.

Serviciul Federal al Poliției Fiscale *(Federalnaia slujba nalogovoi politsii),* înființat în 1993, este însărcinat cu combaterea criminalității financiar-bancare. Serviciul este autorizat să efectueze activități de investigații, supraveghere şi arestări, având aproximativ 44.000 de angajați. La bilanțul din 1998, directorul

---

[74] "Declin şi prăbuşire: Bordiuzka – protejatul lui Elțîn?" în *Jane's Intelligence Review,* februarie 1999

serviciului, general-locolenent Serghei Almazov, anunța recuperarea sumei de patru trilioane de ruble şi condamnarea a 1.500 de persoane pentru infracțiuni comise în domeniul financiar-bancar. În aprilie 2001, la conducerea acestui serviciu a fost numit Mihail Fradkov.[75]

Departamentul Special F (supranumit grupul „Felix"), constituit în februarie 1991, are atribuții în domeniul combaterii crimei organizate, traficului de droguri şi spălării banilor.

Alte structuri instituționalizate sunt: Serviciul Federal al Vămilor; Direcția de contraspionaj economic din cadrul Ministerului Economiei; Ministerul Federației Ruse pentru Apărare Civilă, Situații de Urgență şi Eliminarea Consecințelor Dezastrelor Naturale. Acesta din urmă include în structura sa nouă centre regionale, fiecare dispunând de propriul departament de informații şi analiză. La nivel central dispune de o subunitate de forțe speciale.

În luna februarie 2001, presa rusă a anunțat crearea unui serviciu secret al gărzii financiare, având 6.000 de angajați, menit să lupte împotriva economiei subterane, care reprezintă alarmanta sumă de 40% din PIB. Una dintre legile ruseşti împotriva criminalității economice prevede că toate tranzacțiile de peste 285.000 de dolari şi toate operațiunile imobiliare cu o valoare mai mare de 142.000 de dolari să fie verificate de acest serviciu.[76] Activitatea comunității informative, în realitate a unei industrii de informații şi contrainformații, este coordonată de ***Consiliul de Securitate al Rusiei,*** organ cu caracter consultativ, prezidat de şeful statului şi însărcinat cu trasarea politicii de securitate națională. Înființarea Consiliului de Securitate, în aprilie 1992, a fost determinată de nevoia de a pune capăt numeroaselor reorganizări ale serviciilor speciale şi de a coordona eforturile în materia informațiilor de securitate. Din Consiliul de Securitate fac parte prim-ministrul, ministrul apărării, ministrul de interne, ministrul de externe, secretarul consiliului, directorii F.S.B. şi S.V.R., precum şi preşedinții celor două camere ale Parlamentului. Consiliul de Securitate examinează problemele strategice ale politicii interne, externe şi militare ale Federației Ruse, aspecte privind asigurarea securității în domeniile economic, social, informațional, sănătate, apărare, ordine publică.

În 1999, la conducerea Consiliului de Securitate a fost numit general-locotenentul Serghei Ivanov, fost ofițer K.G.B., care a acționat în Marea Britanie, Finlanda şi Kenya. Ivanov s-a născut la Leningrad, în 1953. El a intrat în rândurile KGB în 1976, imediat după absolvirea Universității de Stat din Leningrad, fiind încadrat în Directoratul I Principal. După 1979 a lucrat în sediul central al spionajului din Iasenovo. În august 1998, Ivanov a devenit prim-adjunct al directorului F.S.B. şi şef al Departamentului Analiză, Prognoză şi Planificare

---

[75] *Evenimentul zilei*, 15 decembrie 2000
[76] *Evenimentul zilei*, 7 februarie 2001

Strategică din cadrul acestuia. În noiembrie 1999, şi-a dat demisia din F.S.B. pentru a putea ocupa funcția de secretar al Consiliului de Securitate[77].

Şedința din luna noiembrie 2000 a Consiliului de Securitate al Rusiei a fost consacrată reformării structurilor de ordine publică şi siguranță națională ale statului.

În aprilie 1992, la Alma Ata a fost încheiat un acord care interzicea activitățile de spionaj între republicile C.S.I. La mijlocul lunii martie 1995, la Moscova a fost organizată o conferință a şefilor serviciilor secrete din cele douăsprezece state membre ale C.S.I. Cei prezenți au votat în unanimitate pentru crearea unui secretariat permanent, cu sediul la Moscova, prezidat de Serghei Stepaşin, care să le coordoneze operațiunile în domeniul combaterii crimei organizate, traficului de droguri şi spionajului. Tot cu acest prilej, s-a decis constituirea unei bănci de date comune, iar în septembrie 1996 a luat ființă Consiliul şefilor organelor de securitate şi al serviciilor speciale ale statelor membre ale C.S.I., având rolul de a coordona întreaga activitate din domeniul informațiilor şi contrainformațiilor.

Preocupările pentru sporirea eficienței serviciilor de informații s-au concretizat şi în adoptarea unor acte normative care reglementează activitățile din domeniu: Legea Securității, Legea privind organele federale, ale Securității Statului, Legea privind activitatea operativă de investigații, Legea privind informațiile externe, Legea protecției de stat a organismelor guvernamentale şi oficialilor, Legea privind secretul de stat.

Trimisul special al publicației „Sunday Times" la Mosocova a declarat, în primul număr din luna februarie 2001, că doi diplomați de carieră, apropiați ai preşedintelui Putin, susțin că acesta doreşte să fortifice serviciile secrete ruse şi că nu este exclusă posibilitatea ca acestea să fie reunificate şi să depindă de o singură structură. În opinia ziaristului britanic, serviciile care se vor uni în această mega-structură vor fi F.S.B., F.A.P.S.I. şi F.S.O. La conducerea noului organism ar putea fi desemnat unul din cei doi vechi prieteni ai lui Putin, amândoi vechi veterani K.G.B., Nikolai Patruşev (şef al F.S.B.) sau Serghei Ivanov (secretar al Consiliului de Securitate). De altfel, ultimul a anunțat că una din prioritățile Consiliului de Securitate o constituie reorganizarea serviciilor speciale şi întărirea legăturii între ele. Potrivit declarațiilor lui Serghei Iuşenkov, fost preşedinte al Comitetului de Securitate al Parlamentului rus, crearea unei singure agenții ar putea face activitățile mai eficiente, dar ar reduce controlul societății civile asupra operațiunilor efectuate. În numărul din 5 ianuarie 2001, cotidianul „Segodnia" avertiza că în acest fel toate pârghiile care influențează securitatea internă a Rusiei vor fi cumulate în mâinile unei singure persoane, ceea ce face ca viitoarea structură să fie similară KGB- ului sovietic.[78]

---

[77] *Der Spiegel,* nr.5, 29 ianuarie-4 februarie 2000

[78] *Alerta*, 25-31 ianuarie 2001

II.8. „Noul terorism”

Noul început de mileniu a adus cu sine, din nefericire, şi o amplificare fără precedent a terorismului internațional, atât în ceea ce priveşte gravitatea actelor teroriste (din punct de vedere al numărului de victime şi pagubelor produse), cât şi în ceea ce priveşte formele de manifestare.

La numai un an după tragicele evenimente din 11 septembrie 2001, care marcaseră o premieră în istoria terorismului, un alt mare oraş al lumii, situat pe un alt continent – Moscova, a constituit locul de desfăşurare al unui act terorist care s-a aflat în atenția opiniei publice din întreaga lume. Autorii acestui incident deosebit de grav provin dintr-o regiune ignorată în ultimii ani de către întreaga comunitate internațională: Cecenia.

Evenimentele din Cecenia au început, în epoca postsovietică, după ce în 1991 mica republică caucaziană şi-a proclamat independența. În 1994 preşedintele Boris Elțîn a început să acorde o atenție deosebită regiunii, traversate de unul din cele mai importante oleoducte din Federația Rusă, dar aflată sub autoritatea unui grup necontrolabil de separatişti care transformaseră Cecenia într-o enclavă mafiotă. Începând cu luna decembrie 1994 trupele federale ruse au declanşat ofensiva pentru a cuceri capitala cecenă, Groznâi, din mâinile rebelilor. Războiul s-a dovedit a fi unul deosebit de sângeros, pe parcursul a doi ani de conflict ruşii înregistrând numeroase victime (circa 9000 de morți). Sub presiunea majorității populației, care a considerat acțiunea militară drept „imperialistă”, în luna august 1996 cele două părți au încheiat un acord de pace, hotărându-se ca viitorul Ceceniei să fie stabilit după 2001. Cu toate acestea, Kremlinul nu a renunțat la Cecenia, neputând accepta să fie marginalizat în bătălia pentru controlul Mării Caspice.

În septembrie 1999 un şir de patru atentate cu bombă s-au produs în Moscova şi alte oraşe de pe teritoriul Federației Ruse, soldându-se cu 300 de victime, dintre care 118 morți. Aproape imediat, autoritățile de la Kremlin i-au învinuit de atentate pe teroriştii ceceni. La scurt timp în presa rusă au apărut însă speculații – având la bază inclusiv informații furnizate de angajați ai serviciilor secrete – conform cărora în spatele atentatelor s-a aflat chiar instituția abilitată prin lege să combată terorismul, Serviciul Federal de Securitate, atentatele fiind modalitatea prin care recent numitul premier Vladimir Putin încerca să câştige sprijinul moral al populației în vederea unui nou război cu Cecenia. Şirul de atentate reprezenta, din această perspectivă, un „casus beli”, ca atâtea altele în istorie, un pretext pentru un război care fusese pregătit din timp, menit să legitimeze intervenția militară drept „ripostă antiteroristă”.

Acuzația deosebit de gravă adusă preşedintelui Putin – provocarea de acte teroriste pe teritoriul Federației Ruse din motive politice – a fost readusă în

actualitate de declarațiile făcute la Londra de un fost angajat al FSB, locotenent – colonelul Alexander Litvinenko pe 25 iulie 2002.

În luna noiembrie 2000, Litvinenko, împreună cu soția şi fiul său, au solicitat azil politic în Marea Britanie. Potrivit unor surse din cadrul serviciilor secrete britanice, Alexander Litvinenko a fost înlăturat din FSB şi condamnat la opt luni de închisoare pentru refuzul de a-1 asasina pe magnatul rus Boris Berezovski. Stabilit la Londra, Litvinenko a făcut o serie de dezvăluiri incendiare despre corupția din FSB, ca şi despre legătura dintre serviciile secrete, terorism şi clasa politică din Rusia.[79]

În cadrul unui duplex Londra – Moscova, Litvinenko a prezentat o declarație a lui Ahmed Gociaev – prezentat de FSB drept autor al atentatelor – în care Gociaev declara că exploziile au fost pregătite de un fost prieten din copilărie, agent al Serviciului Federal de Securitate. Gociaev a susținut că în toamna anului 1999, acest prieten i-a cerut să închirieze spații de depozitare pentru stocarea unor mărfuri în mai multe blocuri din Moscova. Inspectând „mărfurile" din două apartamente, Gociaev a avut surpriza să constate că acestea erau în întregime explozibil. Realizând că a fost atras într-o cursă, Gociaev a sesizat imediat autoritățile, care însă nu au luat nicio măsură. După producerea exploziilor, Gociaev, cecen şi cunoscut ca fiind implicat în trecut în acțiuni de tip mafiot, a fost învinuit oficial de terorism.[80]

Versiunea lui Gociaev este întărită de un film documentar realizat, de un regizor francez, intitulat „Un asasinat în Rusia". În acest documentar, având durata de 42 de minute, mai mulți locuitori ai unui bloc din oraşul Riazan relatează că în perioada „atentatelor cecene" au descoperit, depozitați în imobilul în care locuiau, nişte saci conținând o materie albă. Sosite la fața locului, autoritățile au declarat că este vorba de saci de zahăr. În ziua următoare imobilul a fost spulberat de o puternică explozie. În realitate, zahărul s-a dovedit a fi hexogen, un exploziv foarte puternic, al cărui aspect se aseamănă cu cel al zahărului.

Un lot de 1000 de videocasete conținând acest film a fost confiscat de către autoritățile ruse pe aeroportul Pulkovo, de la doi deputați liberali, sub motivul că documentarul urmăreşte răspândirea de informații false. Pe 16 martie 2002 forma electronică a publicației „Novaia Gazeta", care relata incidentul de la Riazan, a fost ştearsă de pe Internet.

La numai câteva săptămâni de la cele patru atentate cu bombă, acuzând Cecenia de organizarea de acțiuni teroriste împotriva Federației Ruse, Moscova a decis să trimită din nou trupe în regiune.

La 1 octombrie 1999 trupele ruse au reintrat în Cecenia. Pe 12 noiembrie armata rusă a ocupat Gudermes, al doilea oraş ca mărime din Cecenia, iar după

---

[79] *Libertatea*, 12 noiembrie 2000
[80] *Dosare ultrasecrete*, 17 august 2002

două săptămâni au început luptele pentru ocuparea capitalei Groznâi. La 1 februarie 2000 rebelii şi-au anunțat retragerea din Groznâi. Zece zile mai târziu, preşedintele Ceceniei, Maskhadov, a declanşat războiul de gherilă. Ultimul bastion important al rebelilor ceceni, Şatoi a fost ocupat de către ruşi pe 29 februarie 2000.

Pe 2-3 iulie 2000 atentate sinucigaşe organizate de către ceceni au făcut 33 de morți în rândul forțelor federale ruse. La 9 decembrie s-a înregistrat un nou atentat în fața moscheii din Alkhan Iurt, în care şi-au pierdut viața 22 de civili.

Nemulțumit de evoluția situației şi de prestația armatei, pe 22 ianuarie 2001 preşedintele Putin a conferit Serviciului Federal de Securitate al Federației Ruse (FSB) comanda operațiunilor din Cecenia. La sfârşitul anului 2001, într-o amplă operațiune a forțelor ruse la est de Groznâi au fost uciși peste 100 de ceceni. Anul 2002 o fost marcat de un mare număr de acțiuni organizate de rebeli împotriva forțelor ruse:

18 aprilie – atentat cu mină la Groznâi, soldat cu 18 morți; 6 august – atentat cu explozibil la Şatoi, soldat cu 11 morți şi şapte răniți; 19 august – doborârea unui elicopter al armatei ruse de către rebelii ceceni se soldează cu 21 de morți; 15 septembrie – o mină explodează la trecerea unui autobuz, în Groznâi, omorând 7 persoane; 11 octombrie – atentat asupra unui comisariat de poliție din Groznâi, soldat cu 24 de morți.

Până pe 23 octombrie 2002 războiul ruso-cecen s-a purtat, cu mici excepții, pe teritoriul micii republici separatiste. De-a lungul anilor de conflict, rebelii ceceni au reuşit să comită câteva incursiuni pe teritoriul Federației Ruse, dar acestea au avut loc în localități situate departe de capitală, şi nu au reuşit să atingă scopul general vizat de orice act terorist: acela de a răspândi teroarea în rândul majorității populației țintă, considerată inamică.

Unul din modurile favorite de operare ale grupărilor teroriste cecene a constituit-o luarea de ostatici. De la începutul celui de-al doilea conflict ruso-cecen, la 1 octombrie 1999, singura luare de ostatici a avut loc pe 31 iulie 2001, când aproximativ 30 de persoane au fost reținute într-o localitate din Caucaz de către un grup de ceceni, care au cerut eliberarea unor camarazi ai lor. Toți ostaticii au fost eliberați în urma intervenției forțelor speciale iar unul dintre agresori a fost împuşcat.

În timpul primului conflict (1994-1996) rebelii ceceni au recurs de două ori la luări de ostatici de anvergură. La 14 iunie 1995 circa 200 de ceceni conduşi de liderul militar Şamil Bassaiev au atacat mai multe imobile administrative din Budionovsk (la 120 de kilometri de granița cu Cecenia), după care au pătruns într-un spital, luând ostatici 1500 de civili. Pe 19 iunie, în urma confruntărilor cu forțele de ordine şi-au pierdut viața 150 de persoane. Rebelii au reuşit să scape împreună cu 140 dintre ostatici, pe care i-au eliberat în Cecenia după 24 de ore. În urma incidentului directorul FSB, Serghei Stepaşin a demisionat. Pentru a

preveni producerea unor astfel de incidente în viitor, în cadrul Directoratului antiterorism al FSB a fost înființat un Centru Antiterorist.

Pe 9 ianuarie 1996 un comando cecen condus de Salman Raduyev, a luat 2000 de ostatici la Kizliar, Daghestan. După câteva zile comandoul s-a retras la Piervomaiskaia (localitate situată la frontiera dintre Daghestan şi Cecenia) cu 150 dintre ostatici. Directorul FSB, general-colonel Mihail Barkusov, a fost desemnat de către preşedintele Elțîn pentru a soluționa criza. Între 16 şi 24 ianuarie forțele speciale ruse au căutat să elibereze ostaticii în mai multe rânduri, dar ca urmare a slabei coordonări, a echipamentului de transmisiuni inadecvat şi a unor hărți eronate, în acțiunea de salvare a ostaticilor şi-au pierdut viața peste 100 dintre aceştia. Cea mai mare parte a răpitorilor, inclusiv şeful acestora, au reuşit să scape. În pofida incompetenței dovedite, Barkusov s-a menținut în fruntea FSB încă şase luni.

Astfel de incidente nu constituie însă un mod de manifestare al terorismului asociat numai Ceceniei sau zonei Caucazului. Ca urmare a mediatizării intense de care se bucură un act terorist de acest tip, luarea de ostatici a constituit în ultimele trei decenii o modalitate frecventă de acțiune a grupărilor teroriste din întreaga lume.

În seara zilei de 23 octombrie 2002 un comando terorist format din aproximativ 50 de terorişti ceceni, înarmați cu arme automate, grenade şi încărcături explozive, a luat ostatici circa 700 de persoane care vizionau spectacolul muzical „Nord-Ost", în incinta teatrului Dubrovka din centrul Moscovei. Potrivit analiştilor, acest act terorist a luat prin surprindere, cel puțin prin prisma numărului de ostatici, autoritățile Federației Ruse. Luarea unor civili drept ostatici de către rebelii ceceni în capitala rusă a constituit o premieră în conflictele ruso-cecene, astfel de acțiuni având loc în trecut numai în Caucazul de Nord. Operațiunea a fost revendicată de Movsar Baraiev, nepotul comandantului cecen Arbi Baraiev, ucis cu un an înainte de către trupele ruse aflate în Cecenia. Potrivit agențiilor de presă internaționale, acesta se afla în fruntea unui comando din care făceau parte şi „văduve ale unor luptători ceceni."[81]

În 1998 Arbi Baraiev – fost milițian sovietic devenit lider separatist cecen – a răpit trei britanici şi un neo-zeelandez, care au fost ulterior decapitați. Conducerea independentă cecenă a dezavuat gruparea radicală a lui Baraiev, preşedintele Aslan Mashadov dispunând degradarea lui Arbi de la gradul de general la cel de soldat. Potrivit FSB, din luna iulie 2001 comanda celor aproximativ 300 de oameni aflați în subordinca lui Arbi Baraiev a fost preluată de nepotul acestuia, Movsar.

Atacatorii au sosit în fața teatrului din Moscova la bordul unor maşini în jurul orei 21.00, au pătruns în forță în clădire şi i-au obligat pe spectatori să rămână la locurile lor, trăgând în aer focuri de armă pentru intimidare. Timp de

[81] *România liberă*, 25 octombrie 2002

câteva minute spectatorii au crezut că apariția persoanelor înarmate, care trăgeau focuri de armă în aer, făcea parte din scenariul comediei muzicale. Confuzia a fost posibilă şi datorită faptului că o parte dintre actori erau îmbrăcați în costume tip camuflaj. Teroriştii le-au permis ostaticilor să îşi folosească telefoanele mobile, pentru a-şi informa rudele cu privire la ceea ce s-a întâmplat. Ostaticii au solicitat insistent posturilor de televiziune şi radio cu care au intrat în contact ca echipele de intervenție să nu lanseze o acțiune în forță, întrucât aceasta s-ar solda – dat fiind numărul mare al teroriştilor şi explozivul aflat asupra acestora – cu sute de victime. Pentru descurajarea oricărei tentative de asalt asupra clădirii, teroriştii au anunțat că au minat clădirea şi au amenințat că „pentru fiecare om de-al lor ucis, vor muri zece ostatici".

Autoritățile ruse au mobilizat toate efectivele de poliție din Moscova iar trupele de intervenție antiteroriste Alfa[82] din cadrul FSB s-au instalat în dispozitiv în jurul teatrului. Totodată, s-au luat măsuri de întărire a pazei tuturor obiectivelor importante din capitală. La toate intrările în oraş au fost instalate filtre ale Ministerului de Interne iar pe străzi au fost amplasate blindate ale armatei. O şcoală aflată în imediata apropiere a teatrului a fost transformată temporar într-un centru de asistență psihologică pentru rudele ostaticilor aflate la fața locului.

Având în vedere gravitatea situației, preşedintele Vladimir Putin şi-a anulat întâlnirea prevăzută cu cancelarul Germaniei, Gerhard Schroeder, la Berlin, o deplasare în Portugalia, precum şi vizita în Mexic, unde urma să participe la Forumul Cooperării Economice Asia – Pacific (APEC). Într-o primă luare de poziție, preşedintele Putin a declarat că operațiunea de luare de ostatici a fost „plănuită în centre teroriste din străinătate", acuzându-i pe separatiştii ceceni că au legătură cu organizații teroriste internaționale, inclusiv cu „Al-Qaida". „Este cea mai importantă operațiune de luare de ostatici nu numai din Rusia, ci din lume", a mai precizat preşedintele Putin. Refuzând orice dialog cu separatiştii, Putin a precizat că obiectivul serviciilor de securitate ruse este „de a pregăti eliberarea ostaticilor, garantând în acelaşi timp maximum de securitate pentru aceştia".[83]

La câteva ore după ocuparea clădirii, rebelii au permis plecarea unui grup de 33 de ostatici, copii, femei şi persoane de credință musulmană. Ulterior, teroriştii

---

[82] Forțele Alfa au fost înființate în 1974, ca o structură antiteroristă de reacție rapidă în cadrul KGB. În 1981 din cadrul acestora s-a desprins grupul Vimpel, însărcinat cu realizarea de misiuni speciale peste hotare. În luna august 1991, trupele Alfa au refuzat să participe la tentativa de răsturnare de la putere a lui Mihail Gorbaciov. După desființarea URSS, preşedintele Elțîn a preluat controlul direct al acestora. În 1992 forțele Alfa au fost transferate la nou înființatul Directorat Principal de Protecție (GUO). În luna octombrie 1993 ele au primit ordinul de a ataca clădirea Parlamentului, dar au refuzat să îl execute. Ca urmare, la sfârşitul anului, forțele Alfa au fost subordonate Ministerului de Interne. 120 de angajați din cadrul unității Alfa au decis să demisioneze iar alți 320 s-au transferat în alte structuri. În luna august 1995 unitatea a revenit în FSB, fiind subordonată Centrului Antiterorist. Cartierul general al unității Alfa se află la Moscova, în prezent efectivul său fiind estimat la 720 de persoane, din care aproximativ 400 de luptători.

[83] *Ziua*, 25 octombrie 2002

au împuşcat o tânără care a încercat să pătrundă în clădire, considerând-o drept agentă a forțelor ruse de securitate.

În dimineața zilei de 24 octombrie teroriştii au solicitat retragerea în termen de o săptămână a forțelor ruse din Cecenia, amenințând că în caz contrar vor arunca în aer clădirea. De asemenea, ei au solicitat Serviciului Federal de Securitate să invite la fața locului diplomați şi reporteri ai postului de televiziune NTV, promițând în schimb eliberarea celor 75 de cetățeni străini, proveniți din 11 țări, aflați printre ostatici. În cursul zilei au fost eliberați cinci ostatici, alte două fete reuşind să fugă din clădirea teatrului. Ca urmare a focului declanşat de terorişti, una dintre ele a fost rănită.

Într-o declarație difuzată în aceeaşi zi de postul arab de televiziune „Al Jazeera", devenit celebru prin publicarea luărilor de poziție ale grupării teroriste „Al-Qaida", teroriştii au declarat că execută această acțiune la ordinul comandantului militar al Ceceniei. Site-ul www.kvkaz.org a preluat o declarație a liderului comandoului, potrivit căreia „luptătorii ceceni au ajuns la Moscova pentru a muri, nu pentru a trăi".

Într-o declarație publică, directorul FSB, Nikolai Patruşev, le-a promis teroriştilor că vor scăpa cu viață dacă vor pune în libertate ostaticii, în noaptea de 24 octombrie au fost eliberați încă şapte ostatici. Primele imagini ale teroriştilor au fost difuzate în cursul serii de 24 spre 25 octombrie. Ele înfățişau trei bărbați înarmați cu pistoale mitralieră de tip Kalaşnikov şi două femei îmbrăcate în negru, înarmate cu pistoale Makarov şi având în jurul taliei centuri de exploziv. Echipa postului NTV a realizat şi un interviu cu şeful comandoului, care s-a lăsat filmat fără a purta mască. Potrivit postului.de radio Ecoul Moscovei, Ministerul de Interne a interzis însă publicarea acestuia.

În dimineața zilei de 25 octombrie teroriştii au anunțat că începând cu ora 6 a dimineții zilei următoare vor începe să execute din ostatici dacă solicitările lor vor rămâne fără răspuns. În jurul prânzului au fost puşi în libertate încă opt copii cu vârstă de până în 13 ani, teroriştii afirmând pe un site de pe Internet că nu consideră ostaticii care au sub 13 ani ca fiind copii, întrucât trupele ruse aflate în Cecenia îi consideră pe cecenii de peste zece ani ca fiind potențiali combatanți. Teroriştii au refuzat să elibereze cetățenii străini dar au permis accesul în incinta teatrului a cinci responsabili ai Comitetului Internațional al Crucii Roşii, pentru a aduce medicamente ostaticilor, iar în cursul serii alți patru ostatici au fost puşi în libertate.

În încercarea de a afla cât mai multe date despre ostatici, deosebit de utile în cazul unei intervenții în forță, investigatorii FSB au interogat peste trei sute de rude şi prieteni ai ostaticilor pentru a afla cum sunt îmbrăcați, dacă dispun de mijloace de comunicare, dar mai ales care este profilul psihologic al acestora. Totodată, ostaticilor eliberați li s-au solicitat informații despre numărul, dotarea, comportamentul şi dispunerea luptătorilor ceceni în interiorul clădirii.

Potrivit declarațiilor unor ostatici eliberați în ziua anterioară, scena şi culoarele laterale de trecere erau minate. Totodată, aproximativ 15 femei şi bărbați înarmați se aflau permanent în sala de spectacol, având centuri cu explozivi fixate pe corp. Aceştia supravegheau cu atenție toate direcțiile din care putea veni un atac, inclusiv subsolurile şi gurile de aerisire.

În cadrul unei conferințe de presă, purtătorul de cuvânt al FSB, Serghei Ignatşenko, a anunțat că cea mai mare parte a membrilor comandoului au fost identificați, precizând că FSB dispune deja de fotografii şi portrete ale acestora.

Procurorul şef al Moscovei a mai declarat că, imediat după declanşarea crizei, Rusia a primit propuneri de asistență din partea FBI. Totodată, ministrul de interne, Boris Grâzlov, a avut consultări pe tema soluționării crizei cu serviciile speciale din mai multe țări străine.

În zorii zilei de 26 octombrie teroriştii au deschis focul asupra unui grup de ostatici, care, încercând să scape din clădire, au declanşat din greşeală minele instalate de rebeli la una din intrările teatrului. Dat fiind faptul că momentul a coincis cu expirarea ultimatului fixat de teroriști, autoritățile ruse au tras concluzia că aceştia au început să execute ostaticii. Întrucât situația părea complet scăpată de sub control, trupele Alfa au primit ordinul de acțiune, pătrunzând în clădirea teatrului, după ce anterior răspândiseră în interior un gaz „incapacitant" – prin sistemul de ventilație pentru a bloca posibila declanşare a dispozitivelor explozive de către teroriști. 40 de minute mai târziu, oficialii ruşi au anunțat că a fost dezamorsată criza care a ținut timp de 57 de ore capul de afiş al ştirilor din întreaga lume. În urma intervenției în forță şi-au pierdut viața 118 ostatici, din care numai doi au fost împuşcați în schimbul de focuri, restul victimelor fiind provocate de inhalarea gazului utilizat de către forțele antitero-riste. Din acelaşi motiv 540 dintre ostaticii eliberați au fost internați de urgență în spital, unii dintre ei într-o stare gravă. Ulterior alți 2 ostatici au decedat la spital.[84]

50 dintre teroriști, printre care 18 femei, au fost împuşcați în timpul acțiunii de eliberare a ostaticilor şi alți trei au fost capturați. Fiecare femeie purta o centură explozivă, având între 800 de grame şi două kilograme. În plus, în sală au mai fost găsite 30 de încărcături explozive de mare putere, care ar fi putut determina prăbuşirea întregii clădiri. Conform declarațiilor oficialilor ruşi, forțele speciale nu au suferit nicio pierdere în timpul operațiunii.

În seara aceleiaşi zile preşedintele Vladimir Putin a declarat într-un mesaj adresat națiunii: „Iertați-ne, nu am putut salva toți ostaticii. Am făcut practic imposibilul, am salvat sute de persoane. Am demonstrat că Rusia nu poate fi îngenuncheată".[85]

La doar o zi după încheierea crizei, în presa rusă au apărut informații conform cărora intervenția forțelor antiteroriste a fost planificată, experții ruşi

---

[84] *Adevărul*, 28 octombrie 2002
[85] *Evenimentul zilei*, 27 octombrie 2002

estimând că intervenția se va solda cu aproximativ 150 de victime din rândul ostaticilor, un punct de vedere care contrazice flagrant varianta oficială, potrivit căreia acțiunea în forță a fost cauzată de executarea unor ostatici.[86]

Printr-o hotărâre a Dumei (Parlamentul rus) s-a decis ca trupurile teroriştilor ucişi să nu fie predate familiilor, iar locul de înmormântare al acestora a fost declarat secret de stat. Această decizie a determinat în presa rusă o serie de aprecieri privind asemănarea cu perioada regimului lui Stalin, în care gropile comune erau decretate secret de stat. Potrivit analiştilor, se pare că preşedintele Putin a învățat bine lecția lui 11 septembrie american: un atac terorist oferă cel mai bun pretext pentru a introduce legi şi instituții specifice statului polițienesc.

Pe 31 octombrie la Moscova a avut loc o conferință de presă la care au participat atât membri ai celulei de criză, cât şi foşti ostatici. Autoritățile au dat asigurări că s-a făcut tot posibilul pentru salvarea ostaticilor. De asemenea, oficialii au subliniat că responsabilitatea actului terorist aparține liderului separatiştilor ceceni, Aslan Mashadov. În sprijinul acestei afirmații s-au adus drept probe mai multe înregistrări ale convorbirilor telefonice ale teroriştilor din clădirea teatrului cu susținători din afară, inclusiv din străinătate (au fost menționate Turcia, Arabia Saudită sau Emiratele Arabe Unite). În cadrul aceleiaşi conferințe de presă procurorul şef al Moscovei a mai anunțat că printre teroriştii ucişi s-au aflat nu doar etnici ceceni, ci şi persoane „din străinătatea mai apropiată sau mai îndepărtată".[87]

Natura gazului folosit de forțele speciale de intervenție ruse a generat numeroase controverse şi reacții, amplificate de lipsa unor declarații oficiale în această privință. „Minciuni şi cult al secretului pentru a-şi masca propria incompetență în Rusia fostului funcționar KGB Puțin" a titrat pe 28 octombrie ziarul austriac „Der Standard". Cotidianul italian „La Stampa" şi-a exprimat neliniştea „în legătură cu faptul că ar putea fi vorba de o armă secretă asemănătoare uneia de care dispune Saddam Hussein". Analizând criza de la Moscova, „Berliner Zeitung" s-a întrebat în ce măsură a fost vorba de „o acțiune militară pusă în slujba rațiunii de stat?", concluzionând că „puterea mondială americană şi marea putere rusă mizează mai mult ca oricând pe opțiunile militare".[88]

Moscova a fost chiar acuzată de încălcarea convențiilor internaționale privind interzicerea armelor chimice. Unii reprezentanți ai mass-media au susținut că este vorba de un gaz special fabricat de URSS în timpul Războiului Rece şi care nu a mai fost niciodată utilizat. Alții au susținut că este vorba de BZ, un gaz care provoacă incapacitate fizică şi psihică sau de sarin – unul din cele mai periculoase gaze neurotoxice. Membri ai echipelor medicale care au acordat primele îngrijiri ostaticilor au declarat numai că au primit dispoziția de a folosi

[86] *Cotidianul*, 28 octombrie 2002
[87] *Ziua*, 2 noiembrie 2002
[88] *Ziua*, 29 octombrie 2002

naloxon, un medicament utilizat în tratarea cazurilor de supradoze de opiu sau heroină.

Sub presiunile opiniei publice internaționale, autoritățile de la Moscova au declarat în mod oficial că gazul folosit în raidul de la Teatrul Dubrovka este fentanyl, un derivat al opiului de 1000 de ori mai puternic decât heroina, utilizat ca anestezic. Gravitatea efectelor s-a datorat, potrivit medicilor ruşi, situației „excepționale" a ostaticilor (imobilizați, lipsiți de hrană şi având foarte puțină apă). Specific acestui gaz este faptul că acționează foarte repede, efectul producându-se practic instantaneu. În caz de supradoză, se produce paralizia sistemului respirator iar decesul se produce prin hipoxie (lipsă de oxigen) în numai câteva minute.

În ceea ce priveşte motivele care au dus la utilizarea acestui gaz, un reprezentant al serviciilor secrete care a ținut să îşi păstreze anonimatul a declarat că printre spectatori se infiltrase un grup de terorişti care îşi cumpărase bilete la musical cu câteva zile înainte, având sarcina de a-1 informa pe şeful comandoului cu privire la orice tentativă de evadare a ostaticilor şi de a arunca în aer clădirea în cazul în care teroriştii la vedere ar fi fost neutralizați de forțele speciale. Cum teroriştii infiltrați ar fi fost imposibil de identificat şi neutralizat în timp optim, celula de criză s-a văzut nevoită să opteze pentru soluția utilizării unui gaz paralizant deosebit de puternic, cu toate riscurile implicate de această alternativă.[89]

Luarea de ostatici de la Moscova a fost considerată de către analişti drept un grav afront la adresa preşedintelui Putin, care a promis că va pune capăt terorismului cecen cu trei ani în urmă, la scurt timp după începutul intervenției ruse în Cecenia. Cotidianul „Le Figaro" a precizat în ediția din 25 octombrie că „incidentul de la Moscova a zguduit reputația de om puternic a preşedintelui Putin. Faptul că războiul s-a mutat la Moscova aduce atingere imaginii „Rusiei stabile", pe care Vladimir Putin a căutat să o promoveze.[90] La rândul său Lila Cevtsova, reprezentanta la Moscova a Carnegie Council, a afirmat: "Este o umilință pentru statul rus şi o sfidare a politicii pe care acesta o duce de trei ani în Cecenia. Putin a pierdut războiul şi acum trebuie să câştige pacea. Operațiunea a constituit totodată un afront şi pentru serviciile de securitate ruseşti, care au afirmat în repetate rânduri că anii de război i-au slăbit pe rebeli."[91]

Controlul serviciilor de informații sovietico/ruse asupra situației din Cecenia a slăbit permanent după tentativa de lovitură de stat de la Moscova din august 1991. La începutul lunii noiembrie 1991, Parlamentul Republicii Cecenia a adoptat o hotărâre de desființare a structurii locale a KGB. Ulterior, conducerea Ceceniei a promovat o adevărată campanie de împiedicare a

[89] *Dosare ultrasecrete*, 16 noiembrie 2002
[90] *Ziua*, 29 octombrie 2002
[91] *Ziua*, 26 octombrie 2002

oricărei tentative de penetrare a teritoriului republicii de către spionii Moscovei. Abia la sfârşitul lui 1994, Serviciul Federal de Contrainformații (FSK), care a moştenit segmentele din KGB având responsabilități în domeniul securității interne, a pus bazele unui directorat pentru operațiuni speciale pentru Cecenia, format inițial din 17 oameni. Acest directorat ce a luat ființă în câteva săptămâni, ajungând în scurt timp cel mai mare organism teritorial al FSK. Cu toate acestea, anual sute de cetățeni ruşi, inclusiv reprezentanți ai Kremlinului şi militari sau membri ai serviciilor de informații şi-au pierdut viața sau au fost răpiți în confruntările cu cecenii. Lipsa de eficiență dovedită de FSK în primul război ruso-cecen a determinat restructurarea serviciului şi transformarea sa în Serviciul Federal de Securitate (FSB). Cecenia s-a dovedit a fi un adevărat coşmar şi pentru FSB, care, din ianuarie 2001 este direct responsabil în ceea ce priveşte coordonarea operațiunilor din republica separatistă.

La rândul său, mass-media rusă a criticat la unison conducerea de la Kremlin pentru politica dus în Cecenia. Potrivit „Nezavisimia Gazeta", „puterea de la Moscova, prezentată până acum ca una forte şi activă, ca una a ordinii şi a mâinii de fier, este cu totul alta". La rândul său, publicația „Vremia Novostei" a susținut că „centrul federal a primit o puternică lovitură din partea duşmanului", pe care 1-a tratat cu o uşurință uimitoare. Presa moscovită a ținut să sublinieze faptul că în acelaşi an mai multe comunicate oficiale ale FSB-ului anunțaseră moartea lui Movsar Baraiev – comandantul grupului care a realizat luarea de ostatici din Moscova – în cursul unor acțiuni militare derulate pe teritoriul Ceceniei.[92]

Un sondaj de opinie difuzat la Moscova pe 29 octombrie 2002, realizat de institutul VTSIOM, afirma că acțiunea preşedintelui Putin vizând eliberarea ostaticilor este susținută de 85% din electoratul rus. Cu toate acestea, potrivit aceluiaşi sondaj de opinie, numărul ruşilor care susțin războiul din Cecenia a scăzut de la 70% (procent înregistrat în urmă cu doi ani când Putin prelua funcția supremă în stat) la 46%. De asemenea, 44% din persoanele chestionate au susținut organizarea de negocieri de pace cu rebelii ceceni, față de 22% în februarie 2000.

Ca urmare a luării de ostatici de la Moscova, Rusia a decis să aducă unele „modificări" operațiunilor militare din Cecenia. De asemenea, preşedintele Federației Ruse a solicitat factorilor abilitați propuneri de modificare a strategiei de securitate națională a țării, astfel încât repetarea unei astfel de situații în viitor să nu mai fie posibilă. În cadrul reuniunii de guvern care a urmat intervenției în forță, preşedintele Putin a avertizat că „terorismul internațional devine tot mai prezent şi mai crud ... folosind mijloace comparabile cu cele de distrugere în masă"

---

[92] *Cotidianul*, 26 octombrie 2002

şi că „Rusia va răspunde prin măsuri adecvate împotriva teroriştilor şi susținătorilor lor ideologici şi financiari, oriunde s-ar afla”.[93]

Criza de la Moscova a constituit un episod al terorismului care, începând cu 11 septembrie 2001, a lovit sistematic pe întreaga planetă: în SUA, Finlanda, Indonezia, Filipine, Yemen sau Arabia Saudită. Se pare că globalizarea terorismului a reuşit să depăşească în rapiditate toate celelalte domenii de manifestare ale fenomenului de globalizare. Terorismul a încetat să mai fie un pericol punctual, arondat unei zone determinate devenind universal. La începutul secolului XXI terorismul globalizat a devenit principala amenințare la adresa securității statelor. Practic, în prezent nicio țară a lumii nu se mai poate considera sigură în fața acestui pericol.

II.9. Reorganizări

II.9.1. Reorganizări ale serviciilor secrete ruseşti

Atentatul de la Moscova a declanşat numeroase critici la adresa serviciilor secrete ale Federației Ruse, care nu au reuşit să prevină producerea unui atentat de asemenea proporții. Cele mai multe acuzații au fost aduse Serviciului Federal de Securitate (FSB), care din luna ianuarie 2001 este direct responsabil în ceea ce priveşte coordonarea operațiunilor din republica separatistă.

Presa rusă a evidențiat faptul că preşedintele Putin a învățat bine lecția lui 11 septembrie american: un atac terorist oferă cel mai bun pretext pentru a introduce legi şi instituții specifice statului polițienesc. Ca urmare a luării de ostatici de la Moscova, Ministerul Apărării a decis să aducă unele „modificări” operațiunilor militare din Cecenia. De asemenea, preşedintele Federației Ruse a solicitat factorilor abilitați propuneri de modificare a strategiei de securitate națională a țării, astfel încât repetarea unei astfel de situa situații în viitor să nu mai fie posibilă. La rândul său, FSB a solicitat o creştere substanțială a bugetului şi o extindere a „Sistemului pentru măsuri investigative şi operaționale”, un sistem tehnic care permite FSB să intercepteze comunicațiile electronice.

Agenția Federală pentru Informații şi Comunicații Guvernamentale *(Federalnoe Agenstvo Pravitelstveno Sviazi Informatsii* — FAPSI) a inițiat şi ea o amplă operațiune de monitorizare a comunicațiilor radio şi de telefonie mobilă din Moscova, utilizând recunoaşterea cu ajutorul calculatorului pentru identificarea unor conversații în care apar anumite nume sau expresii, cu scopul declarat de a preveni producerea unor noi atentate teroriste.

În acest context, pe 11 martie 2003 preşedintele Federației Ruse, Vladimir Putin, a anunțat o reorganizare majoră a comunității informative. Principalul beneficiar al acestei reorganizări este Serviciul Federal de Securitate,

---

[93] *România Liberă,* 29 octombrie 2002

„moştenitorul" privilegiat al fostului KGB, pe care însuşi preşedintele Putin 1-a condus între iulie 1998 şi ianuarie 1999.

Analiştii specializaţi în domeniul serviciilor de informaţii au apreciat că FSB este pe cale de a prelua aproape integral controlul asupra serviciilor care s-au desprins din KGB după colapsul Uniunii Sovietice.

În urma reorganizării, Serviciul Federal de Grăniceri *(Federalnaia Pogranicinaia Slujba* – FPS) înfiinţat ca agenţie separată în 1993, pe baza Comitetului pentru Apărarea Frontierelor de Stat *(Komitet po Ohrana Gosudarstvenoi Graniti* – KOGG)[94], a fost pus sub controlul FSB. Deţinând până în martie 2003 statutul unui minister federal subordonat direct preşedintelui, FPS are rolul de a asigura protecţia frontierelor Federaţiei Ruse. Directorul FPS, general-colonelul Constantin Toţki, aflat la conducerea serviciului din septembrie 1998, a fost numit reprezentantul Federaţiei Ruse pe lângă NATO. Funcţia sa a fost preluată de un director adjunct al FSB, Vladimir Pronişev, fost ofiţer de grăniceri în cadrul KGB. De asemenea, FSB a preluat controlul asupra celei mai mari părţi din Agenţia Federală pentru Informaţii şi Comunicaţii Guvernamentale, apreciată ca fiind omologul rus al Agenţiei Naţionale de Securitate (NSA) americane sau a Cartierului General de Comunicaţii Guvernamentale (GCQH) britanic.[95]

Înfiinţată prin decret prezidenţial pe 19 februarie 1993, pe structura fostului Comitet de Stat pentru Comunicaţii Guvernamentale *(Komitet Pravitelstvenoi Sviazi* – KPS), FAPSI a fost concepută iniţial ca un organism independent, subordonat direct preşedintelui, specializat în culegerea de informaţii prin mijloace tehnice şi asigurarea securităţii comunicaţiilor guvernamentale. Încă de la înfiinţare FAPSI a fost „râvnită" de mai multe agenţii de informaţii, dornice să îi preia resursele şi mai ales bugetul substanţial. Directorul FAPSI, Vladimir Matiukhin, a fost numit prim adjunct al ministrului apărării al Federaţiei Ruse şi şef al Comitetului de Apărare a Ordinii Federale, iar funcţia sa a fost preluată de directorul-general adjunct al FAPSI, Nikolai Klimaşin. Câteva din componentele FAPSI, printre care şi staţia de ascultare din cadrul bazei militare aeriene de la Ras Karma (Yemen), deservită în comun cu serviciul rus de informaţii militare – celebrul GRU, au fost trecute în subordinea ministrului apărării.

Analizate împreună, aceste mutaţii nu reprezintă numai o creştere substanţială a capacităţilor FSB sub aspectul atribuţiilor, numărului de angajaţi şi bugetului, ci un pas substanţial în reconstituirea unui serviciu de informaţii şi securitate atotputernic, care se aseamănă din ce în ce mai mult cu „imperiul KGB". Până în prezent, singura agenţie de informaţii care a rămas independentă este Serviciul de Informaţii Externe (SVR), care a preluat atribuţiile fostului Directorat Unu Principal (PGU) al KGB. Trebuie subliniat însă că, prin încorporarea FAPSI, FSB a căpătat şi competenţe în domeniul culegerii

---

[94] A preluat atribuţiile Direcţiei Principale de Grăniceri a KGB

[95] Galeotti, M. – "Putin reintroduces centralised intelligence" în *Jane's Intelligence Review*, mai 2003, pg. 52-53

informațiilor din afara granițelor, un domeniu inaccesibil timp de 12 ani pentru principalul serviciu de informații al Federației Ruse.[96]

O altă latură a reorganizării comunității informative a vizat Ministerul Afacerilor Interne (MVD), înființat în ianuarie 1992. Preşedintele Putin a decis desființarea Serviciului Federal al Poliției Fiscale (FSNP), specializat în domeniul combaterii criminalității economico-financiare, o parte din atribuțiile acestuia fiind transferate MVD. Ultimul director al FSNP, Mihail Fradkov, a fost numit reprezentantul Federației Ruse pe lângă Uniunea Europeană. Pentru Ministerul Afacerilor Interne extinderea competențelor în domeniul economico-financiar se va dovedi o sarcină dificilă, care ar putea genera atacuri de imagine şi presiuni din partea unor membri corupți ai clasei politice.

Directoratul pentru Comerțul cu Narcotice Ilegale al MVD, incluzând circa 7000 de angajați, a fost transferat în cadrul unei noi agenții federale – Comitetul de Stat pentru Combaterea Traficului Ilegal cu Narcotice şi Substanțe Psihotropice. Noul serviciu a absorbit şi cea mai mare parte a angajaților poliției fiscale, estimându-se că are un efectiv de 40.000 de oameni.

Director al celei mai noi agenții ruse de informații a fost numit Viktor Cerkesov, prezentat de mass-media rusă ca unul din apropiații preşedintelui Putin. În vârstă de 50 de ani, cariera sa este foarte asemănătoare cu cea a preşedintelui Federației Ruse. Intrat în KGB în 1978, el a lucrat în cadrul Directoratului V, însărcinat fiind cu monitorizarea şi controlul disidenților politici. În 1988, Cerkesov a devenit şeful Directoratului Leningrad al KGB, iar după desființarea KGB a condus Directoratul pentru St. Petersburg şi Districtul Leningrad, aflat succesiv în structura Ministerului Securității, Serviciului Federal de Contrainformații şi Serviciului Federal de Securitate. După numirea lui Vladimir Putin în funcția de director al FSB, Cerkesov a fost transferat la Moscova, ca director adjunct iar din mai 2000 a fost desemnat ca reprezentant al preşedintelui pentru Districtul Federal Nord-Vest, pe fondul politicii lui Putin de întărire a autorității centrale asupra regiunilor. Această poziție a lui Cerkesov constituie o treaptă intermediară spre funcția de director al FSB sau de secretar al Consiliului de Securitate.

Ministerul de Interne a fost reorganizat conform unei noi legi a poliției, care presupunea înființarea a trei noi agenții federale. Prima agenție, numită Poliția Federală, răspunde de combaterea infracțiunilor grave şi de asigurarea ordinii publice. De asemenea, ea preia o parte din atribuțiile unităților paramilitare ale Ministerului de Interne (VV), printre care şi asigurarea securității unor obiective strategice ale statului. Prin preluarea batalioanelor de poliție motorizate speciale (*Spetsialnii motorizovannii batalion militsii* – SMBM) şi a Unităților de Poliție cu Destinație Specială (*Otriadmilitsii osobennogo naznacenia* – OMON) , celebrele

[96] Galeotti, M. – "Russia recentralises security apparatus" în *Jane's Intelligence Review*, aprilie 2003, pg. 3-4

„Berete Roşii", Poliția Federală devenea o instituție puternică, coordonată şi finanțată în mod centralizat care dispune de structuri în toate oraşele din Federația Rusă. O a doua agenție, numită Serviciul de Investigații Federale (*Federalnaia Slujba Rassledovanii* – FSR), prezentată de mass-media drept un „FBI rus", ar trebui să unifice principalele structuri de investigații speciale ale ministerului de interne: directoratele regionale de combatere a crimei organizate. Unitățile Speciale de Reacție Rapidă (*Spetsialnii otriad bîstrovo reagirovania* – SOBR), forțele speciale aliate în subordinea acestor directorate, sunt transferate în cadrul OMON, fiind incluse în forțele de poliție municipale. Cea de a treia structură înființată în cadrul MVD este Garda Națională, formată pe baza trupelor Ministerului Afacerilor Interne, care numără aproximativ 193.000 de persoane, din care 40.000 sunt forțe cu destinație specială (*Operativnoe naziuicheniia* – OPNAZ). Se estimează că Garda Națională este formată în cea mai mare parte din militari profesionişti iar principala sa sarcină este aceea de a furniza un suport mai bun agențiilor de aplicare a legii, în special în combaterea crimei organizate.[97]

Reorganizarea comunității informative a fost prezentată oficial ca o reacție la schimbările cauzate în mediul internațional de securitate de către atentatele din 11 septembrie. Putin a susținut că modificările sunt menite să îmbunătățească eforturile depuse în domeniile extrem de importante ale combaterii terorismului şi traficului de droguri, „în care structurile guvernamentale nu acționează suficient de eficient şi cu o coordonare optimă a eforturilor". Există însă şi opinii care nu consideră credibilă această explicație.

Avalanşa de structuri cu atribuții informative create după 1991 din simpla dorință de a îndepărta criticile privind asemănarea cu fostul KGB s-a dovedit a avea consecințe negative în planul eficienței, determinând suprapuneri de competențe şi rivalități. Parcurgând în sens invers procesul de fragmentare a serviciilor de informații declanşat de către Boris Elțîn după destrămarea URSS, Vladimir Putin încearcă să elimine o problemă care a adus deservicii majore activității de informații şi contrainformații din ultimul deceniu: aceea a duplicării eforturilor.

Unii reprezentanți ai mass-media au susținut că reorganizarea lui Putin de la începutul anilor 2000 a fost determinată de simpla dorință motivată sentimental a lui Putin – ofițer de informații de carieră – de a reînființa agenția care l-a format şi l-a propulsat până la cea mai înaltă funcție în stat. Alții l-au acuzat pe Putin de nostalgii sovietice şi de intenția de a întoarce „orologiul istoriei" la perioada de tristă amintire a anilor '70.

Acestea sunt explicații prea simpliste pentru o personalitate la care pragmatismul constituie o notă definitorie. Remanierea propusă de preşedintele Putin seamănă totuşi cu dorința unui om politic realist de a întări un serviciu

---

[97] Galeotti, M. – "Moscow calls for internal security force reforms" în *Jane's Intelligence Review*, ianuarie 2003, pg. 52-53

care constituie un element cheie al puterii sale. Declarația că „FSB este o parte esențială a ansamblului instituțiilor democratice ale statului", care trebuie să contribuie la strategia de dezvoltare a Federației Ruse, făcută de către Putin la sfârşitul lunii ianuarie 2003, surprinde concepția preşedintelui. Aparatul de securitate, în cadrul căruia FSB va juca rolul dominant, este văzut ca unul din instrumentele de bază ale guvernării, poate cel mai important. Predilecția pentru numirea unor foste cadre de informații în puncte cheie ale administrației, importanța acordată analizelor oferite de serviciile de informații în detrimentul celor provenind de la alte instituții ale statului, sunt numai câteva argumente care susțin o astfel de opinie.

II.9.2. Noi surse de informaţii

Într-o lume aflată în continuă schimbare şi evoluție, mediul strategic însuşi se modifică. Trecerea de la o lume umbrită de conflicte armate la o lume guvernată de parteneriate pentru pace a cerut dezvoltarea unei palete tot mai mari de informații, în majoritate netradiționale, incluzând studierea noilor migrații, preocupările cu privire la efectele mediului înconjurător şi necesitatea analizelor nivelului social, dar şi economic.

Un domeniu sensibil din mediul militar a fost şi încă este reprezentat de colectarea, analizarea şi diseminarea informațiilor. Structura intelligence-ului mondial se bazează în principal pe absorbția datelor furnizate de state, beneficiind de o capacitate limitată de a genera informație brută nouă. Bazele intelligence-ului se plasează în jurul informațiilor secrete şi de cele mai multe ori exclud informațiile nesecrete, sursele deschise de intelligence, inclusiv reprezentările comerciale.

Dezvoltarea fără precedent a tehnologiei a permis accesul la cantități incomensurabile de informații şi la modalități infinite de sortare, filtrare, interogare şi manevrare. Această tehnologie ne-a furnizat un instrument foarte puternic cu ajutorul căruia putem transmite analizele informațiilor. Ultimii ani au fost marcați de degajarea multor informații clasate anterior ca secrete. În această mare de informație există, bineînțeles, şi o serie întreagă de chestiuni irelevante, inexacte sau învechite. Ceea ce este însă neprețuit este faptul că beneficiem astăzi de sisteme de calcul capabile să procure şi să stocheze cantități enorme de informație, procesate cu o viteză inimaginabilă. Este desigur necesară dezvoltarea capacităților umane pentru utilizarea efectivă la maximum a instrumentelor informatice. Ofițerii de intelligence trebuie să înțeleagă foarte bine funcționarea acestei tehnologii sofisticate şi să cunoască modul în care pot obține şi prelucra datele stocate în format digital, precum şi să fie pe deplin capabili să identifice şi să interacționeze cu experți externi, din afara comunității de intelligence. Această revoluție a tehnologiei induce deci adânci schimbări în cultura de securitate.

În viziunea tradițională asupra comunităților de intelligence, acestea cunosc şi folosesc întregul material provenit din surse externe, deschise. Ceea ce s-a schimbat însă sunt cantitatea şi calitatea materialului nesecret disponibil. Ofițerul de intelligence trebuie să dispună şi de abilitatea de analiză pentru că abilitatea de înțelegere a problematicii globale, de la nivel tactic sau strategic, reprezintă o premisă obligatorie pentru construirea de politici adecvate. Competența analitică permite acestuia să filtreze şi să respingă ceea ce nu este relevant, să identifice ceea ce este valid şi să descalifice ceea ce este incorect.

În mod tradițional, comunitățile de intelligence s-au concentrat pe analizarea informațiilor din surse secrete. De asemenea, au identificat o serie de surse nesecrete care le ofereau date corecte, exacte, dar accentul a fost pus întotdeauna pe rapoartele secrete. În trecut, informația era secretizată fie pentru protejarea surselor fie pentru protejarea subiectului problemei. Astăzi însă, principiile intelligence-ului sunt schimbate în mod drastic, iar intelligence-ul se va baza tot mai mult pe informație colectată din surse deschise. Înainte de apariția Internetului, ofițerii de intelligence beneficiau de oportunitatea de a obține copii greu disponibile din publicațiile străine, iar analiştii citeau informația de cele mai multe ori în limba străină. Informațiile veneau însă cu o oarecare întârziere dată de perioada de timp necesară accesării. Astăzi, a citi presa străină este mult mai facil, ea fiind disponibilă oricui, prin intermediul web-ului.

Dar, aşa cum putem observa, nu orice informație provenită din sursele deschise este disponibilă prin intermediul computerului. Multe astfel de date rămân stocate în arhive sau librării. Unele sunt disponibile numai prin solicitare venită din partea surselor guvernamentale şi unele se află în colecții private. Disponibilitatea informațiilor nu este întotdeauna internațională şi poate fi obținută numai de către persoane aflate în vecinătatea respectivelor date. O mare parte dintre acestea nu se găsesc în stare digitală, se găsesc într-o limbă străină sau sunt nepublicate şi este de datoria experților să le transforme într-un produs coerent.

Datele provenite din surse deschise devin din ce în ce mai importante pentru susținerea activității de intelligence. Abilitatea crescută de a conexa date diverse provenite dintr-o paletă largă şi incoerentă de surse permite analiştilor să construiască imagini detaliate ale ariilor de interes. Analizarea surselor deschise nu reprezintă în sine un substitut pentru metodele tradiționale, pentru analizele secrete, dar experții pot utiliza perspectiva surselor deschise pentru a completa şi solidifica informația pe un anumit subiect.

În mod esențial, sursele deschise asigură fundația pentru managementul datelor secrete, în timp ce asigură de asemenea şi contextul şi uneori detaliile pentru sursele şi metodele secrete. Sursele deschise pot adăuga un plus de valoare studiilor secrete sau pot reprezenta un impuls în dezvoltarea unor noi analize.

S-a demonstrat în istorie că de cele mai multe ori un intelligence bun se bazează pe informații provenite din toate sursele posibile. Structurile şi metodele tradiționale de intelligence au fost astfel optimizate. Scena internațională actuală arată că astăzi este puțin probabilă apariția unor conflicte majore precum cele dintre anii 1945-1991 şi tendința va continua acelaşi trend care să necesite analizarea unor alte complexe de probleme socioeconomice, tehnologice şi politice. Alte chestiuni de interes internațional apar şi acestea includ aspecte precum crima organizată de la nivel internațional, criminalitatea informatică, operațiunile de menținere a păcii şi activități asociate unor operațiuni speciale în cadrul unor conflicte de mică intensitate.

Țintele însele ale intelligence-ului s-au modificat odată cu colapsul Uniunii Sovietice. Agențiile de intelligence trebuie astăzi să îşi concentreze activitățile pe o gamă mult mai largă de ținte şi potențiale ținte decât în perioada Războiului Rece. Experții de intelligence de astăzi se confruntă cu terorismul, criminalitatea internațională, proliferarea armelor, inclusiv cu producerea de arme de distrugere în masă. Ei trebuie să fie pregătiți pentru posibile intervenții militare rapide în conflicte aflate la mare distanță şi pentru acordarea de ajutor umanitar. Unele dintre aceste ținte necesită o supraveghere constantă şi substanțială, pe când pentru altele este suficientă o atenție generală.

Asigurarea de informație nesecretă publicului larg, la fel ca şi oficialilor reprezintă obiectivul guvernelor democratice. Nici chiar presa tabloidă nu a cerut drepturi de publicare pentru anumite chestiuni care ar compromite securitatea națională sau care ar pune viețile membrilor instituțiilor de stat în pericol. Ar exista repercursiuni infinite la o asmenea deschidere. Guvernul britanic a învățat această lecție în timpul campaniei de la Falkland din 1982, când un reporter al BBC a prezentat planurile operaționale pentru ceea ce s-a dovedit un asalt costisitor la Goose Green de către regimentul de paraşutişti. Partea adversă asculta radioul...

Consumatorii de informație, oficialii şi guvernanții nu se pot plânge de lipsa de informație, ci chiar de o saturație. Invazia de date disponibile şi multitudinea de metode de culegere arată că nu colectarea de date este principala problemă. Cea mai mare provocare este reprezentată de analiza, consolidarea şi coordonarea rapidă a datelor şi trimiterea rezultatelor către cei care au nevoie de ele. Eficiența acestor procese depinde de alocarea responsabilă a resurselor umane către analiza şi transmisia datelor.

Informația, accesul, utilizarea, analiza şi controlul acesteia, reprezintă în mod evident chestiuni militare. Informația secretă este protejată prin intermediul unei serii de măsuri de securitate care sunt bine cunoscute şi practicate. Dar ce putem spune despre milioanele de biți de date nesecrete? Ce pot arăta aceste informații şi cine le veghează? Armata trebuie să îşi pună întrebarea dacă aceasta poate reprezenta o problemă pentru securitate. Poate şirul de informații dăuna

sistemului? La începutul Celui de-al Doilea Război Mondial, 300 de ingineri britanici mureau pentru că nu au putut dezamorsa noile bombe electrice lansate de germani asupra Angliei. A durat ani până când, prin şansă, o astfel de bombă a fost descoperită pe un avion german şi cercetată. Cu opt ani înainte, în 1932, tehnologia care stătea la baza construcției acestor bombe a fost înregistrată la oficiul pentru patentări al Marii Britanii. Cu toate acestea, niciunul dintre ingineri nu a cunoscut această informație din sursă deschisă. Astfel de istorii arată cum sursele deschise de informație lucrează. Ceea ce e astăzi rutină poate ucide mâine.

Revoluția comunicațiilor impune organizațiilor de intelligence noi provocări, dincolo de cele ale producției de masă. Ca şi alte instituții, cele de intelligence se află în fața competiției din direcții care până acum câțiva ani se credeau imposibile. Aşa cum s-a întâmplat cu comerțul şi industria, intelligence-ul trebuie să îşi remodeleze organizația, să formeze noi asociații, să îşi transforme produsele şi să îşi regândească misiunile. Atâta timp cât vor exista națiuni conduse prin sisteme totalitare, înclinate spre terorism, sau cât vor exista fanatici echipați cu arme letale, democrațiile vor avea nevoie de servicii secrete eficiente.

În timp ce puterile occidentale gândesc strategii pe termen lung, națiunile sărace se întreabă cum să oprească amenințarea imediată. Ei ştiu că nu au voie să facă alegeri greşite, aşa că analizează informațiile cu atenție. Dacă vor putea conexa toate datele legate de adevăratele intenții ale adversarilor numai prin utilizarea informațiilor disponibile pe piața deschisă o vor face. Aceasta poate fi unica lor resursă şi aceştia sunt adeversarii cu care forțele de securitate se vor confrunta pe viitor. Unui om sărac nu îi va păsa de dezvoltarea tehnologiei pe viitor dacă arma sa va surprinde adversarul astăzi, iar pentru a obține atacul surpriză el poate acționa într-un mod contrar celui pe care vesticii l-ar clasa ca fiind cel mai bun şi mai rațional. De exemplu, înainte de Al Doilea Război Mondial, Germania îşi antrena în mod ilegal armata pe teritoriul Uniunii Sovietice. În ciuda multor rapoarte care vorbeau pe larg despre aceste aspecte, alte națiuni au fost prea încrezute pentru a se preocupa şi a învinge această amenințare. Vestul gândea în termeni de lungă-durată, în timp ce Germania plănuia un război fulger.

În plus, soldații trebuie să ia în considerare părțile care doresc ceea ce ei au. În astfel de situații, comunitatea de intelligence poate asigura asistență. Adversarul poate desfăşura activități sofisticate sau poate doar trimite un haker care să spargă e-mailul armatei şi să citească mesajele electronice. De-a lungul timpului, chiar şi unități care beneficiau de sută la sută protecție tradițională a datelor secrete au fost compromise prin scurgerea de date. Liderii nu le-au spus soldaților ce date erau esențial de protejat şi aceştia au discutat la telefon, prin diverse localuri sau le-au povestit prietenilor şi astfel informații vitale s-au aflat.

După ce riscurile au fost evaluate, trebuie decis şi un plan de contra-măsuri. Armata trebuie să comunice pentru a duce la îndeplinire orice misiune, dar trebuie să fie conştientă de "ascultătorul" nevăzut. Pentru a supraviețui, alte state vor citi tot ce scrie armata statelor importante şi vor intercepta toate conversațiile.

Monitorizarea mediei este la fel de veche ca şi media însăşi. Toate statele şi guvernele practică monitorizarea media în diverse forme. Intelligence-ul nu se confundă cu media, însă ambele lucrează în acelaşi domeniu. Scopul intelligence-ului este acela de a privi materialele de interes disponibile în sursele deschise ca referință fundamentală pentru colectori şi analişti şi, mai important, ca sursă de informații care să fuzioneze cu datele provenite din şi prin sursele şi metodele secrete. "Consumatorul" principal al intelligence-ului este guvernul.

Intelligence-ul şi contra-intelligence-ul câştigă în primul rând prin maximizarea surselor secrete şi, în subsidiar, prin crearea unor analize structurate şi producerea unor sisteme care răspund cerințelor consumatorilor în arii ca acelea politic, militar, economic, sociologic, de drept ş.a.m.d..

Cei mai buni ofițeri de intelligence, la fel ca şi jurnaliştii de top, „vânează" informații. Accentul se pune pe relevanță, acuratețe, oportunitate şi desăvârşire a datelor. Cea mai înaltă formă de intelligence este dată de fuziunea continuă şi dinamică a datelor disponibile din toate sursele. Sursele deschise pot oferi specificații cu privire la anumite evenimente, istoric, concentrare, contrast, acuratețe îmbunătățită, alarmare precum şi alte aspecte pozitive asociate manipulării datelor. Utilizând tehnicile de analiză specifice intelligence-ului, este posibilă interpretarea şi predicția unor evenimente. Dovezile se prezintă în urma unor analize textuale laborioase şi prin comparație cu evenimente trecute.

OSINT-ul implică, aşadar, în aceeaşi măsură colectarea, selecția, exploatarea, diseminarea şi însuşirea de informații din surse deschise, aşa cum sunt cele provenite din sursele media, informațiile şi analizele din zona academică ori de cercetare, mai precis majoritatea informațiilor publice. Prin disponibilitatea lor imediată şi prin caracterul complex, aceste surse pot contribui indubitabil la fundamentarea deciziilor din domeniul securității naționale.

OSINT este deci deopotrivă multiplicator de forță şi multiplicator de resurse şi asigură un avantaj politic şi militar care completează avantajul asigurat de intelligence-ul tradițional. Este accesibil la costuri foarte mici, nu poate fi ignorat şi prezintă o gamă largă de avantaje. Cu alte cuvinte, are un potențial semnificativ ca sursă de informații în sensul indicării şi a alarmării, a dezvoltării de politici, planificării de contingență, asistenței de securitate, achiziției de armament, a operațiunilor singulare sau de coaliție şi a operațiunilor tactice împotriva unor priorități ca proliferarea armamentului. De asemenea, este vital ca sprijin pentru orientarea rapidă a comandantului.

OSINT este intelligence în adevăratul sens al cuvântului. Acesta asigură informații utile cu privire la adversari şi inamici. Interpretate în mod corespunzător, informațiile din surse deschise pot fi la fel de iluminatoare ca şi agenții secreți foarte bine informați sau ca o imagine clară a unui avion care are la bord un terorist căutat.

Este indubitabil că OSINT-ul este necesar şi important, iar resursele umane, imaginația, interceptările şi analizele sunt cele care fac analistul de intelligence o forță specială, de neînlocuit.

Capitolul III. Studiu de caz: KGB la vârful puterii politice în Rusia contemporană

Guvernele de la Moscova, dominate de foşti ofițeri de Securitate, au lansat campanii educative prin care proslăvesc realizările "epocale" ale fostului preşedinte Vladimir Putin, justifică centralizarea puterii politice la Kremlin şi glorifică regimul autoritarist, pe care îl defineşte ca "democrație suverană". În propaganda oficială, termenul denotă o formă de guvernare strict necesară pentru împuternicirea Federației Ruse, pentru restabilirea demnității naționale şi pentru curmarea "haosului" politic postcomunist, fără a permite intervenții din străinătate. Elita politică de la Kremlin argumentează că, pentru a menține spiritul unității naționale, Rusia trebuie să se dezvolte în cadrul unui sistem politico-social propriu, fără confruntări sterile între partide politice distincte. "Silovikii" din anturajul lui Putin pretind că acest fel de regim este cel mai potrivit pentru curmarea anarhiei istovitoare din perioada de tranziție postcomunistă, pentru minimalizarea vulnerabilității geopolitice a țării şi pentru asigurarea securității într-un stat cu teritorii vaste în Europa şi Asia.

Preşedintele Putin declara că statul trebuie să mențină un rol dominant în economie deoarece, în caz contrar, bogățiile naturale ale Rusiei ar fi delapidate de capitaliştii hrăpăreți, cu consecințe devastatoare pentru economia națională, aşa cum s-a întâmplat în anii 1990. În propaganda oficială, foştii ofițeri KGB, GRU şi FSB, plasați de Putin în majoritatea funcțiilor importante ale regimului actual, sunt prezentați publicului ca monumente de integritate, mari patrioți şi garanți ai securității Federației Ruse.

În realitate, "democrația suverană" reprezintă un model iluzoriu care de cele mai multe ori serveşte interesele de grup ale "silovikilor" de la putere. Regimul instaurat de Putin a permis foştilor lui colegi din KGB să acapareze puterea politică, să înregimenteze populația şi să controleze întreprinderile profitabile, infrastructura şi vastele bogății naturale ale Rusiei.[98]

Glorificat de media, elogiat de subalterni şi lipsit de critica unei opoziții reale, Putin beneficiază de o popularitate covârşitoare ce se menține la aceleaşi cote înalte de când s-a afirmat pe scena politică şi până astăzi când chiar dăcă el nu ocupa poziția supremă, este persoana supremă în stat. Sondajele de opinie arată că aproximativ 80% din ruşi îi aprobă performanța. Satisfăcuți de noua prosperitate, ruşii nu sunt suficient de revoltați de lipsa de libertate, de îngrădirea opoziției sau de încălcarea drepturilor individuale. Ei acceptă autoritarismul regimului în speranța că progresul economic va continua, iar naționalismul, stimulat puternic de autorități, domină conştiința publicului.

Sub Putin, legile electorale au fost modificate progresiv în aşa fel încât rezultatele alegerilor au devenit previzibile. În primul mandat, alegerile

[98] Filipescu, N. – "Democrație suverană în Rusia" în *Revista 22*, 5 octombrie 2007

guvernatorilor provinciali au fost înlocuite cu numiri făcute de preşedinte, alegerea primarilor a fost şi ea suprimată deoarece candidaţii neagreaţi de regim nu au nicio şansă să fie incluşi pe listele electorale. Noile legi interzic crearea unei "imagini negative" a oponenţilor politici şi orice critică la adresa unui oficial de către un contracandidat poate fi interpretată ca o încălcare a legii. În aceste condiţii, campaniile electorale nu mai au semnificaţie. Noua lege exclude necesitatea participării unui anumit procentaj minim al electoratului pentru validarea scrutinului, iar elita politică de la putere nu mai are nevoie de participarea votanţilor independenţi sau indecişi.

Politicienii beneficiază de acces la resursele financiare şi propagandistice ale administraţiei la toate nivelurile, iar oamenii de afaceri ruşi contribuie generos la finanţarea grupărilor politice pentru a fi favorizaţi. Întrepătrunderea dintre puterea politică şi interesele corporatiste a avansat atât de mult, încât aspectele de renaţionalizare şi redistribuire au devenit indistincte. Proprietarii întreprinderilor profitabile, ameninţaţi de garda financiară şi de agenţiile de mediu cu penalităţi inacceptabile, sunt forţaţi să renunţe la proprietăţile lor şi să le transfere celor de la putere în condiţii defavorabile. Asasinările "pe contract", o modalitate frecventă de a rezolva dispute între "şacali", rămân, de obicei, nerezolvate.

Regimul actual rusesc este incapabil să rezolve toate contradicţiile, inechităţile sociale profunde şi dilemele politice ale ţării. Sub forma actuală, sistemul nu este capabil să renunţe la rolul dominant al statului în societate, nu predispune la respectarea drepturilor şi libertăţilor individuale şi nu stimulează formarea unei clase politice responsabile care să permită alternativele politice reale necesare pentru modernizare. "Democraţia suverană" nu poate evita crizele de succesiune. Autoritarismul, lipsa de responsabilitate a liderilor şi venalitatea birocraţiei perpetuează clientelismul, corupţia şi criminalitatea. Pe termen lung, acestea predispun la degradarea relaţiilor sociale, la învrăjbirea populaţiei şi la instabilitate, aspecte care au condus în trecut la dezintegrarea Uniunii Sovietice.

Propaganda oficială a Kremlinului a influenţat puternic tineretul rus şi a creat o nouă generaţie de tineri în care majoritatea are o atitudine nostalgică faţă de fosta Uniune Sovietică, este ambivalentă faţă de dictatura stalinistă şi ostilă faţă de Occident.

III.1. Corupţia în sistemul politic rusesc

La sfârşitul mandatului lui Boris Elţîn (1991-1999), sfera puterii în Rusia se rezuma la un mic grup compus din apropiaţii preşedintelui şi din câţiva oligarhi botezaţi de popor în mod ironic "Familia".

Venirea la putere a lui Vladimir Putin a scos la iveală o nouă castă de conducători: "silovikii", adică oamenii în uniformă.[99] Aceştia, provenind în cea mai mare parte din KGB şi din urmaşul acestuia, FSB, la fel ca şi Putin, se regăsesc astăzi în cele mai înalte eşaloane ale puterii: administrația prezidențială, guvern, regiuni. Sociologul Olga Kristanovskaia este de părere că trei sferturi dintre membrii actuali ai elitei au fost ofițeri ai securității (KGB, FSB, SVR sau GRU), aceasta afirmând că Rusia a devenit o "militarocrație". Dacă pe vremea lui Gorbaciov, ponderea în aparatul de stat a funcționarilor proveniți din KGB, din Armată, din Poliție sau din Parchet era de 4,8%, astăzi, ei ar reprezenta 78%. În cele mai multe cazuri, aceşti ofițeri-funcționari rămân "membri ai rezervei active", motiv pentru care nu se prezintă opiniei publice explicit ca ofițeri. Ei însă încă încasează o soldă, iar "singura diferență față de colegii lor este că au obligația să întocmească în fiecare lună rapoarte pentru societatea-mamă. Ei sunt ochiul şi urechea stăpânului".[100]

Foarte mândru de trecutul lui de locotenent-colonel KGB pe vremea Războiului Rece, Vladimir Putin consolidează continuu prestigiul serviciului. La scurt timp după ce a fost ales preşedinte, el a ordonat să se pună pe zidul de la Lubianka, sediul serviciilor, o placă în memoria lui Iuri Andropov, fostul şef al instituției care a şi condus statul o perioadă scurtă.

În ciuda unor eforturi considerabile însă, imaginea unui FSB campion al luptei pentru restabilirea ordinii şi a disciplinei rămâne prea puțin credibilă pentru că ruşii nu au în general încredere în instituțiile lor. Potrivit unui sondaj realizat în septembrie 2006 de centrul Levada, 72% dintre respondenți nu au deloc încredere în poliția rusă, iar 47% nu au încredere în serviciile de securitate. Motive pentru justificarea acestei atitudini sunt nenumărate.

Astfel, în septembrie 2006, mai mulți responsabili ai FSB – printre care trei generali: Serghei Sişin, Vladimir Anisimov şi Alexandr Kupriajkin – au fost nevoiți să demisioneze în urma descoperirii unei întinse rețele de contrabandă în interiorul căreia acționau mână în mână reprezentanți ai serviciilor, ai vămilor şi ai societăților de import de mobilă (Tri Kita, Grand, Liga-Mars). Afacerea debutase prin 2000. Atunci, Pavel Zaitev, un sârguincios inspector de poliție şi câțiva ofițeri din sistemul vamal şi din FSB se aflau în miezul unui important trafic de mobilă… dar şi de arme şi de produse petroliere. Tranzacțiile însumau sute de mii de dolari. Parchetul i-a retras lui Zaitev ancheta (care îşi băgase "nasul" prea adânc în această cercetare), care a fost clasată fără urmări în 2002, după care, în noiembrie 2003, l-a condamnat la doi ani de închisoare cu suspendarea pedepsei pentru "abuz de putere". Alte persoane care au mai cercetat cazul si-au găsit însă un sfârşit mai grav. Ziaristul şi deputatul din Dumă Iuri Scekoscikin, care condusese o anchetă parlamentară legată de scandalul respectiv, a murit de o

[99] Siloviki – de la cuvântul rus sila (putere) – reprezentanții ministerelor şi administrațiilor puterilor publice

[100] Kristanovskaia, O. citată de *Politique Internationale*, nr. 115, primavara 2007

“megaalergie” la patru săptămâni după ce publicase un articol fulminant pe această temă, iar unul dintre martorii principali, militarul Serghei Pereverzev, grav rănit într-un accident rutier în ajunul audierii sale de către comisia de anchetă, a fost asasinat în camera lui de spital. În iunie 2006, scandalul revenea în actualitate. Proprietarii societăților importatoare de mobile erau arestați. Fără prea mare convingere, se făcea oarecare “curățenie” printre ofițerii vamali şi cei de la FSB, fără a se fi reținut totuşi vreo învinuire împotriva lor. Protagonistul cel mai proeminent, generalul Iuri Zaostrovtev – al cărui tată fusese un important general FSB, era însărcinat cu securitatea depozitelor de mobilă – ieşise deja din joc. În 2004, el îşi părăsise discret postul de director adjunct al FSB şi fusese cooptat în consiliul de administrație al Băncii de Comerț Exterior (Vnestorgbank), unde lucrează şi astăzi. Într-una dintre cărțile sale, Alexandr Litvinenko poveşteşte cum, pe vremea aceea, i-a înmânat personal lui Vladimir Putin (pe atunci şeful FSB) un dosar compromițător pe această temă. Iuri Scekocikin, deputatul asasinat, lucra şi el la acest caz când a fost asasinat.

Asasinarea ziaristei Anna Politkovskaia, împuşcată la 7 octombrie 2006 în blocul în care locuia la Moscova, şi, o lună mai târziu, moartea lui Alexandr Litvinenko într-un spital din Londra în urma unei contăminări radioactive nu pot face altceva decât să arunce un văl al îndoielii asupra serviciilor. Conform anchetei desfăşurate în Rusia, Politkovskaia, critic înverşunat al lui Vladimir Putin, era îndeaproape supravegheată de FSB în momentul în care a fost ucisă. Pista FSB apare cu claritate şi în afacerea Litvinenko, deoarece unul dintre principalii suspecți audiați la Moscova de Scotland Yard, omul de afaceri Andrei Lugovoi, provenea din aceasta structură.

Mai puțin mediatizată, moartea suspectă, la 24 septembrie 2004, a lui Roman Tepov, fost bodyguard al preşedintelui, decedat în spital după ingerarea unei materii radioactive, nu a fost elucidată nici până azi. Roman Tepov, în vârstă de 42 de ani, director la Baltik-Eskort, o societate privată din Sankt-Petersburg însărcinată cu protecția personalităților s-a internat prezentând simptome asemănătoare cu cele ale lui Alexandr Litvinenko (căderea părului, pierdere în greutate, disfuncția organelor vitale) şi a decedat la scurt timp. Substanța radioactivă pe care ar fi ingerat-o nu a fost nici măcar identificata. Roman Tepov lucrase la Ministerul de Interne şi se ocupase la sfârşitul anilor 1990, prin intermediul lui Baltik-Eskort, de protecția primarului fostei capitale imperiale, Anatoli Sobceak, şi de aceea a adjunctului, Vladimir Putin. Nu se cunoaşte niciun motiv pentru care s-ar fi dorit moartea acestuia.

Ancheta asupra asasinării generalului FSB Iuri Trofimov, fostul superior ierarhic al lui Alexandr Litvinenko, împuşcat în fața domiciliului său de oameni mascați, la 10 aprilie 2005, a rămas, de asemenea, nefinalizată. Director adjunct al FSB la sfârşitul anilor 1990, el a condus serviciile de securitate pentru regiunea Moscova din 1996 până în 1997. În perioada sovietică fusese, între

altele, unul dintre anchetatorii KGB însărcinat cu interogatoriile lui Serghei Kovalev. La 10 aprilie 2005, persoane mascate îl împuşcau pe generalul-colonel FSB la pensie Anatoli Trofimov în momentul când acesta îşi parca maşina în faţa casei sale din Moscova. Soţia lui, împuşcată şi ea în acelaşi context, deceda la spital. Nu a fost cruţată decât fetiţa lor, în vârstă de 4 ani. Presa a susţinut că generalul avea interese în diverse societăţi specializate în securitate.

Opinia publică este oripilată de nefinalizarea acestor anchete. Conform unui sondaj efectuat în ianuarie 2007 de Centrul de Studierea Opiniei Publice "Iuri Levada", 59% din persoanele intervievate considerau că nici cei responsabili de asasinarea Annei Politkovskaia şi nici cei vinovaţi de otrăvirea lui Alexandr Litvinenko nu vor fi găsiţi vreodată.

Pe de altă parte, serviciile s-au dovedit incapabile să preîntâmpine luarea de ostatici de la Teatrul Dubrovka în octombrie 2002 sau pe cea de la şcoala din Beslan, în Osetia de Nord, în septembrie 2004. În ambele cazuri, asalturile FSB, foarte brutale, au dus la moartea a sute de persoane.

În alt registru, în fiecare an, telespectatorii ruşi sunt ţinuţi la curent cu performanţele sportive ale şefului FSB, Nicolai Patruşev. În 2004, el a fost filmat în timp ce, înconjurat de un grup de ofiţeri, înfigea drapelul rusesc pe banchiza de la Polul Nord. În ianuarie 2006 a ajuns la Polul Sud de unde i-a telefonat lui Vladimir Putin pentru a-i ura un "Crăciun Fericit!", pe stil vechi.

Niciodată puterea serviciilor nu a fost atât de mare, nicăieri în lume. Această putere o întrece cu mult pe aceea a KGB-ului, de vreme ce FSB a pus mâna pe sectoarele strategice ale economiei. Cadrele ei, prezente la toate eşaloanele societăţii ruse, au apărut pe scena publică odată cu venirea la putere a lui Vladimir Putin. În 1997, când anturajul lui Boris Elţîn începuse să-i caute un succesor, s-a orientat spre servicii din care a selecţionat patru prim-miniştri: Serghei Kirienko, Evgheni Primakov, Serghei Stepaşin şi Vladimir Putin. În momentul în care a fost propulsat în fruntea guvernului, în august 1999, Putin, considerat ca un funcţionar ascultător, părea cel mai bun garant al perenităţii sistemului instaurat de predecesorul său. De cum şi-a preluat însă funcţia de preşedinte, în martie 2000, a dovedit că doreşte să stârpească puterea oligarhilor care îl susţinuseră. Din cei "şapte bancheri" care vegheau la destinul ţării din 1996, doar doi, Mihail Fridman şi Vladimir Potanin, au fost lăsaţi să-şi continue activitatea sub Putin. Ceilalţi au avut de ales între exil şi închisoare. Astfel, Alexandr Smolenski, a cărui bancă SBS Agro a pierit în dezastrul financiar din 1998, s-a retras din afaceri şi trăieşte în Austria. Vladimir Vinogradov şi-a pierdut banca Inkombank, care a fost falimentată; el şi-a păstrat totuşi nişte acţiuni într-o companie de leasing. Boris Berezovski trăieşte în Marea Britanie, Vladimir Gussinski s-a stabilit în Israel, iar Mihail Hodorkovski a fost condamnat la opt ani într-un centru de detenţie de la frontiera cu China pentru escrocherie şi fraudă fiscală. Aceşti oligarhi ai clanului Elţîn erau intrinsec legaţi de puterea

politică. Chiar constituiseră puternice servicii de informații. Putin privea aceste aspecte ca pe amenințări puternice ce trebuiau extirpate.

III.2. Echipa lui Putin[101]

Pentru a-şi realiza ideile, Vladimir Putin avea nevoie de o echipă. Adept al "verticalei puterii", el a refăcut piramida ierarhică în vigoare pe vremea țarilor şi a sovietelor: un preşedinte care personifică temeinic autoritatea; în spatele lui, un soi de Politburo; şi o cohortă de nomenclaturişti numiți de sus.

Începând cu 2004, guvernatorii regiunilor nu mai sunt aleşi şi menținerea lor în funcție depinde exclusiv de preşedinte. Pot fi înlocuiți în orice moment, mai ales dacă nu sunt membri ai serviciilor şi dacă regiunea pe care o conduc are o importanță strategică. Astfel, Alexei Barinov care se ocupa de regiunea Iamalo-Nenets cu un subsol bogat în gaze şi în petrol a fost demis în urma unor acuzații de corupție în primavara lui 2006. În locul său, preşedintele l-a numit pe Valeri Potapenko, fost ofițer KGB.

Cekiştii au revenit în forță cu Putin. Ei se constituie într-o rețea de putere pe care ruşii au numit-o "Corporația Putin" şi întrețin relații de afaceri, de familie, de ierarhie. Este un univers închis condus după două principii: loialitatea față de Vladimir Putin şi credința în necesitatea menținerii supremației statului în domeniul economic. Ei şi-au făcut loc şi în lumea afacerilor, au fost propulsați la pârghiile de comandă din sectorul energetic, conduc întreprinderile-cheie ale complexului militaro-industrial şi controlează bogățiile renaționalizate. Cooptați în urma recomandării directe din partea preşedintelui, silovikii prezidează consiliile de administrație ale marilor companii din sectorul public însă, spre deosebire de oligarhii anilor '90, ei nu sunt proprietarii societăților pe care le conduc. Se presupune că ei acționează în interesul țării, pentru că nu posedă, ci gestionează.

Ce trebuie înțeles însă este că, într-o țară ca Rusia, unde noțiunea de proprietate a fost întotdeauna indisociabil legată de stat, este infinit mai important să gestionezi decât să posezi. Altădată boierii, astăzi, oligarhii, toți au plătit un greu tribut pentru că nu au înțeles că statul puteau în orice clipă să le ia înapoi ce le dăduseră.

O poziție economică oricât de puternică nu înseamnă însă nimic fără puterea politică. După haosul din anii 1990, sectoarele sensibile ale economiei, adică resursele naturale, aeronautica, băncile, au fost încredințate unor mâini mai sigure. Criteriul esențial care contează astăzi la numirea în funcții este să fi lucrat în KGB.

Personaje ca Victor Ivanov şi Igor Secin, prin funcțiile pe care le ocupă în administația prezidențială, se bucură de un privilegiu rar, adică posibilitatea de a

---

[101] După Jego, M. – "Oamenii preşedintelui" în *Politique Internationale*, nr. 115, primavara 2007

vorbi direct cu preşedintele. Victor Ivanov, care l-a recrutat pe Vladimir Putin pentru KGB, este secretarul general adjunct al administrației prezidențiale. El controlează în special Almaz Antei, întreprinderea care fabrică rachetele S-300 şi livrează în cincizeci de țări sisteme de apărare aeriană. Igor Secin, egalul său în administrația prezidențială, este şeful consiliului de administrație al Rosneft, a doua mare întreprindere petrolieră din țară dupa Lukoil. Interpret militar în Mozambic în anii 1970, el a lucrat, ca şi Victor Ivanov, cu Vladimir Putin la primăria din Sankt-Petersburg după prăbuşirea URSS. În 2004, când este propulsat în fruntea consiliului de administrație al Rosneft, compania ocupa doar al şaselea loc în Rusia. După ce anexează Iuganskneftegaz, cea mai mare unitate de producție a lui Yukos falimentată din ordinul Kremlinului în 2003, Rosneft ajunge pe locul doi. Punerea ei în valoare devine o adevărată afacere de clan. În septembrie 2006, Igor Secin îl cheama lângă el pe Andrei Patruşev, fiul şefului FSB Nicolai Patruşev, şi îl face consilierul său. Tânărul Patruşev avea la acel moment 25 de ani, dar deja îşi desăvârşise ucenicia la FSB, unde se ocupa de supravegherea sectorului petrolier. Trecut în rezerva activă a serviciilor de securitate, el continuă să întocmească rapoarte pentru FSB chiar şi când lucrează la Rosneft.

În cercul oamenilor de încredere ai lui Putin, Serghei Cemezov ocupă un loc strategic. Fost colaborator al KGB, el se afla în post la Dresda la vremea când Putin era agent de informații în RDG. În 2006 a fost înscăunat la direcția Rosoboronexport, agenție care deține monopolul exportului de arme şi care aduce în fiecare an la buget în jur de şapte miliarde de dolari. Serghei Cemezov mai gestionează şi Avisma, cel mai mare producător de titan din lume.

Un alt apropiat al preşedintelui este Victor Cerkesov, intrat în KGB la 25 de ani, în 1975, remarcându-se pentru hărțuirea disidenților. Între 1992 şi 1995 a condus FSB-ul din fosta capitală imperială. După alegerea lui Putin este avansat, devenea general-colonel, fiind numit superprefect pentru regiunea de nord-vest. Începând cu 2003 supervizează serviciul însărcinat cu combaterea traficului de stupefiante plasat sub autoritatea directă a preşedintelui.

Vladimir Putin posedă o reşedință secundară (o casă de vacanță) lânga lacul Komsomolskie din împrejurimile Sank-Petersburgului. În cadrul "prietenilor de la casa de vacanță", Vladimir Iakunin se remarcă prin apăriții regulate în public alături de Vladimir Putin când acesta participă la slujbele ortodoxe. El conduce Asociația Sfântului Apostol Andrei, fundație religioasă. Preşedinte al Societății Căilor Ferate Ruseşti din 2005, este fost cadru al ministerului sovietic al Comerțului exterior, cu siguranță afiliat serviciilor.

În 1996, împreună cu vecinii, Putin a înființat o cooperativă de proprietari-utilizatori. Printre asociații fostului preşedinte din această cooperativă figurează acest Vladimir Iakunin, precum şi furnizorul de petrol Ghenadi Timcenko sau fostul ministru al Educației, Andrei Fursenko.

III.3. Alegerea urmaşului

Între diferitele clanuri apropiate de putere s-a dat o luptă acerbă pentru câştigarea sprijinului lui Putin. Ajuns la capătul celui de-al doilea şi ultim mandat, Vladimir Putin urma să-şi facă bagajele în martie 2008. Procesul de succesiune a fot îndeaproape controlat şi nu se putea accepta un personaj străin de servicii. Deşi au existat speculații, convingerea că Vladimir Putin nu va recurge la modificarea Constituției pentru a obține un al treilea mandat era unanim acceptată.

Sistemul Putin a excelat în a crea iluzia unei competiții electorale între două personalități provenite din cercul apropiat puterii: cei doi prim-viceprim-miniştri Serghei Ivanov, care avea autoritatea deplină asupra strategiei industriale, şi Dimitri Medvedev, însărcinat cu politica socială.

Fost expert juridic al lui Vladimir Putin la Primăria din Sankt-Petersburg, Medvedev, profesor de drept care nu pare să fi fost ofițer, a fost chemat la Moscova unde Putin l-a numit şeful administrației sale şi apoi, în toamna lui 2005, numărul doi al guvernului. Din iunie 2006 a fost şi preşedintele consiliului de administrație al Gazprom[102], principalul contribuitor la bugetul național şi brațul înarmat al politicii externe a Kremlinului. Din 2002, a devenit omul preşedintelui în sectorul bancar, reprezentându-l pe acesta în Consiliul Național al Băncilor, organism de supraveghere. Vladimir Putin ştia că se poate bizui pe fidelitatea unui tânăr jurist cu un temperament rezervat.

Celălalt "candidat", Serghei Ivanov, îl cunoaşte pe Putin încă din anii 1970 pe când amândoi lucrau la direcția KGB din Leningrad. Acest general-locotenent în rezervă controla comisia militaro-industrială care dispunea de un buget de 20 de miliarde de euro şi conducea OAK, consorțiul de aviație civilă înființat în 2006. Comisia militaro-industrială a primit sarcina să supervizeze problemele de apărare şi înarmare ale Rusiei. Presa a asimilat această instituție creată în 2006 cu un guvern paralel. Comisia Ivanov a dispus la momentul înființării de un buget de 25 miliarde de dolari şi poate lua inițiative fără consultarea primului ministru. În perioada sovietică, o comisie asemănătoare gestiona şi coordona în Consiliul de Miniştri al URSS tot sectorul înarmării (care reprezenta nouă ministere). Între 1999 şi 2007, Ivanov a fost ministru al Apărării şi a fost promovat în februarie 2007 ca numărul doi al guvernului şi însărcinat cu dezvoltarea industriei.

---

[102] Gazprom, controlat în proporție de 50,1% de statul rus, a realizat beneficii în valoare de 18 miliarde de dolari în 2005. El reprezintă 8% din PIB şi 20% din încasările la buget. În termeni de capitalizare, Gazprom se numără printre cele patru cele mai mari întreprinderi din lume (266 miliarde de dolari valoare la bursă în aprilie 2006).

Potrivit lui Alexei Muhin[103], specialist în analiza biografică a membrilor elitei de la putere, competiția între aşa-numiții tehnocrați şi siloviki este artificială. În realitate, clanurile prezente în lumea politică rusească sunt mult mai numeroase, iar alianțele dintre ele fluctuează.

Stanislav Belkovski, conducător al Institutului de Strategie Națională de la Moscova, se declara convins că nici unul, nici altul dintre cei doi prezentați mai sus nu îi va succeda lui Vladimir Putin. El declara: "Preşedintele şi-a dat seama că Dimitri Medvedev este incapabil să controleze sistemul birocratic. Birocrații nu l-au acceptat niciodată ca pe unul de-ai lor." În ce îl priveşte pe Serghei Ivanov, aceeaşi personalitate declara: "şansele lui sunt şi mai mici. Este legat de preşedinte în primul rând, dar nu se bucură de simpatie printre siloviki. În ziua în care Vladimir Putin va părăsi Kremlinul nicio rețea nu îl va sprijini pe Ivanov."[104]

Potrivit unui sondaj efectuat de postul de radio Ecoul Moscovei printre auditorii săi, 92% dintre persoanele interogate apreciau că nici Medvedev, nici Ivanov nu se vor afla la Kremlin în 2008. Vladimir Putin spunea că succesorul său ar putea fi un al treilea pe care îl va anunța în ultimul moment.

Acest al treilea se vehicula a fi Serghei Nariskin. Presa rusă era convinsă de când Nariskin a fost numit viceprim-ministru însărcinat cu comerțul exterior la 15 februarie 2007 că el va fi o opțiune pentru preşidinție. Născut la Sankt-Petersburg, acesta a studiat în acelaşi timp cu Vladimir Putin la institutul KGB, apoi, zece ani mai târziu, i s-a alăturat la departamentul de relații externe din primărie. Secretar general al guvernului din 2004, este foarte apropiat de primul ministru Mihail Fradkov, adică de clanul siloviki-lor.

Putin recunoştea public, în septembrie 2005, că nu are de gând să "rămână la nesfârşit la Kremlin". Cu toate acestea, Constituția rusă din 1993 interzice un al treilea mandat consecutiv, dar nu impune nicio limitare dacă între aceste mandate trece un interval de timp. Vladimir Putin, născut în 1952, ar putea candida aşadar la alegerile prezidențiale din 2012 sau de mai târziu.[105]

Principala miză a lui Putin nu a fost alegerea moştenitorului, ci păstrarea sistemului. Când întregul edificiu politic şi economic se sprijină pe un singur om, nu este exclus ca acesta să se prăbuşească. Deocamdată, puterea se află într-o situație favorabilă la care concură trei elemente: afluxul de petrodolari, confirmarea rolului Rusiei de putere energetică globală şi pasivitatea populației.

III.4. Alegerile parlamentare din decembrie 2007

Alegerile parlamentare pentru Duma de Stat, Camera inferioară a Federației Ruse, din decembrie 2007, au fost câştigate de partidul proprezidențial, Rusia

---

[103] *Politique Internationale*, nr. 115, primăvara 2007
[104] *Moscow Times*, 19 iunie 2006
[105] *Moscow Times*, 19 iunie 2006

Unită, cu 64,1%. Preşedintele de la acea vreme şi actualul prim-ministru al Rusiei, Vladimir Putin, ocupa poziția 1 pe lista de candidați ai acestui partid. Pe locurile următoare s-au clasat Partidul Comunist, condus de Ghenadi Ziuganov, cu 11,6%, Partidul Liberal Democrat al ultranaționalistului Vladimir Jirinovski (8,2%) şi Rusia Justă, condusă de Serghei Mironov, preşedintele Consiliului Federației, Camera superioară a Parlamentului rus, cu 7,8%. Celelalte 7 partide înscrise pe buletinele de vot nu au depăşit bariera de 7 procente pentru a intra în Parlament. Partidele democratice şi proeuropene, Iabloko şi Uniunea Forțelor de Dreapta, au obținut 1,6 şi, respectiv, 1 % din voturile exprimate.

În Duma de Stat s-a format aşadar o majoritate covârşitoare loială lui Vladimir Putin, compusă din deputații Rusiei Unite (315 mandate), ultranaționaliştii conduşi de Jirinovski (40 mandate) şi reprezentanții Rusiei Juste (38 deputați). Doar deputații comunişti (57) ar putea fi considerați, chiar dacă nu pe deplin, ca formând un soi de opoziție parlamentară. După anunțarea primelor rezultate preliminare, Boris Grizlov, liderul Rusiei Unite, a promis că partidul pe care-l conduce nu va schimba Constituția, folosindu-se de majoritatea absolută pe care o deține în Dumă.

Partidul Comunist, Uniunea Forțelor de Dreapta şi Iabloko au anunțat după publicarea rezultatelor că intenționează să conteste rezultatul alegerilor, pe când comuniştii au cerut insistent repetarea lor, acuzând grave abuzuri comise de administrație în timpul desfăşurării scrutinului. Instituția OSCE specializată în monitorizarea alegerilor nu şi-a trimis reprezentanții, ca urmare a piedicilor puse de autoritățile de la Moscova. Doar Adunările Parlamentare ale Consiliului Europei şi OSCE au avut observatori la scrutinul din 2 decembrie 2007.

Şeful misiunii APCE îşi declara îngrijorarea față de viitorul democrației din Rusia, acuzând absența separării puterilor, iar Göran Lennmarker, preşedintele Adunării Parlamentare a OSCE, a declarat că alegerile nu au corespuns criteriilor şi standardelor OSCE şi ale Consiliului Europei. Comisarul UE pentru afaceri externe, Benita Ferrero-Waldner critica atunci autoritățile de la Moscova pentru încălcările drepturilor şi libertăților fundamentale, iar SUA solicitau Kremlinului să cerceteze acuzațiile de fraudare a alegerilor.

Rusia este o republică prezidențială, iar Parlamentul are atribuții şi puteri limitate. Transferul de putere de la Kremlin, din martie 2008, în urma consumării celui de-al doilea mandat de preşedinte al lui Putin, face ca aceste alegeri parlamentare să trezească un interes crescut. Victoria zdrobitoare a Rusiei Unite se înscria deci în scenariul pregătit de Kremlin în vederea transferului de putere. La 17 decembrie 2007, Rusia Unită urma să anunțe public numele candidatului pe care-l va susține în alegerile prezidențiale. Putin semnala încă de dinaintea alegerilor, foarte clar, că intenționează să îşi "influențeze" succesorul, iar consilierii Kremlinului prezentau votul de la parlamentare mai mult ca pe un

referendum asupra preşedintelui. Toate acestea pregăteau scena transformării lui Putin într-un lider național, un fel de figură tutelara a națiunii.

Putin era şi este în continuare foarte conştient de faptul că singura persoană cu putere executivă reală în Rusia este preşedintele, motvi pentru care, în timpul celor 8 ani ca preşedinte, a facut totul pentru a restabili verticala tradițională a puterii în Rusia – abolind scrutinul de alegere a guvernatorilor regionali şi restaurând influența Kremlinului asupra tuturor aspectelor vieții ruseşti. Nici măcar apropiații lui Putin nu ştiau ce se va întâmpla pentru că Putin eşuase în alegerea unui succesor loial. Fost agent KGB, el părea şi pare încă să aibă o neîncredere patologică în cei din jurul său.

La începutul lui 2007 părea limpede că Serghei Ivanov – radical, fost ministru al Apărării, fost spion KGB şi apropiat al lui Putin – era alegerea pentru cea mai înaltă funcție, însă deja spre sfârşitul anului Ivanov îşi spulberase şansele. Nu este clar de ce. Un alt posibil scenariu era acela că Putin îl va sprijini pe Viktor Zubkov, 66 de ani, la acel moment prim-ministru al Rusiei, să devină preşedinte, pentru ca, după două-trei luni de mandat, acesta să se retragă din "motive de sănătate", permițându-i lui Putin să revină la conducere. Un alt scenariu implica o criza majoră în planul politicii externe, precum un atac al SUA împotriva facilităților nucleare iraniene, caz în care, Putin ar fi câştigat un referendum convocat de urgență, care să îi permită să-şi continue mandatul.[106] Toate aceste scenarii s-au dovenit în final false.

Ruşii l-au disprețuit pe Boris Elțîn pentru haosul şi corupția din anii '90, iar Putin este admirat pentru că a făcut ordine. Având experiența katastroikăi din timpul lui Elțîn, foarte apreciată de occidentali, puțini ruşi îşi fac griji cu privire la modul în care Putin a ajuns la aceste rezultate în 2007. Când văd opoziția îmbrățişată de ambasadele şi ONG-urile occidentale, ruşii se tem. Vesticii îl văd pe liderul opoziției, Garry Kasparov, ca pe un campion la şah, dar ruşii şi-l amintesc ca pe cel care a propus modelul "baronului-tâlhar" al capitalismului. Ce e şi mai rău e că Garry Kasparov îşi dă mâna cu Eduard Limonov de la național-bolşevici, un extremist convins.[107]

Adevărul este însă că opoziția din Rusia este atât de nepopulară, încât poate că Putin ar fi trebuit să fraudeze sistemul electoral doar pentru a le lăsa rivalilor săi câteva posturi. Fără îndoială, susținătorii lui Putin ar fi câştigat oricum majoritatea în Parlament.

De asemenea, deşi victoria electorală din decembrie 2007 îi conferă lui Putin o autoritate morală, totuşi succesorul său este cel care deține controlul "butonului nuclear" şi tot succesorul său este cel care va controla politica externă şi de apărare şi va reprezenta Rusia la summit-urile G8.

---

[106] Harding, L. în *The Guardian*, 3 decembrie 2007
[107] Almond, M. în *The Guardian*, 28 noiembrie 2007

Ceea ce este cu adevărat problematic este că Putin, atât de popular, se află deja în centrul unui cult sovietic al personalității, care împiedică orice implicare mai aprigă din partea Parlamentului sau critici aduse judecății sale în ceea ce priveşte problemele internaționale vitale, cum ar fi, de exemplu, viitorul provinciei Kosovo sau programul de neproliferare a armelor nucleare în Iran. The Times comenta că[108] este foarte posibil ca, cu cât va rămâne Putin mai mult la putere în condițiile actuale, cu atât să se izoleze mai mult de restul lumii. Între timp, ceea ce a mai rămas din cultura politică a Rusiei va continua să se atrofieze, astfel încât, atunci când nevoia de schimbare va deveni stringentă, şansele pentru o tranziție domoală să se fi micşorat de mult. Putin trebuie să-ți folosească popularitatea pentru a schimba țara în bine şi nu pentru a-şi impune propriile dorințe.

De sute de ani, autoritatea în Rusia a emanat de la vârful ierarhiei politice, fie că a fost vorba de țar, de secretarul general al Partidului Comunist sau de preşedintele Rusiei. Anumiți analişti au speculat că, atunci când mandatul său va expira, puterea lui Putin inevitabil se va diminua, dar incertitudinea legată de succesiune reprezintă o provocare administrația de la Casa Albă care are o relație destul de tensionată cu Putin, mai ales din cauza "creşterii puterii economice a Rusiei (datorată vastelor sale rezerve de petrol)".[109]

III.5. Rusia după alegerile prezidenţiale din 2008

La 7 mai 2008, Dmitri Medvedev a preluat oficial funcția de preşedinte al Federației Ruse. Conform înțelegerilor preliminare, noul preşedinte l-a numit imediat pe predecesorul său, Vladimir Putin, în funcția de prim-ministru. În acelaşi timp, Putin a preluat conducerea Partidului Rusia Unită, care deține o majoritate confortabilă în Parlament. Rearanjamentele din conducerea de la Moscova au creat o nouă structură politică, în care există teoretic două centre de putere: unul în jurul preşedintelui Medvedev la Kremlin şi altul în anturajul premierului Putin. Aparent, fostul şef suprem, Putin, a devenit subalternul fostului protejat Medvedev.

Tradițional, Rusia a fost guvernată, în mod autoritar, de un singur conducător, iar noua configurație bicefală a stârnit speculații în presă în legătură cu evoluția țării. Conform sondajelor de opinie, două treimi dintre ruşi sunt convinşi că preşedintele Medvedev va activa la discreția premierului Putin, care va rămâne personalitatea politică dominantă în Rusia. Mai devreme sau mai târziu, Putin va reveni oficial la Kremlin ca preşedinte pentru că Constituția nu permite trei mandate consecutive, dar nu interzice trei mandate exercitate cu oarecare pauză.

---

[108] *The Times*, 3 decembrie 2007

[109] Levy, C.J. în *The New York Times*, 3 decembrie 2007

În decursul campaniei electorale, Medvedev declarat că va adopta o politică de liberalizare, de respectare a drepturilor individuale şi de aderare la principiile democraţiei. El a afirmat că "trebuie să renunţăm la nihilismul legal care nu permite modernizarea societăţii ... Cel mai important obiectiv al meu (ca preşedinte) este să merg înainte cu măsurile liberale, civile şi economice".[110]

În vârstă de 44 de ani (astăzi), Medvedev a fost profesor la Facultatea de Drept din Sankt Petersburg. Nu a provenit din serviciile de securitate şi nu a fost militar. Nefiind parte din silovikii promovaţi de Putin, declaraţiile lui ar putea avea credibilitate. Putin menţiona însă frecvent necesitatea respectării legilor, asigurării independenţei mass-media şi veneraţie pentru valorile democraţiei, dar acestea rămâneau la statusul declarativ. Ca preşedinte, Putin a virat spre autoritarism, a centralizat puterea la Kremlin şi a acumulat o avere personală de peste 40 de miliarde de dolari.

Campania electorală şi alegerile pentru preşedinţie nu şi-au dus cursul în adevăratul sens al cuvântului pentru că Medvedev a fost selecţionat de Putin şi nu de popor. Lipsit de opţiuni politice, electoratul a votat în favoarea lui Medvedev automat, fără să ştie prea multe despre el.

Înainte de a accepta funcţia de prim-ministru, Putin a modificat legile în aşa fel încât să mărească şansele de a-şi continua dominaţia. Printre alte măsuri, el a transferat supravegherea guvernatorilor şi a serviciilor de securitate de la preşedinţie la guvern. Ca lider necontestat al singurului partid dominant din Parlament, Putin ar putea modifica prevederile Constituţiei, ar putea controla selecţionarea personalului din anturajul preşedintelui şi l-ar putea da jos oricând din funcţie pe preşedinte. Pe de altă parte, preşedintele Medvedev a devenit noul şef suprem al forţelor armate, are prerogativa de a-l demite pe primul ministru şi ar putea forţa autodizolvarea Parlamentului, în cazul în care acesta i-ar respinge repetat o propunere legislativă.

Miniştrii de la Externe, Finanţe şi Apărare, Serghei Lavrov, Alexei Kudrin şi, respectiv, Anatoli Serdiukov, loiali lui Putin, şi-au păstrat funcţiile în noul guvern. Serghei Nariskin, fost şef de cabinet al lui Putin, a fost numit în funcţia de administrator-şef la Kremlin, iar fostul comandant al serviciilor de securitate, Nikolai Patruşev, a fost transferat la Consiliul de Securitate al Rusiei. Igor Şecin, fost şef de cabinet adjunct la Kremlin sub Putin şi fost ofiţer KGB, a fost numit viceprim-ministru. Putin a demis o serie de siloviki care deveniseră prea ambiţioşi şi puternici. Astfel, fostul ministru de Justiţie, Vladimir Ustinov, fostul ministru al Apărării şi pretendent la preşedinţie, Serghei Ivanov, şi KGB-istul Viktor Ivanov au fost îndepărtaţi din funcţii şi marginalizaţi.

Oficialii ruşi pretind că regimul creat de Putin în Rusia este unul democratic. În realitate, speriat de revoluţiile din Ucraina, Georgia şi Kirgizstan, Putin a făurit un sistem original pe care l-a denumit democraţie suverană.

---

[110] Filipescu, N. în *Revista 22*, 9 iulie 2008

Afirmând că a trebuit să împiedice intervențiile malefice ale puterilor străine în afacerile interne ale Rusiei, el a încorsetat progresiv societatea, a alungat sau a slăbit organizațiile neguvernamentale, a aservit mass-media, a promovat intoleranța față de oponenți şi a eliminat participarea publicului la viața politică. Justiția nu poate să acționeze independent, iar mass-media nu îşi permit să se exprime liber. În Rusia se ascunde un regim clientelar şi corupt, dominat de magnați financiari şi foşti ofițeri de securitate. Putin şi-a plasat foştii colegi din KGB în funcții importante din guvern, din Parlament şi din economie. Aceştia au inițiat o redistribuire agresivă a proprietăților şi resurselor acaparate fraudulos de anumiți oligarhi în anii 1990 şi au restabilit autoritatea statului asupra multor mari firme ruse care controlează producția, transportul şi exportul de petrol şi gaze naturale.

Cel mai mare impediment în calea liberalizării Rusiei este alianța dintre elitele politice şi economice care domină societatea. Aceste rețele de putere se opun instalării transparenței, concurenței reale şi responsabilității în fața justiției.

Chiar dacă Medvedev ar intenționa sincer să liberalizeze societatea, el ar întâmpina o prea mare rezistență din partea structurilor oligarhico-politice care s-au consolidat la putere în ultimii zece ani.

Sub Putin, politica externă a Rusiei a devenit progresiv mai agresivă, mai imprevizibilă. Aspirând la maximizarea influenței şi prestigiului Rusiei la nivel global, Putin a evitat o asociere evidentă cu alte puteri. Putin a adoptat o politică externă destul de agresivă față de SUA şi s-a opus cu înverşunare extinderii NATO spre Est ceea ce denotă nostalgia vechilor granițe ale URSS. Putin a promovat o relație bilaterală preferențială cu lideri occidentali influenți din Germania, Franța şi Italia, care, ulterior, au insistat în cadrul forurilor euroatlantice că Rusia trebuie să fie acceptată asa cum este şi că Rusia trebuie consultată înainte de luarea deciziilor de securitate importante. Pe motiv că e nevoie de Rusia pentru colaborări în domeniile de securitate, energie şi neproliferare, o parte dintre politicienii occidentali nu le reproşează că nu şi-au respectat promisiunile făcute atunci când au fost acceptați în Grupul celor 8 sau în Consiliul European.

Discursul agresiv al lui Putin la întrunirea cu liderii europeni de la München, denunțarea unilaterală a Tratatului Forțelor Armate Convenționale din Europa, intransigența în problema independenței Kosovo, opoziția vehementă împotriva instalațiilor antirachetă din Europa Est-Centrală, atitudinea obstrucționistă în eforturile de rezolvare a conflictelor înghețate, lipsa de cooperare în tratativele cu Iranul şi agresivitatea companiei Gazprom în eforturile de a monopoliza sursele de energie, transport şi desfacere în Europa au viciat relațiile Moscovei cu Occidentul şi au degradat validitatea parteneriatului strategic cu Rusia.

Înainte de a fi ales preşedinte al Statelor Unite, Barack Obama a afirmat că intenționează să restabilească relații detensionate în străinătate, să ofere foştilor adversari „toleranță”, „dialog constructiv” şi „cooperare” şi să încurajeze tratative personale între liderii țărilor importante pentru asigurarea ordinii mondiale.

Criza economico-financiară din 2008–2009, două războaie de lungă durată în Irak şi Afganistan şi datoriile uriaşe acumulate de guvernul de la Washington au slăbit economia Statelor Unite, au limitat alocarea de fonduri bugetare pentru propulsarea intereselor naționale în afara țării şi au diminuat statura internațională a Americii. În aceste condiții, există riscul ca ofertele lui Obama de a iniția noi tatonări, tratative şi compromisuri cu lideri care au interese naționale divergente să fie interpretate ca dovezi de vulnerabilitate, ceea ce ar limita capacitatea de negociere a Washingtonului.

Noua administrație de la Washington a afirmat cu tărie că reabilitarea relațiilor SUA cu Rusia este imperativă. Consilierii lui Obama şi secretarul de stat Hillary Clinton au stabilit rapid noi canale de comunicații şi corespondență secretă cu cei de la Kremlin. Preşedintele rus Dimitri Medvedev a fost printre primii lideri străini care l-au felicitat pe noul preşedinte american. În mod febril, s-au făcut aranjamente pentru o întâlnire directă Medvedev şi Obama în aprilie 2009, la Londra, în cadrul summit-ului economic al „celor 20”, şi la Strasbourg, la summit-ul NATO. Receptiv, Medvedev a răspuns cu entuziasm la mesajele primite de la Casa Albă. El i-a comunicat lui Obama că se aşteaptă la o colaborare constructivă între „cei doi preşedinți tineri” şi că este dispus să discute deschis nu numai despre situațiile în care interesele naționale ale celor două țări sunt convergente, dar şi cele în care există dispute. Cu toate amabilitățile diplomatice şi ofertele de reconciliere, divergențele politice şi de securitate care au contribuit la deteriorarea relațiilor dintre SUA şi Rusia au rămas nealterate.

Relațiile dintre Putin şi fostul preşedinte american George Bush s-au deteriorat progresiv în decursul ultimilor ani din mandatele celor doi şi au ajuns la nivel de ostilitate fățişă în timpul agresiunii militare a Rusiei în Georgia. Alegerea noilor preşedinți la Moscova şi la Washington a oferit o şansă de ameliorare în relațiile bilaterale.

În martie 2009, o delegație americană compusă din patru foşti secretari de stat, condusă de Henry Kissinger, s-a deplasat la Moscova şi s-a întâlnit cu Medvedev. Kissinger s-a întreținut separat şi cu Vladimir Putin. Mulți analişti consideră că Medvedev este încă un subordonat al premierului Putin. Deoarece fostul colonel KGB Putin, când era preşedinte, a demonstrat în tratativele cu SUA că este inflexibil şi intransigent, oficialii americani preferă să dezvolte o relație specială cu noul preşedinte.

Putin a avut şi încă are mare influență în definirea „intereselor naționale” ale Rusiei. El a decis că Rusia trebuie să facă orice ca să-şi recapete statutul de

mare putere, să redevină un actor principal în toate deciziile internaționale importante şi să forțeze occidentalii să recunoască „interesele speciale" ale Rusiei în statele din fosta URSS şi din Europa Răsăriteană. El a amenințat că, în cazul în care SUA, NATO sau UE încearcă să ia decizii politice, economice şi de securitate fără să se consulte în prealabil cu cei de la Kremlin, organizațiile respective se pot aştepta la reacții obstrucționiste din partea Rusiei. De exemplu, pentru a-i obliga pe occidentali să se adreseze Moscovei în orice activitate în Asia Centrală, guvernanții ruşi au pus presiuni enorme asupra fostelor republici sovietice din Asia ca să sisteze orice tratative directe cu SUA. Cu promisiuni de ajutor economic masiv şi cu constrângeri diplomatice, cei de la Kremlin au forțat Kârgâzstanul să interzică militarilor americani utilizarea bazei militare de la Manas. Neavând alte trasee „sigure" pentru aprovizionarea trupelor NATO din Afganistan, SUA au fost forțate să apeleze la Moscova.

Obama i-a propus lui Medvedev un program de cooperare economică, o colaborare în eforturile de neproliferare a armelor de distrugere în masă şi un parteneriat strategic între SUA şi Rusia, în schimbul cărora Moscova să ajute America să-şi realizeze obiectivele în Irak, Iran şi Afganistan. Americanii insistă că pacificarea Afganistanului este şi în interesul național al Rusiei pentru că revenirea unui regim fundamentalist islamic la Kabul ar reprezenta un pericol major pentru Moscova, deoarece ar stimula radicalizarea musulmanilor din Asia Centrală şi din Federația Rusă.

Moscova are interese comericale şi strategice majore în Iran. Rusia a vândut Teheranului armament modern, i-a ajutat pe iranieni să construiască un reactor nuclear la Busher şi a furnizat minereu de uraniu pentru centrifugele de îmbogățire iraniene. Americanii încearcă să-i convingă pe liderii de la Moscova că denuclearizarea Iranului este vitală pentru menținerea stabilității în Orientul Mijlociu şi că Rusia nu are cum să beneficieze de pe urma acordării de asistență tehnică şi militară unui stat islamic teocrat cu ambiții nucleare situat la granițele Feredației Ruse.

În februarie 2009, Iranul a lansat cu succes un satelit ceea ce a demonstrat că iranienii pot produce rachete puternice, capabile să acționeze la distanțe mari. Evenimentul a alarmat statele care sunt îngrijorate de ambițiile militare ale Teheranului. Conform unui contract negociat în 2008, Rusia s-a obligat să vândă Iranului un sistem sofisticat de apărare antiaeriană dotat cu rachete sol–aer de tip S-300. Cei de la Kremlin au suspendat temporar tranzacția deoarece, deşi producătorii de armament şi industria nucleară din Rusia depind vital de comenzi din exterior, guvernanții ruşi ar fi dispuşi să contramandeze proiectul, în cazul în care SUA renunță la amplasarea instalațiilor antirachetă de tip Patriot în Cehia şi Polonia.

Tandemul Putin–Medvedev pretinde că nu poate să renunțe la parteneriatul strategic şi economic cu Iranul, decât dacă SUA acordă Rusiei anumite concesii

majore. Oficialii de la Moscova, deşi suspicioşi faţă de intenţiile Washingtonului, au semnalat că ar fi dispuşi să discute un „aranjament" discret cu guvernanţii americani prin care să accepte sancţiuni mai severe contra Teheranului ca să-i preseze pe iranieni să renunţe la programul nuclear.

În America şi în Europa Occidentală există formaţiuni influente care recomandă insistent o „mare înţelegere diplomatică" între SUA şi Rusia, prin care cele două guverne să-şi respecte aspiraţiile politice, economice şi de securitate şi să-şi acorde „avantaje" reciproce. Anumite declaraţii publice ale oficialilor ruşi reflectă poziţiile Kremlinului în tatonările discrete dintre SUA şi Rusia. În martie 2009, Medvedev a declarat că nu vede cum Rusia ar putea să-şi modifice atitudinea faţă de Iran, dacă americanii insistă să plaseze interceptoare de rachete în Polonia şi instalaţii de radar în Cehia. Ceea ce sugerează că Moscova ar fi dispusă să accepte sancţiuni mai severe împotriva Teheranului, dacă SUA ar revoca decizia de a plasa interceptoare de rachete în Europa Centrală. Deşi Obama şi diplomaţii americani au semnalat că SUA ar dori sincer să remedieze relaţiile cu Rusia, declaraţiile publice ale multor oficiali de la Moscova au rămas ostile.

La Bruxelles, în 2009, ministrul de Externe rus, Serghei Lavrov, a reiterat că, în trecut, occidentalii au înşelat Rusia, că NATO ar trebui desfiinţat şi înlocuit cu Organizaţia pentru Securitate şi Cooperare în Europa (OSCE) şi că Alianţa Atlantică a fost şi rămâne un pericol pentru Federaţia Rusă. În privinţa Iranului, el a declarat că nu există nicio dovadă că guvernul de la Teheran intenţionează să confecţioneze armament nuclear. Tot la Bruxelles, diplomaţii ruşi au respins cu indignare sugestiile unor delegaţi că Ucraina şi Georgia au solicitat admiterea în NATO deoarece ele sunt convinse că Rusia le ameninţă independenţa naţională. Într-o altă iniţiativă ostilă faţă de SUA, Rusia şi China insistă ca, în tranzacţiile internaţionale, dolarul american să fie înlocuit cu o nouă valută „independentă", care să fie emisă de Fondul Monetar Internaţional.

Tatonările dintre Kremlin şi Casa Albă sunt în continuă derulare. Preşedinţii de la Moscova şi de la Washington înţeleg care sunt aspiraţiile celor două state. Rusia preferă ca America să renunţe la plasarea instalaţiilor antirachetă din Europa Centrală, să sisteze permanent expansiunea NATO spre Est, să nu participe la reînarmarea Georgiei şi să nu încerce să stăvilească ambiţiile Moscovei în ţările vecine. America ar prefera ca Rusia să-şi tempereze propaganda antiamericană, să nu preseze pentru dominanţie în ţările vecine, să renunţe oficial la reconstituirea fostului imperiu sovietic, să nu susţină regimurile autocrate din ţări precum Belarus, „stanurile" din Asia Centrală, Iran, Venezuela şi Cuba şi să respecte drepturile omului. Washingtonul speră că, în viitor, regimul de la Moscova va renunţa la autocraţie, va permite participarea publicului la viaţa politică şi va acorda independenţă pentru mass-media şi justiţie.

Experiența istorică a demonstrat că „mari învoieli” netransparente între state puternice afectează soarta altor țări, fără să țină cont de aspirațiile populațiilor din țările respective. În secolul XXI, nu mai este acceptabil ca marii protagonişti să-şi promoveze interesele proprii în detrimentul națiunilor dezavantajate.

III.6. Oligarhii buni şi oligarhii răi[111]

Aşadar, foştii ofițeri ai poliției politice sovietice care, după o aparentă remisiune, au redobândit puterea politică şi economică, subordonându-şi instituțiile şi imensul patrimoniu al statului rus sunt cei care conduc astăzi Rusia.

Cekiştii, reveniți la putere la început de secol XXI, au o experiență diferită de cei ce încercaseră să salveze regimul sovietic la sfârşitul anilor 1980. Această nouă generație a reuşit să supraviețuiască prăbuşirii comunismului, însă evenimentul a rămas pentru ei o traumă. Membri ai nomenclaturii în epoca URSS, temuți de compatrioții lor pentru apartenența la o poliție secretă atotputernică, au pierdut din privilegii şi putere odată cu dispariția sistemului. În acelaşi timp, au asistat la apariția unor noi poli de putere pe ruinele Uniunii Sovietice. Resentimentul lor nu a întârziat să ducă la o dorință de aşi lua revanşa cu atât mai vie, cu cât ştiau că un mare număr dintre cei care ocupau acum prim-planul scenei nu o datorau exclusiv propriilor merite. Cunoşteau filierele financiare care au ajutat la construirea marilor averi. În aşteptarea unor zile mai bune, mulți dintre cekişti s-au aflat în proximitatea noilor îmbogățiți, în calitate de oameni buni la toate, de responsabili cu securitatea. Nostalgici ai URSS, după venirea lui Putin, aceştia voiau să reinstaureze regulile autoritare, dar fără aspectele totalitare, în lipsa unei ideologii constitutive precum comunismul şi fără legile sale economice, pentru că voiau să profite la rândul lor de acest capitalism gangsteresc. Doreau deci să-şi utilizeze autoritatea regăsită pentru a se îmbogăți.

La 28 iulie 2000, Putin i-a adunat la Kremlin pe oligarhi pentru a le da asigurări pentru că vroia să stabilească relații noi cu ei. “Să încercăm să construim între noi o relație civilizată şi transparentă”, le propunea Putin, noi legături care să se bazeze pe o împărțire clară a prerogativelor şi a competențelor. Astfel, statul gestionează afacerile publice, iar oligarhii se ocupă de afacerile lor, fără vreun amestec al unora în treburile celorlalți. Dacă însă oligarhii nu mai puteau să îşi bage nasul în afacerile statului, acesta din urmă, nu-şi va refuza dreptul de a se ocupa de ale lor. Parlamentul era la ordinele lor, două treimi dintre deputați lucraseră pentru aceste mari grupuri industriale sau le reprezentau. Îmbătați de reuşita lor, oligarhii uitaseră că noțiunea de proprietate în Rusia a fost de multe ori indisociabilă de stat. Aceasta face ca în Rusia să fi

[111] După Wolton, T. – “KGB la putere. Sistemul Putin” în *Revista 22*, 19 august 2008

fost întotdeauna mai important să administrezi decât să deții pentru că doar aşa era posibilă îmbogățirea. Bogăția în Rusia nu a însemnat niciodată nimic dacă nu a fost însoțită de puterea politică, iar Putin a restabilit această idee. Aceasta nu are de-a face cu echitatea ci satisface o logică proprie silovikilor, potrivit căreia, cu cât statul este mai puternic, cu atât mai mult conducătorii lui se vor putea bucura de bogățiile lui.

Puterea a utilizat două arme pentru a-şi atinge scopurile: legea şi forța. Curtea de Conturi, condusă de Serghei Stepaşin, fost prim-ministru şi fost membru KGB, s-a însărcinat să procedeze la "verificarea" privatizărilor efectuate după 1993 şi 56 de întreprinderi, din 140 de cazuri studiate, şi-au văzut dosarul transferat la secțiile procurorului general, ceea ce a permis statului să pună stăpânire pe ele. În paralel, securitatea descindea în numeroase societăți pe care cekiştii le râvneau, pretextând încălcări ale legii, restanțe fiscale sau chiar deturnări de fonduri. Amenințați cu declararea falimentului sau cu urmăriri judiciare, patronii, nici ei uşă de biserică, aflați sub presiune, au cedat o parte din capitalul lor, ba chiar întreprinderea întreagă.

Cazul giganticului producător de gaz, Gazprom, companie semipublică, este un exemplu pentru metoda utilizată de Putin. În vara anului 2001, Kremlinul obținuse plecarea şefului Gazprom, un membru al vechii gărzi, pe care l-a înlocuit cu Aleksei Miller, originar din Sankt-Petersburg, fost adjunct al lui Putin la primărie. Misiunea de căpătâi a acestui nou director nu a fost să pună ordine în întreprindere, să o facă mai performantă ci să pună mâna pe fluxurile financiare. S-a ferit îndeosebi să se atingă de societatea Itar, o structură parazitară a Gazprom, însărcinată să jefuiască întreprinderea din interior şi servind ca intermediar în vânzarea gazului acesteia în străinătate, în schimbul unor cote de redevență. Stăpânii de la Kremlin voiau să profite şi ei de această ocazie.

Lumea afacerilor a fost deci împărțită în două: oligarhii buni şi cei răi, toți cei care nu erau acoliții puterii şi care au devenit duşmani ce trebuiau treptat eliminați. Oligarhii care aveau legături cu casa-mamă, Lubianka, o solidă protecție sau o utilitate deosebită pentru putere, aparțineau taberei celor buni. Onestitatea, abnegatia, binele general nu au avut niciun amestec în această împărțire pentru că toți aceştia erau vinovați de a se fi îmbogățit fără ruşine pe seama țării.

Din cei şapte bancheri care au asigurat alegerea lui Elțîn în 1996, numai Mihail Fridman şi Vladimir Potanin au putut continua să prospere sub Putin şi Medvedev. Primul este asociat cu Piotr Aven. Ministru al Comerțului Exterior la începutul anilor 1990, Aven l-a scos pe Putin dintr-o mare încurcătură pe când acesta era responsabilul Comitetului de Relații Externe al Primăriei din Sankt-Petersburg. Putin a fost acuzat de fraudă în cazul unei operațiuni de troc de materii prime contra produse alimentare, reprezentând mai multe sute de

milioane de dolari. Aven l-a salvat şi azi, Alfa, holdingul lui Fridman-Aven, este bine plasat în arcanele puterii. Potanin, care a imaginat operațiunea "împrumuturi contra acțiuni" pentru a salva regimul lui Elțîn de la faliment şi care a asigurat realegerea acestuia, care avusese ideea de a garanta aceste împrumuturi financiare cu resursele energetice şi miniere ale țării, care a organizat licitațiile opace pentru privatizarea întreprinderilor industriale reprezentative ale Rusiei, care a fost unul din şefii puterii oligarhice pe care Putin dorea s-o abolească, acest om se află în zilele noastre în grațiile puterii. Vladimir Potanin a fost programat, din vremea URSS, pentru a fi pus în serviciul KGB nu ca simplu ofițer de informații, ci ca nomenclaturist al partidului, însărcinat să lucreze cu şi pentru organe. Potanin este dintre acei oligarhi ai căror primi paşi financiari s-au datorat împrumutatorilor de fonduri.

A aduce servicii Kremlinului este şi o manieră abilă de a te alătura taberei bune, atunci când eşti un oligarh fără o legătură specială cu serviciile sau nu ai un protector. În acest sens, Roman Abramovici este un caz particular în peisajul oligarhic rus. Membru al "Familiei" lui Elțîn în anii 1990, el este acum prieten cu Putin. În perioada Elțîn, Abramovici era un proaspăt oligarh ale cărui bune relații cu fiica preşedintelui, Tatiana Diacenko, îi aduseseră pătrunderea în interiorul sistemului. Aceste legături privilegiate i-au permis ulterior să profite de imunitatea negociată cu Putin pentru anturajul vechiului preşedinte. În cazul lui situația e una specială pentru că în timpul deceniului 1990, Abramovici a fost asociatul direct al lui Boris Berezovski, oligarhul care devenea oaia neagră a silovikilor. A i se fi uitat acest trecut se datorează cel mai probabil unui aranjament secret cu Putin. Ca şi în cazul altori oligarhi, nimeni nu cunoaşte cu adevărat cum a câştigat Abramovici primii dolari. Afacerile lui devin mai limpezi începând din 1995, când apare în anturajul lui Elțîn. Înainte de a ajunge la Kremlin, se îmbogățise din revânzarea în străinătate a petrolului rusesc, cumpărat la prețuri mici, prin intermediul unei rețele de societăți instalate în Elveția. Pentru această afacere, se asociase cu Leonid Diacenko, soțul Tatianei, fiica lui Elțîn, iar porțile puterii i s-au deschis repede. Serghei Markov, un analist apropiat Kremlinului afirmă că acesta "a ştiut să-l farmece pe Putin, a ştiut să i se facă plăcut".[112] Acest oligarh cunoaşte un tratament preferențial, acordându-i-se de către Putin funcția de guvernator a regiunii Ciukotka, din Nordul îndepărtat. De îndată ce a fost ales în acest teritoriu, noul guvernator a dispus votarea unei reduceri de impozit pentru societățile care se vor instala aici şi apoi a transferat în zonă toate sediile întreprinderilor sale, pentru ca ele să beneficieze de propriile lui legi şi pentru ca tot el să le încaseze şi taxele. Aceste aranjamente au adus societăților respective economii de 470 de milioane de dolari. "După

[112] "Les secrets du milliardaire rouge" în *Le Point*, 8 februarie 2007

Cecenia, Ciukotka este regiunea care acumulează cele mai multe infracțiuni financiare", spuneau reprezentanții Curții de Conturi.[113]

Roman Abramovici este unul dintre ruşii cei mai bogați din lume, cu active de 18,5 miliarde de dolari care deține cinci iahturi, un submarin, trei elicoptere, un Airbus 380, două Boeinguri utilate, palate în lumea întreagă. Abramovici este singurul oligarh ce a fost primit între patru ochi de către Putin, iar multe voci au pretins că cei doi împart conturi împreună. Prudent, oligarhul se protejează pentru eventualitatea în care lucrurile ar lua o întorsătură urâtă şi este mereu la dispoziția celor din administrație. Adevărata forță a lui Abramovici stă în faptul că el îşi pune bogăția şi relațiile în slujba ambițiilor lui Putin. Oligarhul este un pragmatic care speră că averea şi relațiile puse în slujba autorităților generează o datorie față de el.

Abramovici n-a deplâns destinul rezervat fostului său asociat, Boris Berezovski, care ştia, probabil, prea mult despre condițiile în care a ajuns în vârf Vladimir Putin. Într-o anumită măsură, Putin a devenit preşedinte şi datorită lui. În timpul campaniei prezidențiale din 2000, ORT, aflat în mâinile lui Berezovski, a pus în valoare imaginea unui om tânăr, campion de judo, naționalist moderat în slujba unei Rusii renăscânde, a cărei onoare era batjocorită de rebelii ceceni. Miliardarul se gândea că-l poate manipula pe noul preşedinte însă a avut surprize, căci acesta nu avea nevoie nici de un mentor şi nici de cineva care să-l pună în valoare. "Agasat de modul în care mediile de informare tratau problema submarinului atomic Kursk, Putin m-a anunțat că dorea să administreze personal ORT, pe care îl conduceam. I-am răspuns ca e imposibil. Atunci mi-a dat ordinul de a-mi preda acțiunile către stat. Cum am refuzat, a aplicat presiunile lui obişnuite, arestându-l pe unul dintre partenerii mei de afaceri. În cele din urmă, m-am supus."[114] În câteva luni, oligarhul a fost obligat să-şi lichideze imperiul: Aeroflot, Sibneft şi chiar holdingul uriaş al aluminiului, Rusal. Boris Berezovski a părăsit Rusia în octombrie 2000, refugiindu-se la Londra.

Stăpânul celei mai mari averi din Rusia, în momentul căderii sale în dizgrație la sfârşitul lui 2003, Mihail Hodorkovski s-a trezit peste noapte deposedat de toate avuțiile sale, din ordinul puterii. Ulterior, puterea l-a trimis să putrezească în străfundul unui lagăr siberian. Abramovici a ajutat Kremlinul să-şi demonstreze puterea, astfel încât ceilalți oligarhi să înțeleagă că statul putea distruge ceea ce le-a permis odinioară să ajungă. Dispariția lui Mihail Hodorkovski din peisajul economic al țării nu a marcat doar o cotitură în relațiile Kremlinului cu oligarhii, ea i-a eliberat pe siloviki de ultimele lor scrupule.

III.7. KGB în SUA

---

[113] "Abramovitch, insubmersible gouverneur-oligarque?" în *L'Hebdo* (Lausanne), 3 iunie 2004
[114] *Le Temps* (Geneva), 1 ianuarie 2002

În luna iunie 2009, jurnalista Anne Applebaum a publicat în The New Republic o cronică la o recentă carte scrisă de John Earl Haynes, Harvey Klehr şi Alexander Vassiliev consacrată ascensiunii şi decăderii reţelei controlate de temutul serviciu de spionaj sovietic – *KGB – pe teritoriul SUA*. Cartea se bazează pe documentele şi informaţiile puse la dispoziţie de unul dintre coautori, Alexander Vassiliev, un fost ofiţer KGB care şi-a încetat colaborarea cu serviciile secrete ale Moscovei imediat după prăbuşirea colosului sovietic. Tentaculele KGB erau prezente în numeroase compartimente ale societăţii americane – în mass media, în lumea literară, la nivelul Departamentului de Stat şi de Justiţie şi chiar în serviciile secrete. Majoritatea celor care făceau parte din acest lanţ informativ erau membri ai Partidului Comunist American – o structură finanţată şi gestionată direct de Moscova. Pentru sovietici, unul dintre succesele majore ale reţelei a fost legat de furnizarea unui pachet de informaţii clasificate care a contribuit în cele din urmă la construirea bombei atomice. Însă, pe măsură ce capitalul de fascinaţie ideologică al sistemului sovietic a început să se epuizeze, pe măsură ce impostura şi minciuna regimului comunist au fost revelate, toate acestea au generat primele defectări care, în timp, vor alimenta o reacţie în lanţ ce va conduce ulterior la colapsul întregului sistem. Spre exemplu, una dintre forţele gravitaţionale ale sistemului s-a dovedit a fi Elizabeth Bentley, a cărei defectare a avut ca efect prăbuşirea la propriu a reţelei de spionaj a KGB de pe teritoriul american. Totodată, este reabilitată definitiv memoria lui Robert J. Oppenheimer, celebrul fizician care a coordonat Proiectul Manhattan, suspectat de legături cu KGB din cauza unor simpatii comuniste, dar care nu a divulgat niciodată sovieticilor secrete atomice.

Cu toate că, multă vreme, a fost considerat subiect tabu pentru stânga politică, relaţia strânsă dintre Partidul Comunist American şi KGB n-ar mai trebui să mai surprindă pe nimeni, ţinând cont de ceea ce ştim despre CPUSA şi celelalte partide comuniste şi despre ideologia comunistă, a cărei putere nu trebuie subestimată.

Lucrând împreună mai mult de un deceniu şi folosindu-se la maximum de materialul arhivistic sovietic la care au avut acces, John Earl Haynes şi Harvey Klehr au scris mai multe cărţi, inclusiv cele trei volume de istorie foarte bine documentate şi pertinente din cadrul seriei *Analelor comunismului*, publicate de Yale's University Press. Pentru documentarea primului volum, *Universul secret al comunismului american*, s-au folosit de arhivele recent desecretizate ale Cominternului – organizaţia care s-a aflat la conducerea mişcării comuniste internaţionale –, pentru a afla în ce măsură Partidul Comunist American a fost finanţat de sovietici. S-a dovedit că finanţarea a fost una substanţială. Şi cel de-al doilea volum, *Universul sovietic al comunismului american*, s-a bazat pe arhivele sovietice, dar s-a axat mai mult pe influenţa ideologică asupra Partidului Comunist din Statele Unite (CPUSA) care a fost una şi mai substanţială. Cel de-al

treilea, *Venona: decodificarea spionajului sovietic în America*, a examinat dosarele declasificate ale Agenției Naționale pentru Securitate, cunoscute sub numele de „dosarele Venona“. Venona a fost un proiect secret bazat pe colaborarea dintre Statele Unite şi Marea Britanie, având ca scop decodarea mesajelor trimise de agenții sovietici în timpul celui de-al doilea război mondial, prin analiza criptografică. Printre altele, proiectul a dovedit că, în anii ‘40, Uniunea Sovietică avea o largă rețea de spionaj în Statele Unite şi că Alger Hiss şi Julius Rosenberg erau printre cei mai valoroşi agenți ai lor.

Ultima lor lucrare, *O istorie a spionajului sovietic în Statele Unite*, continuă cercetarea. Pe lângă arhivele sovietice, cele ale FBI şi dosarele Venona, Haynes şi Klehr au avut acces, de această dată, la câteva dintre dosarele operaționale al KGB, care nu au fost, încă, puse la dispoziția cercetătorilor occidentali. Povestea accesului la aceste materiale este complicată. Într-o lungă introducere la Spioni: ascensiunea şi declinul KGB-ului în America, coautorul rus al volumului, Alexander Vassiliev, explică propria poveste.

Vassiliev a fost ofițer KGB, şcolit la sfârşitul anilor ‘80. Sătul de colaborarea cu serviciile secrete, a demisionat odată cu destrămarea URSS. Cu toate că s-a dedicat jurnalismului pentru o perioadă de câțiva ani fructuoşi, afilierile din trecutul lui Vassiliev erau destul de puternice încât să determine departamentul de externe al fostului KGB – actualele Servicii de Inteligență Externe –, să apeleze la el oricând aveau nevoie de un scriitor care să pună ordine prin dosare: se pare că anumiți ofițeri retraşi din activitate credeau că-şi puteau lustrui reputația şi câştiga o sumă de bani prin publicarea povestirilor despre trecutul lor glorios. L-au angajat pe Vassiliev pentru a scrie o carte despre spionajul sovietic în Statele Unite, împreună cu istoricul american Allen Weistein. Cartea a apărut în 1999, cu titlul *Pădurea bântuită*. Deşi cartea a avut succes, proiectul s-a transformat într-o povară pentru Vassiliev. Intimidat de politizarea crescândă a istoriei în URSS şi de închiderea arhivelor, el a părăsit țara. Caietele sale, împreună cu dosarele Venona, ale FBI şi alte surse stau la baza cărții *O istorie a spionajului sovietic în Statele Unite*. Dovada că notele lui Vassiliev sunt autentice, şi credibile rezidă în textul în sine. *Spioni* nu este o operă literară, ci este plină de fapte, personaje, nume şi date. O mare parte constă din comparații amănunțite între dosarele lui Vassiliev, dosarele FBI, documentele Venona şi mărturiile martorilor şi ale dezertorilor. Afirmațiile sunt demonstrate printr-o multitudine de surse. Notele de subsol conțin şi ele liste de surse. De exemplu, o descriere a cuplului Morris şi Lona Cohen, care au lucrat pentru KGB pe post de curieri între anii 1930-1960, este susținută de unsprezece cărți şi documente.

Pe lângă poveştile familiare despre spionajul atomic şi Alger Hiss, multe dintre dezvăluiri sunt complet noi. Printre altele, dosarele KGB le-au permis autorilor să identifice zeci de persoane care fuseseră cunoscute de către FBI doar prin numele lor de cod. Un om de ştiință care apare în dosarele Venona cu

numele de cod „Fogel“ sau „Persanul“ şi despre care s-a crezut multă vreme că ar fi J. Robert Oppenheimer s-a dovedit a fi Russel McNutt, un inginer obscur care a lucrat, printre altele, în cadrul Proiectului Manhattan, în domeniul prelucrării uraniului şi plutoniului. La un moment dat, FBI a condus o anchetă privind relația sa cu Julius Rosenberg, dar nu a găsit nimic. Ca urmare, McNutt a scăpat de notorietatea publică acordată lui Rosenberg, ca să nu mai vorbim de condamnarea la moarte.

Spioni oferă informații multe şi picante despre personaje minore ale căror afilieri erau deja cunoscute. Unul dintre acestea este Michael Straight, fiul fostului proprietar al publicației The New Republic, devenit ulterior publicist şi editor. În anii ‘30, student fiind în Marea Britanie, i-a întâlnit pe Anthony Blunt şi Guy Burgess, doi dintre celebrii spioni de la Cambridge. Burgess l-a recrutat, cu toate că era considerat un „diletant“. De altfel, nici nu a avansat foarte mult în scurta sa carieră guvernamentală. S-a prăbuşit odată cu partidul comunist şi KGB, după pactul nazisto-sovietic din 1939. Haynes şi Klehr subliniază faptul că şi-a menținut, totuşi, vechile legături, recomandându-şi prieteni KGB-ului până în 1942.

Cartea dezvăluie nivelul înalt la care ajunsese spionajul sovietic în America şi numărul mare de persoane implicate. Haynes şi Klehr aduc în discuție doar o parte dintre cei aproximativ 500 de agenți ai KGB, despre care găsim informații în notele lui Vassiliev sau în dosarele Venona. Dar nu toți erau informatori în adevăratul sens al cuvântului. Unii erau curieri, alții căutau şi recrutau tinere talente etc. Probabil că rolul unora dintre ei era exagerat de către lucrătorii zeloşi ai KGB. Chiar dacă numai un sfert dintre persoanele menționate în dosare au fost agenți, numărul lor este oricum mult mai mare decât se credea inițial, ceea ce demonstrează că au fost infiltrați mult mai adânc în societatea americană față de ceea ce se ştia. Dovezile arată că, în anii ‘30, KGB avea agenți sau contacte în Departamentul de Stat, Departamentul Comerțului, Departamentul de Justiție şi chiar OSS (The Office of Strategic Services), serviciile secrete americane din vremea războiului. Agenții KGB erau infiltrați în Proiectul Manhattan, precum şi în instituții de cercetare şi companii private specializate în chimie, fizică şi inginerie aeronautică. Existau agenți şi în mass-media şi lumea literară. KGB a încercat, fără succes, să-l recruteze chiar pe celebrul scriitor Ernest Hemingway.

În general, cei care credeau în comunism credeau şi într-o revoluție globală, condusă sau, cel puțin, inspirată de PCUS (Partidul Comunist al Uniunii Sovietice) şi de „spada şi scutul“ acestuia, KGB. E posibil ca cei care făceau astfel de presupuneri să fi fost oameni de bună-credință, poate chiar patrioți. Dar asta nu schimbă cu nimic esența problemei. Cei care s-au dedicat cu adevărat marxismului considerau că CPUSA şi KGB împărtăşeau idealuri comune. Pentru KGB, legătura strânsă dintre Uniunea Sovietică şi CPUSA s-a dovedit a fi, în acelaşi timp, o binecuvântare şi un blestem. Pe de-o parte, simpatia pe care

majoritatea americanilor o manifestau, în anii ‘30, față de comunismul sovietic a ajutat KGB să-şi creeze o rețea largă de spioni. Luate la un loc, aceste contacte aveau o importanță majoră pentru URSS. Fără îndoială, informațiile culese de aceştia au facilitat Uniunii Sovietice construirea bombei atomice, contribuind astfel la consolidarea ocupației sovietice în țările din Estul Europei. Acest background l-a ajutat pe Stalin în negocierile cu Roosevelt, la Ialta, şi pe liderii sovietici în a înțelege motivațiile SUA, înainte şi după cele două războaie mondiale, când atenția guvernului american era concentrată asupra altor adversari.

Pe termen lung însă, aceşti agenți motivați ideologic s-au dovedit a fi instabili. Dacă ar fi fost motivați numai de bani sau de frică, agenții KGB din America ar fi putut rămâne fideli. Dar, fiind inspirați de un set de idei, loialitatea lor a evoluat odată cu vederile politice. Când nu erau de acord cu un aspect din politica partidului sau cu demersurile diplomatice al Uniunii Sovietice, aceştia renunțau la contract sau, mai rău, evadau. Astfel, KGB a pierdut o grămadă de agenți, din cauza dezgustului față de procesele înscenate în cadrul Marii Terori din 1937-1938 şi a pactului cu Hitler din 1939. Avea să piardă şi mai mulți când o altă agentă, Elizabeth Bentley, şi-a pierdut încrederea în ideologia comuniştilor şi a început să le pună la îndoială motivațiile. În 1945, ea a început să divulge informații. Mărturiile sale au fost devastatoare, având în vedere că ştia identitatea mai multor agenți plătiți de KGB. De asemenea, s-a hotărât să ia legătura cu FBI într-un moment în care serviciile secrete americane încheiaseră investigațiile privindu-i pe agenții germani şi japonezi şi aveau resursele necesare pentru a-şi concentra atenția asupra KGB. Rezultatul a fost rapid şi dramatic. La doar câteva săptămâni de la evadarea lui Bentley, rețeaua americană a KGB – o rețea care a oferit informații cruciale privind guvernul american şi industria SUA, ca să nu mai spunem de secretele privind crearea bombei atomice – s-a prăbuşit. Nu avea să se mai refacă vreodată. Odată cu ascensiunea anticomunismului, la sfârşitul anilor ‘40, din ce în ce mai mulți au înțeles că loialitatea față de URSS însemna trădarea valorilor americane. Numărul membrilor CPUSA a scăzut, la fel şi influența partidului şi bazinul de recrutare al KGB în America.

Inevitabil, atunci când vine vorba de agenții KGB din Statele Unite, majoritatea vor să afle răspunsul la următoarele trei întrebări: a fost Alger Hiss spion? Dar J. Robert Oppenheimer? Sau îndrăgitul jurnalist radical I.F. Stone? Haynes, Klehr şi Vassiliev acordă atenția cuvenită fiecăruia dintre cele trei personaje. Primul capitol al cărții este dedicat în întregime lui Hiss. Documentele lui Vassiliev completează celelalte dovezi existente. Pe lângă informațiile furnizate de Whittaker Chambers, FBI, dosarele Venona, arhivele ungare şi numeroase alte mărturii, Vassiliev a descoperit o serie de documente arhivistice care îl menționează pe Hiss, cu numele său real, ca spion al serviciilor secrete sovietice sau, mai corect, ca spion al GRU, serviciile secrete ale armatei din anii ‘30. Fiind

spion GRU, multe informații arhivistice despre activitatea lui Hiss rămân încă necunoscute, având în vedere că nimeni nu are acces la aceste arhive. Dacă şi când vor apărea, ele vor adăuga mai multă nuanță şi culoare poveştii lui Hiss şi, eventual, vor oferi cuiva posibilitatea de a i scrie biografia completă şi de a pătrunde mai adânc tainele minții sale complexe. Povestea lui Oppenheimer, fizicianul care a coordonat Proiectul Manhattan, este diferită. După examinarea unui număr la fel de mare de dosare, autorii au ajuns la concluzia că Oppenheimer a fost membru secret al partidului comunist, cel puțin până în 1941. În cunoştință de cauză, KGB a încercat de mai multe ori să-l convingă să coopereze. Însă, potrivit dovezilor existente, se pare că a eşuat. Există multe alte persoane care au divulgat Uniunii Sovietice secrete legate de experimente atomice şi tehnice. Cea mai cunoscută este fizicianul Klaus Fuchs, identificat drept agent sovietic. Dar, cu toate că au fost mai mulți, niciunul nu a reuşit vreodată să-l determine pe Oppenheimer însuşi să divulge informații KGB-ului. Nu ştim de ce. Concluzia este că Oppenheimer nu a fost onest față de partid, dar nici nu a vândut secrete atomice. Cât despre I.F. Stone, povestea lui este puțin confuză, ținând cont că, spre deosebire de Hiss şi Oppenheimer, el nu a avut ce secrete să divulge. Colaborarea sa cu KGB a fost una subtilă. Deşi este menționat în dosarele lui Vassiliev ca sursă sigură între 1936 şi 1938, nu reiese foarte clar ce presupune asta. Este cert că Stone a făcut schimb de informații cu agenți sovietici, dezvăluindu-le numele acelora pe care-i considera utili. KGB a încercat să-l reactiveze după război, dar a eşuat. Concluzia autorilor este că, între 1936 şi 1938, KGB a crezut că Stone era agentul lor, iar Stone era conştient de asta. Dar nu este încă foarte evident dacă era plătit pentru aceste servicii sau dacă el însuşi considera că activitatea sa poate fi catalogată drept „spionaj". Există şi o explicație. Stone credea cu tărie în binefacerile comunismului. E adevărat că se făcuseră greşeli, dar, cel puțin între 1936 şi 1938, el era convins că numai Stalin putea salva Europa din mâinile fascismului.

Contextul istoric este important şi pentru că oferă posibilitatea de a face distincții utile. Povestea lui Hiss diferă de cea a lui Oppenheimer, care diferă de cea a lui Stone. A-i pune laolaltă şi a-i cataloga drept „trădători" înseamnă a nu le înțelege motivațiile şi nici cultura din care provin.

III.8. Atentatele teoriste de la Moscova

Scurt istoric al atentatelor teroriste din Moscova:

- În octombrie 2002, un grup de terorişti ceceni a atacat teatrul din Moscova în timpul unui spectacol, luând în jur de 850 de ostatici. După 57 de ore de negocieri, forțele speciale au luat cu asalt clădirea ucigându-i pe militanții ceceni. Aproximativ 117 dintre ostaci au murit pe fondul luptelor.

- În decembrie 2003, o femeie s-a aruncat în aer în centrul Moscovei omorând 6 persoane şi rănind alte câteva zeci.
- În februarie 2004, o explozie într-unul din vagoanele unei garnituri de metrou a ucis în jur de 41 de persoane, rănind alte 100.
- În decembrie 2004, un atentat loveşte metroul moscovit, context în care au fost ucise 9 persoane şi rănite în jur de 50.
- În noiembrie 2009, explozia unei bombe a deraiat un tren de lux care circula de la Moscova la St. Petersburg, omorând 26 de oameni.

Atentatele din 29 martie 2010:

Luni, 29 martie 2010, la o oră de vârf, în două staţii de metrou din Moscova au avut loc două explozii care au ucis cel puţin 35 de persoane şi au rănit alte 40. Atentatele sugerează o campanie planificată atent pentru a aduce teroarea în inima capitalei ruse.

Prima explozie s-a produs în staţia Lubianka, în jurul orei locale 8:00 a.m. şi s-a soldat cu 25 de morţi şi 10 răniţi. Purtătorul de cuvânt al Ministerului rus pentru situaţii de urgenţă, Irina Adrianova, a declarat că 14 persoane se aflau în garnitura de metrou, iar 11 erau pe peronul staţiei. Staţia este situată în centrul Moscovei, foarte aproape de sediul Kremlinului şi de sediul Serviciului Federal de Inteligenţă, succesorul KGB-ului. A doua deflagraţie s-a produs 40 de minute mai târziu, la staţia Kulturi Park şi s-a soldat cu 12 morţi şi aproximativ 20 de răniţi.

După Tokyo, metroul din Moscova este printre cele mai aglomerate din lume, cu peste 7 milioane de pasageri zilnic şi 12 linii de metrou care se întind pe o distanţă de aproape 300 de kilometri.

Evenimentele au fost imediat asociate cu separatiştii ceceni şi, protrivit CNN, un site cecen şi-a asumat responsabilitatea atentatelor. Primarul Mosocovei, Yuri Luzhkov, a declarat că atentatele sunt operă a două teroriste sinucigaşe. "Presupunem că aveau centuri cu explozibil legate de corp", a declarat Yuri Syomin, procurorul şef al Moscovei. În februarie 2010, Doku Umarov, un lider cecen ar fi avertizat că "sfera operaţiunilor militare va fi extinsă pe teritoriul Rusiei... războiul va ajunge în oraşele lor". Umarov a revendicat în numele luptătorilor săi şi atentatul din noiembrie 2009, atunci când a fost lovit un tren care circula pe linia Moscova-St. Petersburg.[115] După cercetări s-a stabilit că autorii au fost femei kamikaze, ambele din Daghestan: primul a fost comis de Mariam Magomedov, o tânără profesoară de informatică în vârstă de 28 de ani, iar al doilea de Dzhennet Abdurakhmanova, de numai 17 ani, văduva unui militant rebel, ucis anul trecut.

Atentatele au readus în atenţia opiniei publice tradiţia „văduvelor negre", care au însângerat Moscova începând din iunie 2000. Şi totuşi, cele mai recente atacuri kamikaze nu reprezintă decât vârful aisbergului unui conflict care

[115] Tudor, M. – "Atentate teroriste lovesc metroul din Moscova", în *Revista 22,* 29 martie 2010

continuă mocnit de câțiva ani şi care, astăzi, pare să fi inflamat tot Caucazul de Nord. Totodată, identitatea celor două teroriste ne arată o dimensiune complet nouă a unui conflict vechi: rezistența cecenă încetează să mai fie o gherilă exclusiv națională, transformându-se într-o insurgență regională.

Primul instinct al insurgentului este acela de a-şi studia atent inamicul şi de a se adapta, speculându-i slăbiciunile. Liderul gherilei cecene, Doku Umarov, confirmă din plin această tendință. El a înțeles că funcționează într-un mediu în care doar cei conectați vor putea supraviețui. Într-o lume a rețelelor, războiul a devenit el însuşi interconectat, totul reducându-se la cine este conectat cu cine şi în ce scop. Campaniile armatei ruse din cele două războaie care au devastat Cecenia în ultimii 20 de ani au decimat efectiv bazinul de recrutare al mişcării de rezistență, conduse inițial de Djokhar Dudaev, apoi de Aslan Mashadov. Eliminarea lui Mashadov, în martie 2005, apoi a succesorului său Abdul-Khalim Sadulayev şi moartea accidentală a lui Shamil Basaev arată impasul în care ajunsese gherila cecenă spre sfârşitul anului 2006: o criză a leadership-ului şi o organizație cu resurse tot mai precare. Treptat, criza de resurse umane l-a forțat pe Umarov să caute recruți în afara Ceceniei, în Inguşetia şi Daghestan. Dar, pentru asta, avea nevoie de o nouă dimensiune ideologică suficient de convingătoare pentru mobilizarea unui public-țintă regional. Era timpul pentru o viziune nouă, care să electrizeze imaginarul comunităților musulmane din Nordul Caucazului.

Este momentul în care intră în scenă Alexandr Tikomirov, cel care, ulterior, avea să devină cunoscut drept Said Buriatski, un tânăr predicator născut în Siberia şi convertit la Islam. Jumătate rus, jumătate buryat (o minoritate budistă), orator talentat, vorbitor de limbă rusă, cu studii la Moscova şi în Orientul Mijlociu (urmând cursuri de teologie chiar la al-Azkhara, una dintre cele mai importante universități din lumea islamică), Buriatski îşi face apariția în Caucaz la sfârşitul anului 2007, începutul lui 2008. Se alătură liderului cecen Doku Umarov pentru a susține activ proiectul acestuia de a crea un stat islamic în Nordul Caucazului, reunind Cecenia, Inguşetia şi Daghestanul. Prin intrarea în scenă a predicatorului de 30 de ani, mişcarea de rezistență din Nordul Caucazului devine o insurgență islamistă regională care îşi propune să lupte cu toate mijloacele împotriva „colonialismului" Moscovei. Buriatski devine simbol al rezistenței, reuşind cu succes să conecteze facțiuni locale şi etnice cu agende diferite într-o cauză comună: un jihad defensiv împotriva necredincioşilor care ocupau teritoriul aşa-numitului „Emirat al Caucazului". Utilizând la maximum potențialul rețelelor online şi al blogosferei, influența tânărului ideolog al mişcării a depăşit repede granițele regiunii, discursul său militant reuşind să atragă tineri recruți aflați la mii de kilometri distanță. Învățăturile sale au inundat Internetul. Tineri din Kazahstan şi Kârgâzstan au venit să lupte pentru cauza sa în Caucazul de Nord.

O victorie tactică de context nu poate fi negată. Insurgenții şi-au atins obiectivul: acela de a extinde decisiv geografia rezistenței cât mai mult cu putință în afara Ceceniei, forțând Moscova să-şi descentralizeze eforturile de contrainsurgență. Cecenia nu mai este centrul nervos al rezistenței, ci întreaga regiune.

Pe acest fond, în Rusia, au revenit în prim plan atentatele sinucigaşe desfăşurate de femei de origine caucaziană. Mai mult, în aprilie 2009, Doku Umarov a reactivat, în mod oficial, gruparea Riyadus-Salikhiin, temutul batalion specializat în lansarea de operațiuni sinucigaşe fondat de Shamil Basaev şi responsabil printre altele pentru masacrele de la Teatrul Dubrovka din Moscova (octombrie 2002) şi de la şcoala din Beslan (septembrie 2004).

Totuşi, ce explică reluarea campaniei de atentate sinucigaşe şi care sunt resorturile motivaționale care le împing pe femeile cecene să se transforme în unelte ale unui război murdar?

Orice gherilă este produsul unui anumit context social şi politic. În consecință, în acest tip de războaie, nu este suficient să câştigi din punct de vedere militar, strivind decisiv rezistența, atât timp cât nu cobori la sursa problemelor care au creat insurgența şi care, mai întotdeauna, este una politică şi socială. Istoria sugerează că succesul într-o operațiune de contrainsurgență intervine nu printr-o victorie militară totală, ci prin realizarea unui compromis cu insurgenții. Iar asta înseamnă înțelegerea resorturilor motivaționale care au produs mişcarea de rezistență şi voința de a repara o ordine socială eşuată. David Petraeus obişnuia să spună că „a pune capăt unei insurgențe sau a preveni ca una să izbucnească presupune să oferi cât mai multor oameni cu putință o miză în susținerea şi succesul statu-quo-ului."

Ce fac regimurile loiale Moscovei din regiune? Cazul Madinei Albakova, o văduvă adolescentă din Inguşetia, este sugestiv în acest sens. Ea a povestit, în octombrie 2009, că, la sosirea forțelor de securitate, soțul ei s-a panicat, a luat-o la fugă, fiind doborât cu focuri de armă. I-au plantat o armă lângă corp şi l-au declarat rebel. Apoi, soldații au luat tot ce era de valoare – economiile familiei, un set de vase, până şi hainele copilului.

Este destinul tipic care le face pe cele mai multe femei să se alăture combatanților din insurgență, multe dintre ele transformându-se în temutele „văduve negre". Multe dintre acestea şi-au pierdut soțul, vărul, fratele, tatăl, fiul şi aleg să îi răzbune, aruncându-se ele însele în aer, pentru simplul motiv că nu mai au nimic de pierdut.

Această spirală a violenței se va reproduce atât timp cât condițiile sociale ce motivează insurgența vor continua să existe: violurile, jafurile, răpirile, execuțiile, abuzurile discreționare săvârşite de autorități împotriva populației civile. „Cheia succesului în contrainsurgență este să nu creezi mai mulți insurgenți decât

capturezi sau elimini", crede John Nagl[116]. O operațiune care elimină 5 insurgenți este inutilă dacă pagubele sale colaterale conduc la 50 de noi recruți.

În cele din urmă, experiențele femeilor „de la firul ierbii" sunt reveletoare pentru a înțelege filosofia extremă a insurgenților pregătiți să-şi dea viața: „Aveam la fereastră o grenadă de mână care a rămas acolo o iarnă întreagă, până într-o zi, când i-am auzit pe ruşi venind. Mi-am băgat-o repede sub haine, lângă sânul drept, pentru că ştiam că, dacă începeau să le ia pe femei, asta însemna sfârşitul şi nu vroiam să mor violată. Timp de 4 zile am dormit şi am muncit în acest fel, grenada devenind parcă o parte a trupului meu – dacă se atingeau de mine, jur că aş fi tras inelul."[117]

[116] Manea, O. – "Când grenada devine o parte din trup" în *Revista 22,* 7 aprilie 2010
[117] Manea, O. – *Art.cit.*

Capitolul IV. Concluzii finale şi perspective cu privire la serviciile secrete ruseşti

După ce a suferit o „revoluție geostrategică", marcată de retragerea trupelor sale din Republica Democrată Germania cu 1500 de kilometri, definitivată la 31 august 1994, Federația Rusă a păşit pe calea unei tranziții de la economia centralizată şi proprietatea de stat la economia de piață şi proprietatea privată, de la un regim autoritar la unul marcat de pluralism şi reguli democratice, de la o structură şi conştiință imperială spre o mai modestă identitate, greu acceptată de elita politică şi militară rusă. Un sondaj realizat de o echipă de sociologi germani şi ruşi, în cooperare cu Academia Militară din Moscova, pe un eşantion de 60 de generali şi amirali şi 615 ofițeri superiori, în iunie 1995, a reliefiat existența unor puternice nemulțumiri legate de locul pe care îl ocupă Rusia în lume. Pentru militari, linia directoare a politicii externe trebuia să constea din încercări de a readuce Rusia la rangul de mare putere în lume, respectată de întreaga comunitate internațională.

Deşi pe ansamblu Federația Rusă nu mai este o superputere comparabilă cu fosta U.R.S.S. sau cu SUA, există unele domenii (capacități nucleare, armament convențional etc.) în care Rusia continuă să reprezinte o forță considerabilă. Astfel, Rusia continuă să dețină cel mai mare număr de focoase nucleare din lume (28240) din care 18000 ar trebui să fie dezmembrate în baza tratatelor încheiate cu SUA. Referitor la programul nuclear al Federației Ruse, moştenitoarea de facto şi de jure a arsenalului nuclear al fostei URSS, în pofida crizei economice cu care s-a confruntat Rusia atâția ani, acesta se desfăşoară normal, capacitățile nucleare fiind menținute la un grad ridicat de pregătire operativă.[118] Culegerea de informații se numără şi ea printre aceste domenii. Numeroşi oficiali occidentali au evidențiat faptul că în ultimii ani spionajul rus a devenit deosebit de activ. În iunie 1994, secretarul de stat al Cancelariei Federale din Bonn, Bernd Schmidbauer, afirma că, la fel ca şi în trecut, spionajul rusesc este foarte agresiv şi metodele acestuia sunt comparabile cu cele din timpul războiului rece.

"Începând cu *Opricina* lui Ivan cel Groaznic şi cu *Ohrana* țaristă, continuând cu temuta C.E.K.A. a lui Felix Dzerjinski, devenită prin restructurări succesive – G.P.U., O.G.P.U., N.K.V.D., M.G.B. – K.G.B.- ul sovietic, Rusia şi-a impus dominația pe frontul secret, evidențiindu-se prin numeroase metode şi practici inovatoare în domeniu, aplicate în cadrul unor operațiuni minuțios concepute, care au creat un adevărat mit în jurul serviciilor sale secrete."[119]

Demnă de evidențiat este şi capacitatea de adaptare deosebită a serviciilor ruse, atribut care le-a asigurat de-a lungul timpului păstrarea unui rol

---

[118] Gârz, F. – *Expansiunea spre est a NATO: bătălia pentru Europa*, Editura Codruț Pavel, Bucureşti, 1997, pg. 66

[119] Troncotă, C., Blidaru, H. – *Op.cit.*, pg. 199

determinant în angrenajul puterii şi „supraviețuirea" chiar şi în urma unor „cataclisme" ale istoriei, dintre care cel mai recent este destrămarea U.R.S.S. În cartea sa „În interiorul KGB- ului", Vadim Bakatin, numit după puciul din august 1991 la conducerea K.G.B.-ului, mărturisea: „Imaginea lui Felix Dzerjinski n-a dispărut decât de pe frontoul de la Lublianka, dar nu şi din interiorul imobilului sau din sufletul angajaților. În spatele fațadei totul a rămas neschimbat. Înainte de puci, KGB – ul se afla măcar sub supravegherea partidului. De atunci încoace, însă, chiar şi acest control a dispărut. Noul KGB a devenit o forță politică independentă care îşi apără propriile interese şi, cu toată obiectivitatea, o instituție plasată deasupra puterilor şi organelor decizionare celor mai înalte ale Uniunii şi ale republicilor". După cum se poate constata, organismele de informații, care au reprezentat adevărați stâlpi de susținere ai regimului de la Moscova, nu numai că nu au avut de suferit după prăbuşirea comunismului, dar în urma reorganizărilor succesive şi-au menținut pozițiile, reuşind să promoveze din rândul lor personalități de marcă ale vieții politice, inclusiv trei prim-miniştri – Evgheni Primakov, Serghei Stepaşin şi Vladimir Putin, ultimul devenit în decembrie 1999 preşedinte al Federației Ruse. Conform unui sondaj publicat în noiembrie 2000 de Institutul Romir, preluat de Mediafax, 62% dintre ruşi nu se împotrivesc sau sunt de acord ca foşti membri ai K.G.B. sau ai succesorului acestuia, F.S.B., să ocupe posturi în structurile Puterii. De altfel, cinci din cei şapte reprezentanți regionali ai preşedintelui Federației Ruse provin din serviciile de securitate, împreună cu numeroase alte figuri cheie din administrația Kremlinului. [120]

Transformarea vechilor directorate ale KGB-ului în noi structuri, după modelul occidental consacrat, a constituit o nouă dovadă de flexibilitate şi de adaptare la noua situație politico-strategică, în care Federația Rusă nu mai putea beneficia de sprijinul serviciilor secrete din țările Tratatului de la Varşovia, proaspăt ieşite din comunism şi deschise către democrația occidentală.

Dată fiind starea de criză în care se găsea în momentul restructurării, desființarea KGB-ului a constituit de fapt o eficientizare a activității informative şi luarea unei noi poziții competitive a Rusiei față de Occidentul ieşit învingător în Războiul Rece. Faptul că structurile actuale ale conducerii Federației Ruse sunt dominate de oameni provenind din fostul KGB şi din celelalte structuri de informații sovietice, precum şi recentele tensiuni din viața politică internațională dovedesc continuitatea sistemului informativ rusesc atât în ceea ce priveşte metodele de acțiune, cât şi în concepția atât de bine surprinsă de Mihail Moruzov – şeful Serviciului Secret de Informații al Armatei Române în perioada premergătoare celui de al doilea război mondial: „în cariera mea de peste 30 de ani, în mod permanent la acest serviciu, niciodată nu m-am încrezut în ruşi. Ei au fost

[120] *Ziua*, 18 noiembrie 2000

întotdeauna aşa cum i-am descris... una gândesc, alta vorbesc şi cu totul alta fac."[121]

Europa de Est este considerată de Moscova ca al doilea cerc al intereselor sale vitale, după aşa-numita „străinătate apropiată" care include fostele republici sovietice. În noiembrie 1993, fostul şef al SVR, Evgheni Primakov, devenit premierul Federației Ruse, a adresat un avertisment sever puterilor occidentale în legătură cu admiterea statelor din Europa Centrală şi de Est în sânul Alianței Atlantice. „Rusia, preciza Primakov, nu ar putea tolera o extindere a NATO până la frontiera sa occidentală". Brian Crozier, Hans Huyn, Constantine Menges şi Eduard Sablier au subliniat însă faptul că niciunul din statele respective nu avea frontieră comună cu Rusia. Primakov considera deci granițele Ucrainei şi Bielorusiei drept „frontiere ruseşti." De altfel, încă din februarie 1992, preşedintele Boris Elțîn a solicitat Națiunilor Unite să i se recunoască Rusiei dreptul de a proteja interesele celor peste 25 de milioane de ruşi care trăiesc în „străinătatea apropiată".

Potrivit parlamentarului Evgheni Ambarțumov, opțiunea de politică externă a Federației Ruse cea mai aproape de tradiționala vocație imperială este cea care s-ar putea numi versiunea rusă a doctrinei Monroe: „Federația Rusă trebuie să se bazeze în politica sa externă pe doctrina care constă în a declara sferă de interes vital orice spațiu geopolitic al fostei Uniuni Sovietice; ea trebuie să obțină din partea comunității internaționale înțelegerea şi recunoaşterea intereselor sale specifice în acest spațiu".[122]

Concluzionând, serviciile secrete ruse au preluat ceea ce au considerat că li se potriveşte din modul de acțiune al altor servicii de informații, dar totodată au rămas preponderent fidele „modelului tradițional". În lucrarea „Fenixul roşu"[123], Brian Crozier, Hans Huyn, Constantine Menges şi Eduard Sablier au sintetizat preferința rusă pentru tradiție astfel: „Politica rusă este nereformabilă. Metodele Rusiei se pot schimba; tactica, manevrele sale pot varia după împrejurări; dar steaua polară a politicii ruseşti – dominația asupra lumii – este o stea fixă. O trăsătură a strategiei Rusiei care sare în ochi este o regularitate imuabilă, nu numai a obiectivelor sale, ci şi a manierei în care le urmăreşte".

În opinia purtătorului de cuvânt al Biroului Federal de Investigații (F.B.I.), Milt Alterich, „serviciul rus de informații este cel mai agresiv şi mai profesionist dintre toate serviciile cu care avem de a face. Este de asemenea cel mai antrenat iar obiectivele sale sunt cele mai precise".

Moderne în concepții, suple în structuri şi acțiuni, dotate cu mijloace tehnice la nivel mondial, serviciile ruse de informații au purtat cu ele de-a lungul secolelor „spiritul rusesc", constând din profunzime; perseverență, profesionalism şi forță

---

[121] Troncotă, C., Blidaru, H. – *Op.cit.*, pg. 200
[122] Vlad, C. – *Generalul Lebed, vecinul nostru,* Casa Editorială ABEONA, Bucureşti, 1997, pg. 57
[123] Crozier, B., Huyn, H., Menges, C., Sablier, E. – *Fenixul roşu,* Editura Agni, Bucureşti, 1996, pg. 79

morală, precum şi o doză de patriotism de nezdruncinat, de care s-a dovedit capabilă „ramura rusă a rasei slave". Aceasta este prezentarea pe care spionii de profesie din Europa Occidentală o fac, la sfârşitul secolului XX şi începutul noului mileniu, colegilor lor de breaslă, spionii ruşi.[124] Motivul nu este greu de intuit. Rusia a fost, este şi va rămâne o mare putere mondială. Atăzi, ea tinde să devină un partener cu drepturi egale în NATO, să gestioneze împreună cu foştii aliați din al doilea război mondial ori foştii adversari din perioada războiului rece criza declanşată de „războiul asimetric", adică împotriva terorismului mondial, fenomen ce tinde să se prelungească pe o perioadă îndelungată. Este o altă lume, cu alți actori, cu alte contradicții şi alți factori de risc. Iar instituțiile specializate cărora, de regulă, li se stabileşte un rol de avangardă în deciziile politice corecte au dovedit şi dovedesc din plin capacitatea şi inteligența de a valorifica la maximum experiența trecutului.

Mai mult, întrucât serviciile secrete ex-sovietice, actuale ale Federației Ruse, au avut parte de o continuitate, specifică domeniului – fără prăbuşiri spectaculoase, precum regimurile țarist şi sovietic -, au reuşit şi reuşesc cu succes să gestioneze crizele tranziției, desfăşoară o campanie publicitară adecvată pentru consolidarea imaginii, ceea ce în termeni strict profesionali se numeşte „încadrarea în normele democratice ale transparenței", aceste instituții par la ora actuală, în fața opiniei publice, cu mult mai de temut decât înainte. Este o concluzie, dar şi un serios avertisment al istoriei pentru cei ce au de regândit, de renegociat şi de reaşezat, pe alte baze, „tradiționalele raporturi" impuse, într-un spațiu vital, de Rusia.

Noul model de conducere bicefală de la Moscova, ce include doi poli, pe Medvedev şi pe Putin, este fără precedent în Rusia. Este posibil ca Medvedev să rămână în continuare servil față de Putin şi să reprezinte doar un locțiitor până la revenirea fostului preşedinte la Kremlin. În viitorul apropiat, Putin va rămâne însă figura dominantă atât pe plan intern, cât şi în deciziile de politică externă.

Există totuşi şi posibilitatea ca Medvedev, simțind puterea încă formidabilă a preşedinției ruseşti, să-şi afirme independența, să-şi selecționeze singur asociații şi să încerce să-şi aplice agenda proprie. Puternicile fracțiuni din elita politică rusă, concurând pentru influență politică, beneficii materiale şi acces la fondurile statului, vor încerca să exploateze orice disensiuni dintre preşedinte şi premier. Într-un stat clientelar, autoritarist şi corupt, tensiuni între diferite centre de putere pot deveni inevitabile.

Deocamdată, Medvedev nu are statura politică pentru a modifica radical sistemul politic creat de Putin şii nici nu ar fi în interes propriu să împuternicească societatea în detrimentul guvernanților, decât dacă o asemenea politică i-ar acorda legitimitate. În perioada contemporană, în Rusia nu există nicio entitate politică suficient de puternică pentru a forța implementarea unor

[124] Gârz, F. – *CIA contra KGB*, Editura Obiectiv, Craiova, 1999, pg. 134

reforme liberalizante pe plan intern, atenuarea agresivității față de vecini sau apropierea reală față de familia democrațiilor euroatlantice.

Occidentalii ar putea să-l încurajeze pe Medvedev să devină un preşedinte independent, capabil să ia decizii proprii. În cazul în care Medvedev refuză să rămână marioneta lui Putin, dovedeşte că aspiră sincer la liberalizarea Rusiei şi că încearcă să mobilizeze forțele modernizatoare într-o confruntare directă cu conservatorii, ultranaționaliştii şi alianța oligarhico-securistă, el merită şi trebuie să fie susținut puternic din Occident.

BIBLIOGRAFIE

Cărți, tratate

- Borovicka, V.P. – *Spionii KGB. Operațiuni ultrasecrete,* Editura Niculescu, Bucureşti, 1997
- Braşoveanu, V, Poncea, T., *Istoria serviciilor secrete,* Editura A.N.I., Bucureşti, 1999
- Crozier, B., Huyn, H., Menges, C., Sablier, E. – *Fenixul roşu,* Editura Agni, Bucureşti, 1996
- Gârz, F. – *Expansiunea spre est a NATO: bătălia pentru Europa*, Editura Codruț Pavel, Bucureşti, 1997
- Gârz, F. – *CIA contra KGB*, Editura Obiectiv, Craiova, 1999
- Geoges, M. (coord.) – *Spionaj şi contraspionaj,* Editura Hyperion, Bucureşti, 2001
- Givorkyan, N., Kolisnikov, A., Timakova, N. – *La persoana întâi. Convorbiri cu Vladimir Putin*, Editura Enciclopedică, Bucureşti, 2000
- Gorbaciov, M. – *Memorii*, Editura Nemira, Bucureşti, 1994
- Graciov, A. – *Naufragiul lui Gorbaciov. Adevărata istorie a destrămării URSS*, Editura Nemira, Bucureşti, 1995
- Holmes, L. – *Postcomunismul,* Traducere de Lupaşcu, R., Insitutul European, Iaşi, 2004
- Knight, A. – *KGB după KGB. Scurtă istorie a eternei securități de stat*, Editura Elit, Bucureşti, 1999
- Korjakov, A. – *Boris Elțîn. Din zori până în amurg*, Editura Antet, Bucureşti, 1997
- Maas, P. – *Aldrich Ames, ucigaşul de spioni*, Editura Antet, Bucureşti, 1998
- Richelson, J. – *Un secol de spionaj*, Editura Humanitas, Bucureşti, 2000
- Saucă, A. – *KGB-ul şi revoluția română*, Editura Miracol, Bucureşti, 1994
- Suvorov, V. – *Acvarium – cenuşă fără epoleți*, Editura Elit, Bucureşti, 1992
- Troncotă, C. – *Istoria serviciilor secrete româneşti. De la Cuza la Ceauşescu,* Editura "Ion Cristoiu" S.A., Bucureşti, 1999

- Troncotă, C., Blidaru, H. – *Careul de aşi: serviciile secrete ale Marii Britanii, SUA, Rusiei, Israelului: o cronică a frontului secret la răspântie de milenii,* Editura Elion, Bucureşti, 2003
- Ştefănescu, P. – *Istoria secretă a serviciilor secrete,* Editura ALUX, Bucureşti, 1992
- Vlad, C. – *Generalul Lebed, vecinul nostru,* Casa Editorială ABEONA, Bucureşti, 1997
- Volkman, E. – *Spionaj, Editura ROC,* Bucureşti, 1998
- Waller, J.M. – *The Secret Empire: Today's KGB in Russia,* Westwiew Press, 1994

Legislaţie

- Legea privind informațiile externe, august 1992 (Rusia)

Publicaţii

- *Adevărul*, 16 martie 2000, 15 aprilie 2000, 24 octombrie 2000, 28 octombrie 2002
- *Alerta*, 25-31 ianuarie 2001
- *Azi*, 26 februarie 2001
- *Cotidianul*, 16 noiembrie 1998, 20 noiembrie 1998, 22 februarie 1999, 22 septembrie 1999, 2 noiembrie 2000, 21 decembrie 2000, 26 octombrie 2002, 28 octombrie 2002
- *Cronica română*, 23 noiembrie 1998, 17 noiembrie 2000, 3 februarie 2001
- *Curentul*, 14 august 1998
- *Curierul Național,* 6 martie 1998
- *Der Spiegel,* nr.5, 29 ianuarie-4 februarie 2000
- *Dosare ultrasecrete,* 22 ianuarie 2000, 11 mai 2002, 17 august 2002, 16 noiembrie 2002, 25 ianuarie 2003
- *Evenimentul zilei*, 19 noiembrie 1998, 15 decembrie 2000, 7 februarie 2001, 27 octombrie 2002
- *Jane's Intelligence Review*
- *Jurnalul Național*, 20 noiembrie 1998
- *Le Temps* (Geneva), 1 ianuarie 2002
- *Libertatea,* 12 noiembrie 2000
- *Lumea magazin*, an IX, nr.11 (103), 2002
- *Moscow Times*, 19 iunie 2006
- *Politique Internationale*, nr. 115, primavara 2007
- *România Liberă*, 10.10.1991, 31 octombrie 1998, 25 octombrie 2002, 29 octombrie 2002
- *The Times*, 3 decembrie 2007

- *Ziua*, 30 octombrie 1999, 1 aprilie 2000, 16 iunie 2000, 5 august 2000, 18 noiembrie 2000, 1 decembrie 2000, 25 octombrie 2002, 29 octombrie 2002, 2 noiembrie 2002, 6 mai 2003

Articole

- "Abramovitch, insubmersible gouverneur-oligarque?" în *L'Hebdo* (Lausanne), 3 iunie 2004
- Almond, M. în *The Guardian*, 28 noiembrie 2007
- Bukovski, V. – „Noi niciodată nu am câştigat Războiul Rece" în *Revista 22*, 14 octombrie 2002
- "Declin şi prăbuşire: Bordiuzka – protejatul lui Elțîn?" în *Jane's Intelligence Review,* februarie 1999
- Filipescu, N. – "Democrație suverană în Rusia" în *Revista 22*, 5 octombrie 2007
- Filipescu, N. în *Revista 22*, 9 iulie 2008
- Galeotti, M. – "Moscow calls for internal security force reforms" în *Jane's Intelligence Review*, ianuarie 2003
- Galeotti, M. – "Russia recentralises security apparatus" în *Jane's Intelligence Review*, aprilie 2003
- Galeotti, M. – "Putin reintroduces centralised intelligence" în *Jane's Intelligence Review*, mai 2003
- Goşu, A. – „Nostalgie după KGB" în *Revista 22*, 31 martie 2003
- Goşu, A. – „În Rusia serviciile secrete vânează istorici", în *Revista 22,* 19 octombrie 2009
- Harding, L. în *The Guardian*, 3 decembrie 2007
- "Heirs of the KGB: Russias Intelligence and Security Services" în *Jane's Intelligence Review*, iulie 1998
- Jego, M. – "Oamenii preşedintelui" în *Politique Internationale*, nr. 115, primăvara 2007
- "Les secrets du milliardaire rouge" în *Le Point*, 8 februarie 2007
- Levy, C.J. în *The New York Times*, 3 decembrie 2007
- Manea, O. – "Când grenada devine o parte din trup" în *Revista 22,* 7 aprilie 2010
- Primakov, E. – "Din secretele spionajului rus", în *Magazin istoric*, an XXX, nr. 6 (351), iunie 1996
- Tudor, M. – "Atentate teroriste lovesc metroul din Moscova", în *Revista 22,* 29 martie 2010
- Tudor, R. – „Pulverizarea KGB" în *Dosarele istoriei*, anul III, numărul I (17)/1998
- Wolton, T. – "KGB la putere. Sistemul Putin" în *Revista 22*, 19 august 2008

Resurse web

- http://ro.altermedia.info/politica/scurta-istorie-a-fsb_5936.html accesat la data de 1.11.2010
- http://ro.altermedia.info/politica/gru-e-gata-sa-intervina-in-orice-punct-de-pe-glob_5630.html accesat la data de 1.11.2010
- Analiză a Kross Press Agency – http://www.kross.ro/main/ accesată la data de 1.11.2010